

ŠVENTOSIOS 6-OJI GYVENVIETĖ

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

TURINYS

Ivadas	83
Apžvalga	83
Stratigrafija ir chronologija	84
Pastatų liekanos	87
Žūklė	97
Butiniai	97
Ungurių šakės ir žeberklai	98
Peikenos	98
Tinklų liekanos	98
Irklai	101
Medžioklė	104
Strėlės ir ietys	105
Iečių antgaliai	107
Žemės darbai	110
Kapliai	110
Rankiniai arklai	111
Kastuvėliai	115
Kulstai	116
Žemdirbystės pradžia	116
Medžio apdirbimas	117
Kirveliai	117
Kirvakočiai ir movos	118
Gludintuvai	121
Pjūkleliai	123
Medžių kirtimas	123
Namų ūkis	126
Indai ir šaukštai	126
Kultuvės	127
Įvairūs medžio dirbiniai	128
Pluošto ir kailio apdirbimo įrankiai	128
Titnago dirbiniai	131
Papuošalai ir amuletai	134
Žvėrių dantų kabučiai	134
Gintaro papuošalai	135
Apeiginiai dirbiniai	142
Keramika	143
Narvos tipo puodai	143
Puodų ornamentika	147
Geriamieji puodeliai ir dubenėliai	161
Rutulinių amforų tipo keramika	164
Vieta kultūrų raidoje	168
Site Šventoji 6	169
Местонахождение Швянтоји 6	171

IVADAS

APŽVALGA

6-oji gyvenvietė buvo vakariniame užakusios Pajūrio lagūnos krante (Rimantienė 1979, pav. 5), tyrinėjimų metu 70-100 m į rytus nuo vakarinio atvirojo melioracijos kanalo, ties jo žiotimis Nr. 61 ir apie 150 m į pietvakarius nuo Vandenvietės (pav. 1, 2). Ties ta vieta, apie 50 m nuo šiaurinio kanalo, 1967 m. po melioracijos buvo surinkta šiek tiek radinių. Vėliau visas plotas buvo ariamas ir užsėtas javais.

Baigus pirmąjį 1966-1972 m. Šventosios paminklų tyrinėjimų etapą, 1972 m. rugsėjo mėn., kai javiai jau buvo nuimti, ekspedicija sugrįžo dar kartą patikrinti žinomų radimviečių. Buvo iškasta 6 m ilgio ir 2 m pločio bandomoji perkasa. Paviršių dengė 33-40 cm storio dirvožemio ir durpių sluoksnis, po juo slūgsojo labai plonas smėlingas gijijos sluoksnelis - kultūrinis sluoksnis. Žemiau juostuotas smėlis. Kultūriniame sluoksnyje radinių buvo labai maža, keramika sutrupėjusi, medinių dirbinių nebuvo, tačiau rastas net akmeninis kirvukas. Tuo metu buvo manyta, kad kasinėti nėra prasmės (Rimantienė 1979, p. 158-159). Ir tik 1982 m., paaiškėjus, kad buvusį pelkių plotą planuojama užstatyti ir įveisti parką, buvo nutarta dar kartą nuodugnai patikrinti netyrinėtąsias vietas. Rugsėjo mėn. radimvietė buvo neapsodinta, tad buvo galima visą plotą į rytus nuo bandomosios perkaso kas 10 m iškasinėti šurfais. Paaiškėjo, kad tikrasis kultūrinis sluoksnis prasidėjo apie 10 m toliau į rytus nuo bandomosios perkaso. Šurftų radiniai nebuvo išimami, tad kultūrinis sluoksnis nebuvo pažeistas, ir buvo galima sudaryti vieningą perkaso kvadratų numeraciją. Kultūrinis sluoksnis apėmė 140 m ilgio ir 26 m pločio plotą, siaurėjantį į šiaurę ir į pietus (pav. 3). Kasinėti pradėta nuo vidurio ir plėstasi į abi puses tol, kol buvo radinių. Per 6 tyrinėjimų sezonus, 1983-1988 m., atidengtas 2 276 m² plotas (įskaitant ir 1972 m. perkasą). Plotas buvo suskirstytas kvadratais 2x2 m² ir sužymėtas skaičiais iš pietų į šiaurę bei raudėmis iš rytų į vakarus.

Darbams vadovavo R. Rimantienė, kartu dirbo archeologai A. Butrimas, V. Juodagalvis ir restauratorės G. Bagušienė, D. Panavaitė, V. Kėvalaitytė, dailininkė V. Rimantienė. Autorė dėkoja bendradarbiams ir kasinėjimų dalyviams. Už sėklų bei medienos rūšių nustatymą autorė dėkinga biologei E. Šimkūnaitei, už akmenų rūšių apibūdinimą - geologui G. Motuzai, už žvėrių kaulų - doktorantui D. Duobai.

1 pav. Bendras 6-osios gyvenvietės vietos vaizdas

2 pav. Šventosios 6-osios gyvenvietės tyrinėjimai

STRATIGRAFIJA IR CHRONOLOGIJA

Tai vienas iš nedaugelio Šventosios paminklų, kuri galima pavadinti gyvenvieta, nes jo kultūrinis sluoksnis buvo sausame krante, nesuplautas į buvusią lagūną, kaip daugelio kitų, todėl jame išliko ir pastatų pėdsakų.

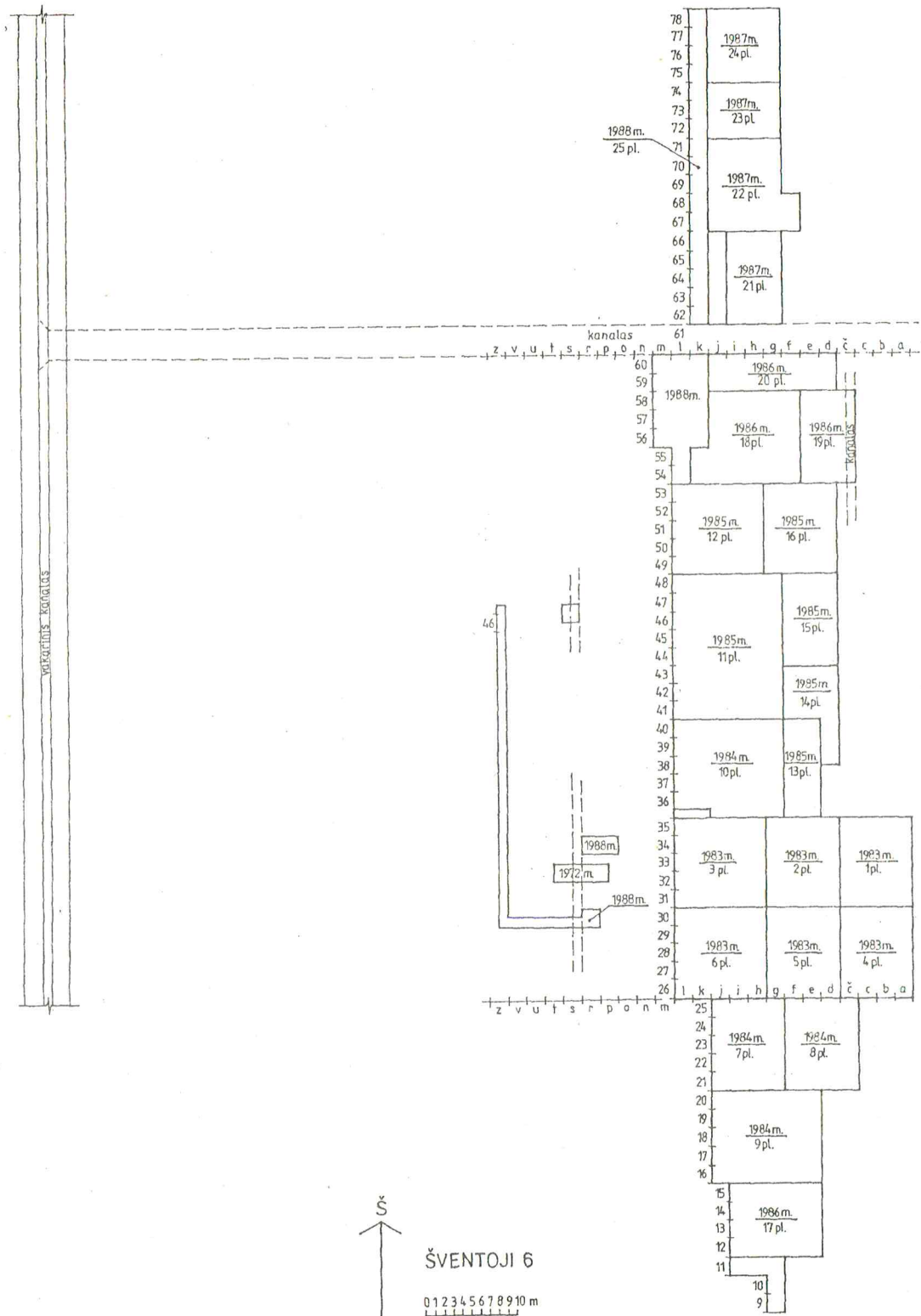
Tyrinėtame plote paviršių dengė 25-40 cm storio durpingas dirvožemis. Po juo esantis 7-10 cm storio

pilkas molingas sluoksnelis be radinių, matyt, sudaręs virš gyvenvietės užaugus velėnai. Protarpiais jį dar dengė plonas birus rudas sluoksnelis. Taigi kultūrinis gitijos-molio sluoksnis prasidėjo 50-70 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus ir buvo 10-30 cm storio (pav. 4). Po juo slūgsojo juostuotas smėlis, pereinantis į aleuritus. Matyt, kad senasis lagūnos dugnas jau buvo užneštas storu smėlio sluoksniu ir nuolat plaunamas prieš tai, kai čia galėjo įsikurti žmonės, taigi po didžiosios lagūnos transgresijos. Užneštos lagūnos dugną pavyko atidengti 29-31 d-g kv., kur aleurite, 168 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, buvo aptikta didžiulių suneštų supresuotų durpių luitų (pav. 5). Tarp jų gulėjęs medžio gabalas datuotas radiokarbono metodu:

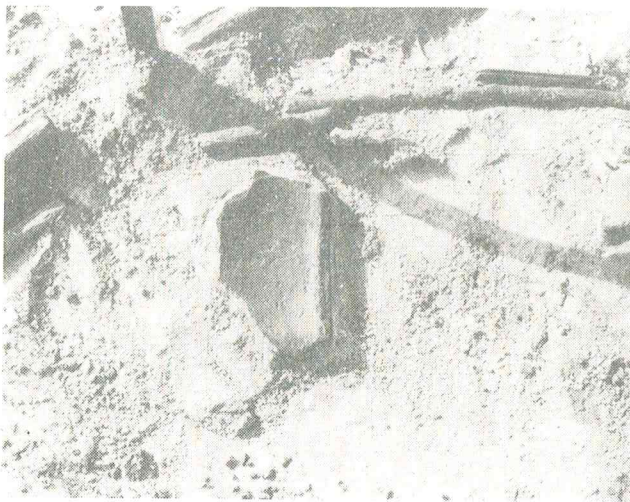
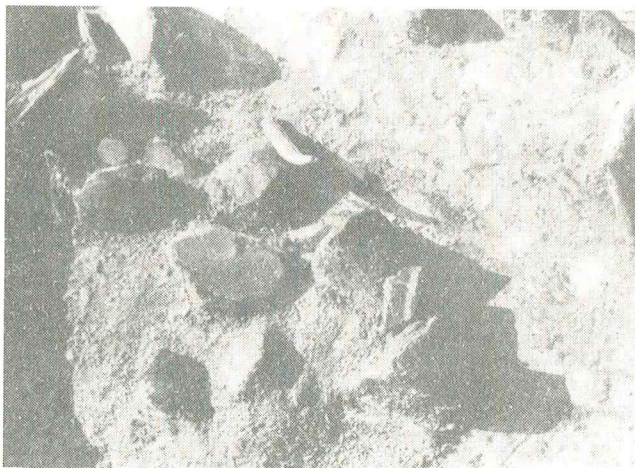
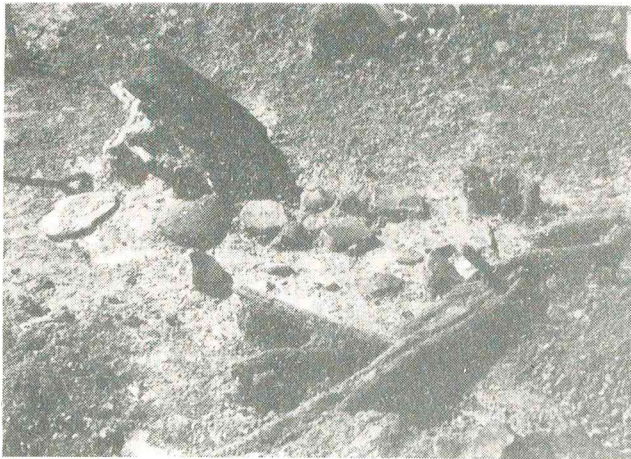
(Vs-488)7950 ± 210 bp/cal 6610(6409)6184 BC

Tad turėjo praėti ilgas laiko tarpas, kol žmonės vėl galėjo įsikurti ant suplauto smėlio naujoje pakrantėje. Tačiau prieš įsikuriant ši pakrantė dar buvo lagūnos transgresijos padengta molinga gitija, kuri ir sudarė kultūrinį sluoksnį.

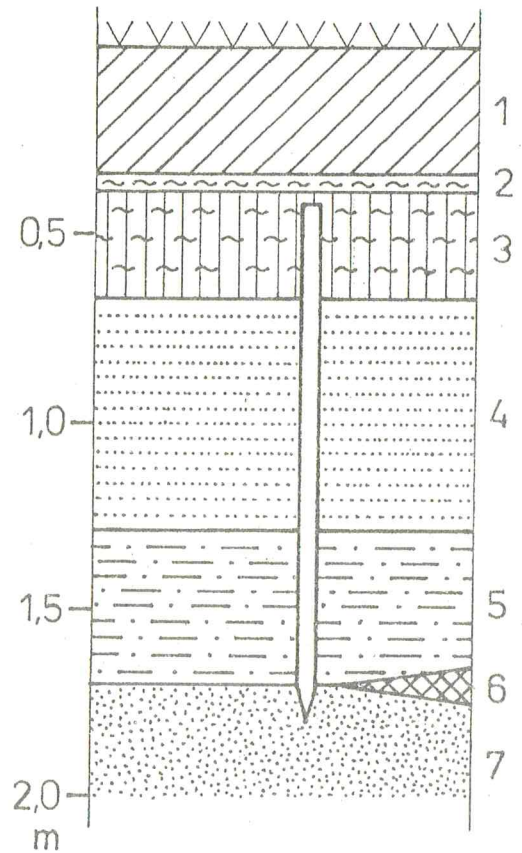
Kultūrinis sluoksnis datuotas pagal du pavyzdžius. Vienam pavyzdžiui 1984 m. buvo paimta dalis

3 pav. Tyrinėjimų eiga: pažymėti perkasų Nr. ir tyrinėjimo metai

4 pav. Puodų šukės kultūriniame sluoksnyje

5 pav. Pjūvis 30 g kv. ir durpių luitai šalia kuolo smaigalio 1984 m.: 1 - durpžemis, 2 - rudas geležingas sluoksnelis, 3 - molinga gitija, 4 - juostuotas smėlis, 5 - aleuritai, 6 - durpių luitas, 7 - baltas smėlis

statmeno kuolo, jau kyšančio alcurituose, 80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, 24 i kv.:

(Vs-499)4170 ± 110 bp/cal 2434 (2272) 2117 BC

Antrajam pavyzdžiui paimta iš 1984 m. tyrinėjimų 21 f kv. gulsčia lenta, buvusi kultūrinio sluoksnio dugne. Jos data:

(VS-500)4070 ± 110 bp/cal 2295 (2135) 1973 BC

Šie pavyzdžiai paimti iš palyginti negilaus sluoksnio, tad duomenys galėjo ir nesutapti, nors sluoksnis buvo labai tankios struktūros, nepraleidžiantis vandens.

PASTATŲ LIEKANOS

Visame plote pastebėtos kelios medžių ir kuolų sankaupos, pagal kurias išskyrėme buvusių pastatų vietas (pav. 6).

Šiaurinis perkaso galas buvo tyrinėtas 1987 m. keturiais plotais - 21-24-uoju - norint išaiškinti šiaurinę gyvenvietės ribą. Radiniai koncentravosi siauru, apie 5 m pločio, liežuviu. Rytiniame pakraštyje jie visai išnyko, o vakarinėje, jau 1988 m. padarytoje papildomoje perkasoje (25-asis plotas) paaiškėjo, kad ir čia belikę tik atskiri išblaškyti akmenys. Tačiau visame plote į pietus nuo uždarojo kanalo Nr. 61, be negausių puodų šukių ir akmenų, buvo išblaškyta ir atskirų karčių, ir įvairių medžių nuolaužų, be abejo, atplautų nuo sunaikintų pastatų, nors nebuvo išlikę nei statmeno, nei gulsčio kuolo. Tačiau kai kurios kartys buvo labai ilgos. Pvz., 77h-78h kv. gulėjo 360 cm nužievinta kartis. Lygiagrečiai jos gulėjo tokia pat 142 cm ilgio kartis. Tarp jų pasklidusios bučiaus skalų nuolaužėlės, pušies žievių gabalai. Tačiau rasta ir keletas medinių dirbinių: ietis 69-70g-h kv., dvi ungurių šakių dalys 70 g ir h kv., 67 j kv. buvo apatinė ieties dalis, 72 i kv. - pusė butinio ir kitų smulkių radinių, nemaža tinklo pasvarų. Iš gintaro rasta tik pora ruošinių ir nuoskalų.

Ryškesnių pastatų pėdsakų buvo 10-ajame, 11-ajame ir 12-ajame plotuose. Dauguma radinių koncentravosi siaurame, apie 5 m pločio, ruože. Ten buvo ir daugiausia puodų šukių bei akmenų. Pačiame vakariniame pakraštyje gulėjo tik akmenys, daugiausia stambūs. Tik viename 56 l kv. pietrytiniame kampe styrojo įkaltas 108 cm ilgio ir 6 cm storio alksninis kuolas su žieve, stogeliu nusklembtu galu. 18-ajame, 19-ajame ir 20-ajame plotuose visi rastieji medžiai ir kiti radiniai buvo pasklidę padrikai. Tik 18-ojo ploto pietiniame krašte gulėjo išvirtęs neilgas

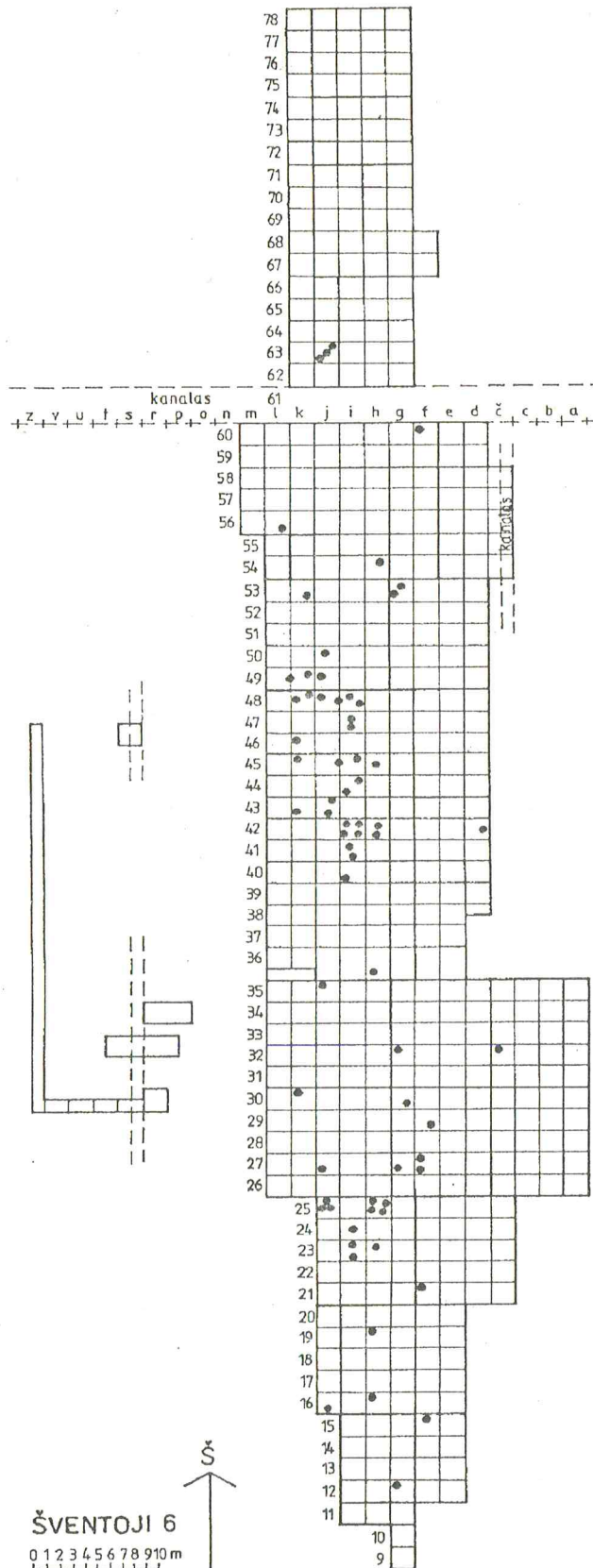
kuolelis, kuris, matyt, priklausė dviejų kuolelių grupei. Vienas buvo 20 cm ilgio, statmenas, antras - 50 cm ilgio, išvirtęs 16 ploto šiaurės vakariniame kampe (53 g kv.). Šie penki kuolai kartu su 12 ploto iš 53 k kv. kuolu, matyt, sudarė vieną grupelę, nors jų išsidėstymas neaiškus.

Didžioji 12 ploto dalis jau, matyt, priklausė 11-ojo ploto pastatų liekanoms (pav. 7). Tai galima pastebėti ir iš radinių paplitimo, kurių gausėjo prie pietinės ploto sienos. Vakariame pakraštyje buvo subrukta daugiau akmenų, ypač stambių, o rytiniame daugiau atskirai išblaškytų kartelių ir medinių dirbinių. Tarp jų 53 h-i kv. gulėjo visas išlikęs butinis ir kelios nusmailintos kartys, be abejo, iečių kotai (52 h ir 52 i-j kv.). Šalia pirmosios gulėjo visa išlikusi lokio kaukolė be iltinių dantų ir skalūno ietigalis.

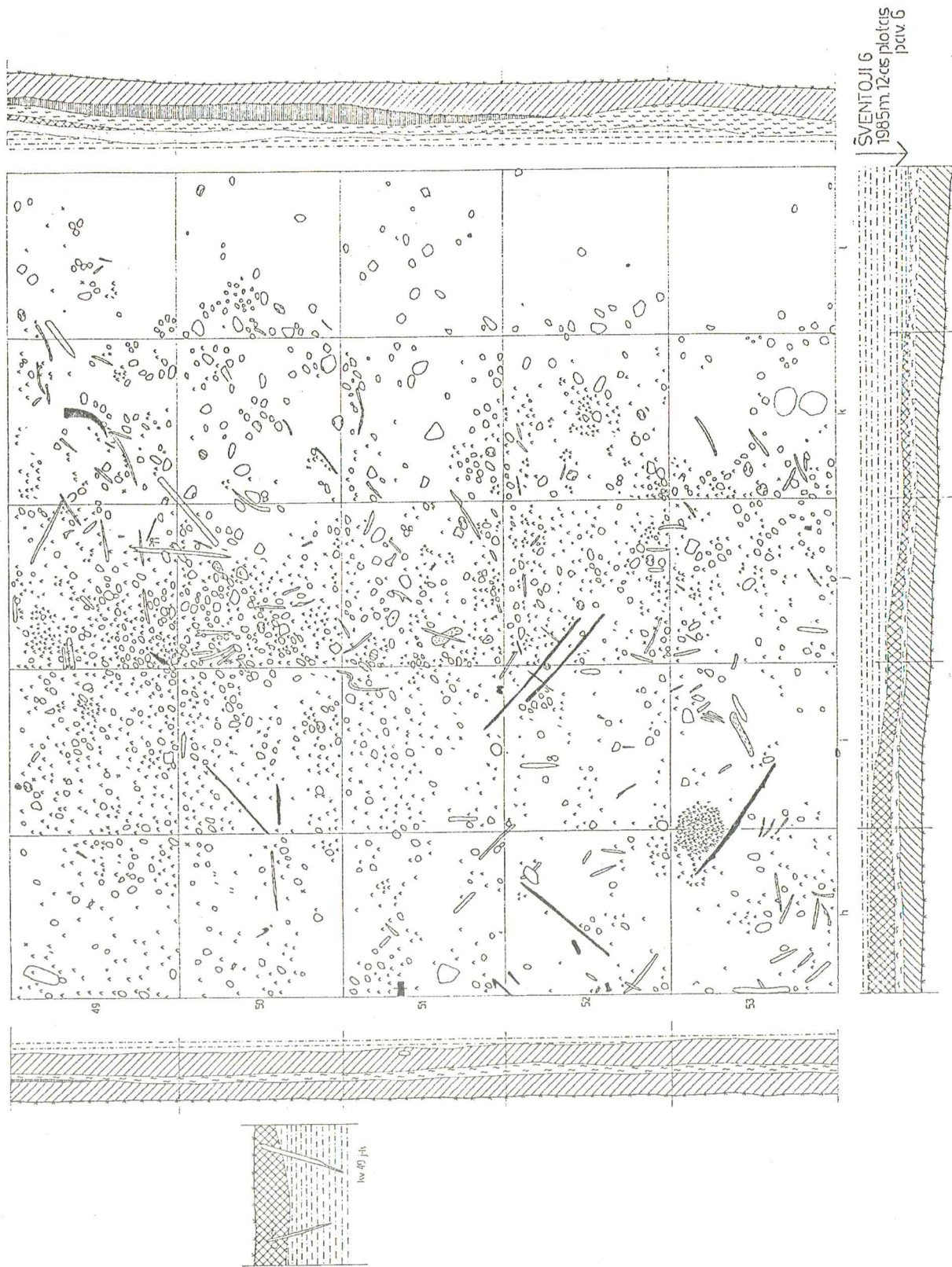
Pietiniame šio ploto pakraštyje, 49 j ir k kv. šiaurinėje pusėje, buvo išlikę du statmeni kuolai (pav. 8), kiek pakrypę, per 60 cm atstu vienas nuo kito nutolusiais smaigaliais, o jų viršūnės buvo nutolusios per 100 cm. Abu kuolai buvo su žieve. Vakarinis, alksninis, buvo 125 cm ilgio ir 7 cm storio, jo galas per 30 cm nuskeltas įstrižai. Rytinis padarytas iš lazdyno, 90 cm ilgio ir 3,5 cm storio. Jo smaigalys taip pat per 30 cm nusklembtas iš vienos pusės. Ties 49 k-l kv. riba buvo išvirtęs apie 2 m atstu nuo minėtųjų kuolų 60 cm ilgio nusmailintas kuolas.

Daugiausia stovinčių bei išvirtusių kuolų ir suvirtusių medžių buvo 11-ajame plote. Todėl, kad būtų aiškiau, duodame jo vidurinės dalies iškarpa (pav. 9), nuėmę visus akmenis ir puodų šukes. Ryškiausiai statmeni kuolai buvo matyti 43-48 k kv. eilėje (pav. 10). Už jos, vakariniame ploto pakraštyje, beveik visai nebuvo kultūrinio sluoksnio - jis atsirado tik nuo minėtosios eilės ir ėmė storėti. O vakariniame pakraštyje maždaug 2 m pločio juosta ėjo tik akmenys, kai kurie jų buvo 30 cm skersmens, taigi tokie, kurių nepajėgė atgal nutraukti potvynio ledai.

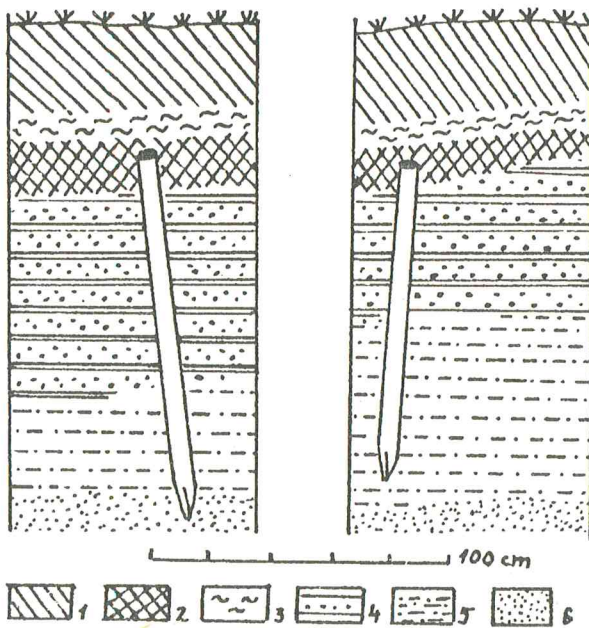
Medžiai išsidėstę maždaug 12 m ilgio beveik tiesia linija iš šiaurės į pietus. Linija išsikraipiusi tik kuolams pakrypus. Kiek atokiau 43 k kv. stovėjo 130 cm ilgio ir 8 cm storio alksnio kuolas su žieve. Jo smaigalys iš vieno šono per 60 cm nusklembtas. Antrasis stovėjo už 4 m į šiaurę nuo šio, 45 k kv., tačiau šis buvo tik 38 cm ilgio ir 3,5 cm storio, kiek sulinkęs. Šalia jo gulėjo dvi kartys. 180 cm atstu nuo šio kuolo stovėjo trečiasis 46 k kv. 58 cm ilgio ir 4,5 cm storio. Visi jie smaigaliuose nusklembti į vieną šoną. Tarp pastarųjų kuolų, 46 h-j kv. riboje, gulėjo 140 cm ilgio, 18-20 cm pločio ir apie 2 cm storio lenta. Vienas jos galas siaurėjo, antrasis buvo bukas ir aptašytas. Šioje vietoje kultūrinis sluoksnis buvo labai plonas, o lenta gulėjo jo paviršiuje, todėl buvo labai sutrešusi ir suskeldėjusi.

6 pav. Kuojų išsidėstymas tyrinėtame plote

7 pav. 12-asis plotas, 1985 m. tyrinėjimai. Ženklų paaiškinimą žr. p. 9 iš 4-osios radimvietės

8 pav. Kuolų pjūvių perkasoje pavyzdžiai: 1 - durpingas dirvožemis, 2 - smėlinga gijija, 3 - ribinis gijijos sluoksnis, 4 - juostuotas smėlis, 5 - aleuritai, 6 - smulkus smėlis

280 cm nuo pastarojo kuolo į šiaurę 48 k kv. stovėjo du labai vienodi kuolai, tarpas tarp jų - 100 cm. Abudu buvo juodalksniniai, su žieve. Vakarinis buvo 125 cm ilgio ir 8 cm storio, iš abiejų pusių stogeliu ryškiais nuoskalomis nusmailintu smaigaliu. Jo viršūnė išryškėjo tik smėlio sluoksnyje. Jis buvo perkaltas per 58 cm storio geležingo smėlio, aleuritų ir balto juostuoto smėlio sluoksnį ir įsmigęs į smėlingus aleuritus. Antrasis irgi kirto tuos pačius sluoksnius, buvo 115 cm ilgio ir 8 cm storio, panašiai apdorotu smaigaliu.

Toliau į rytus per visą tyrinėtąjį plotą ėjo suplautų ir suvirtusių medžių ruožas - suardytų pastatų liekanos. Tarp jų buvo suplauta ir medinių dirbinių.

Palei šiaurinį tyrinėto ploto pakraštį vėl ėjo netaisyklinga kuolų eilė, kuri su minėtają sudarė lyg statų kampą. Šiai grupei priklausė, be abejo, ir 12 ploto kuolai. Visi šie medžiai gulėjo po 25-30 cm storio kultūrinio sluoksniu, ne ant paties jo dugno, tačiau per visą ilgį susidariusioje lomelėje. Daugiausia medžių buvo ties 48 i-j kv. riba. Prie pat šiaurinio krašto gulėjo išverstas 40 cm ilgio ir 5 cm storio nusmailintas kuoliukas. Kitas panašus nusmailintas kuoliukas gulėjo 130 cm į rytus nuo šio. Ties 48 i-j kv. riba įstrižai gulėjo ilgos kartys ir šakos. Ant jų viršaus išverstas 120 cm ilgio ir 5-8 cm storio kuolas, nusmailintu galu dar įstrigęs į smėlį. Lygiagrečiai su juo gulėjo 125 cm ilgio, su dvišaka viršūne ir trumpesnė, taip pat dvišakė kartis.

Toliau medžių juosta tęsėsi į 47 i kv., užpildydama beveik visą kvadratą. Daugiausia tai buvo trumpos suvirtusios kartelės. Išsiskyrė tik du išversti kuolai, apie kvadrato vidurį beveik susiduriantys smaigaliais. Šiaurinis kuolas buvo 130 cm ilgio ir 6-12 cm storio, pietinis, kiek kreivas, buvo 95 cm ilgio ir 6 cm storio.

Toliau į pietus, 46 h-i kv., medžių ruožas kiek plačiau išplitęs. Rytiniame ir pietiniame pakraštyje gulėjo ilgos kartys ir šakos, nors daugiausia buvo trumpų nuolaužų. 45 i kv. daugiausia kreivų šakų su žieve, kai kurių ilgis siekė iki pusantro metro. Tik šiaurės vakariniame kampe, šalia karčių pluoštelio, gulėjo 40 cm ilgio plonas nusmailintas kuolelis. Antrasis gulėjo ties 45 i-j kv. riba, buvo 75 cm ilgio ir 6 cm storio, nusmailintu galu dar laikėsi įsmigęs į smėlį.

Dar toliau į pietus, 44 i kv. pietinėje pusėje, gulėjo išvirtęs 90 cm ilgio ir 8 cm storio nusmailintu galu kuolas. Į šiaurę nuo jo beveik jam lygiagrečiai buvo 110 cm ilgio ir 8-10 cm storio kiek lenktos šakos dalis dvišaka viršūne. Visi galai nusmailinti. Nuo jos į šiaurės rytinį kampą ėjo lenkta šaka, o jos gale stovėjo statmenas alksninis kuolas su žieve, dailiai nusmailintu galu 30 cm įleistas į žemę. Aplinkui mėtėsi daug karčių gabalų. Dar toliau į pietus, 43 i kv., lenktu ruožu buvo suvirtusios plonos kartelės ir šakos.

Prie pietinio 42 i kv. krašto stovėjo į smėlį įkalti perskeltų pliauskelių 50-70 cm ilgio ir 7-10 cm pločio gabalai, o netoli šiaurės vakarinio kampo buvo suvirtusių alksnio šakų su žieve. Nuo jų į vakarus, jau 42 j kv., gulėjo du išvirtę nusmailinti kuolai po 90 cm ilgio, pietinis - 6 cm storio, šiaurinis - 8 cm storio ir išilgai perskeltas.

Visai atskirai, į rytus nuo šios grupės, 42 h kv., įstrižai įsmigusi į smėlį stovėjo 27 cm pločio nuskelta pliauska su žieve antroje pusėje. Smėlyje kyšojo apie 60 cm ilgio dalis. Į apačią ji siaurėjo ir plonėjo, tad, atrodo, kad ir ši buvo įkalta. Šalia jos gulėjo 60 cm ilgio nusmailintas kuolelis, dar smaigaliu įsmigęs į smėlį.

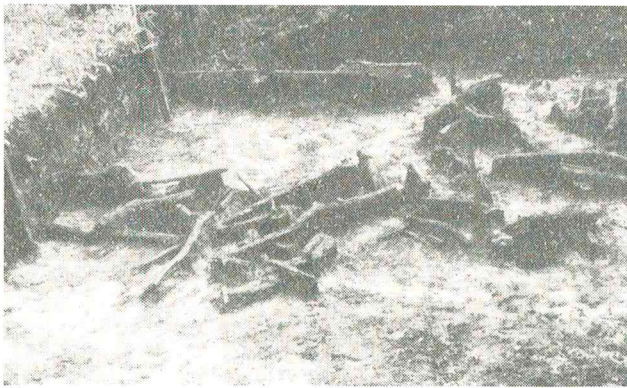
Daug karčių ir kuolelių buvo ir paskutiniame, 41 i kv. Apie kvadrato vidurį gulėjo du gana kreivi 75 ir 80 cm ilgio nusmailinti kuoliukai. Tarp šakų ir karčių buvo ir stambokų pliauskų gabalų.

Taigi, peržvelgę visus kuolus ir medžio gabalus, galėtume susidaryti šiokią tokį vaizdą apie čia stovėjusį ilgą pastatą. Tačiau neaišku, ar tai vienas pastatas.

Toliau į pietus, 10-ajame plote (pav. 11), buvo toks pat vaizdas, būdingas visai tyrinėjamai gyvenvietei. Rytiniame ir vakariniame krašte beveik vien tik sustumti akmenys. Keramika paplitusi daugiausia apie vidurį, o medžiai suplauti į dvi grupes.

9 pav. 11-asis plotas, 1985 m. tyrinėjimai. Suvirtusių medžių ruožas, nuėmus radinius

10 pav. Suvirtę medžiai 11-ajame tyrinėjimų plote, 1985 m.

Šiauriniame pakraštyje tarp suvirtusių šakų ir karčių 41 i kv. gulėjo tik vienas nusmailintas 30 cm ilgio ir 3 cm storio kuoliukas, matyt, nuplautas nuo 11 ploto grupės. Toliau ėjo tarpas be medžių. Ir vėl kartys ir šakos, netvarkingai išblaškytos pietiniame pakraštyje. Jos siejosi su taip pat išblaškytais medžių gabalais 1-6-ajame plotuose. Daugiau statmenų kuolų buvo išlikę 5-ajame ir 6-ajame plotuose ir, atrodo, jie siejosi su kažkokio įstrižai einančio pastato liekanomis, kurių didžioji dalis jau 7-ajame plote. 26 f kv. buvo be tvarkos išbarstytų medžių. Pietrytiniame kampe

gulėjo išvirtęs 35 cm ilgio ir 2,5 cm storio nusmailintas kuoliukas su žieve. Apie 550 cm nuo jo į šiaurę stovėjo 53 cm ilgio ir 5 cm storio statmenas lazdyno kuolas su žieve iš visų pusių nusmailintu galu, susiplojusiu bekalant į smėlį. Lyg ir pastato kampą žymėjo antrasis kuolas 30 g kv. Tai buvo visai tiesus 135 cm ilgio ir 6 cm storio lazdyno stulpas, perkaltas per sluoksniuotą smėlį ir giliai įsmigęs į aleuritus. Galas iš dviejų pusių nutašytas, o bekalant į smėlį susispaudęs ir sugurintas. Antrą tariamo kampo kraštinę žymėjo du kuolai. Vienas jų stovėjo 27 f kv., prie kampo. Tai buvo alksnio kuolelis, 55 cm ilgio ir 7 cm storio, buku į smėlį statmenai įleistu galu. Nuo jo 80 cm į pietus stovėjo pakrypęs antrasis 72 cm ilgio ir 6 cm storio kuolelis, taip pat menkai aptašytu, beveik buku galu. Trečiasios šios grupės kuolelis buvo išvirtęs ir gulėjo 27 g kv. vakariniame pakraštyje. Jis buvo 30 cm ilgio ir 2,5 cm storio, nusmailintu galu.

Neaišku, kaip prie šios grupės derinasi 6-ojo ploto kuolas, nes atskirų medžio kartelių buvo nedaug ir jos nesudarė pluoštų. Vienas alksninis kuolas stovėjo prie pietinės 27 j kv. sienos, jis buvo 65 cm ilgio, 6 cm storio, nedailiai nuskeltu ir smarkiai suplotu galu. Antrasis, lazdyno kuolas su žieve, stovėjo apie 6 m atstu nuo šio, 30 k kv., kiek įstrižai pasviręs į šiaurės vakarus. Jis buvo 74 cm ilgio ir 5 cm storio, jo smaigalys per 24 cm iš vienos pusės nuskeltas dviem plokštumomis.

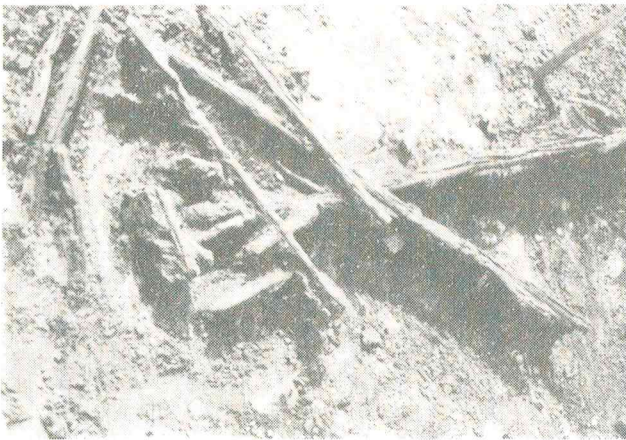
Šių pastatų liekanų tęsinys ryškiau matyti 7-ajame plote (pav. 12, 13). Tarp atskirų ilgų karčių ir trumpų šakelių įstrižai plotą buvo išsirikiavusi statmenų kuolų eilutė. Ryškiausios kartys ir kuolai šiaurės rytiniame kampe. Visos kartys su žieve, tarp jų buvo ir gumbuotų medžių gabalų. 25 h kv vakariniame pakraštyje buvo du apie 20 cm ilgio ir 3 cm skersmens per 80 cm vienas nuo kito išvirtę kuoliukai. Panašūs du kuoliukai buvo išversti rytiniame kvadrato pakraštyje 100 ir 140 cm atstu nuo minėtųjų. Beje, jie nebuvo pradinėje padėtyje, nors, reikėtų manyti, nelabai nutolę. Apie 250 cm atstu įstrižai nuo šios grupės, 24 i kv., stovėjo 105 cm ilgio ir 8 cm storio juodalksnio kuolas su žieve, 80 cm atstu nuo jo į pietus, 23 i kv., stovėjo 30 cm į žemę įleistas 6 cm storio kuolas. Taip pat 80 cm nuo jo į pietus stovėjo 85 cm ilgio ir 4,5 cm storio antrasis kuolas, tik iš vienos pusės per 13 cm dviem plokštumom nuskeltu smaigaliu. Galbūt šio pastato šiaurinę kraštinę žymėjo du lazdyno kuolai 25 j kv.(?) Jie stovėjo 75 cm atstu vienas nuo kito. Vakarinis buvo 85 cm ilgio ir 4 cm storio, aptašytu galu. Jis stovėjo kiek pakrypęs į vakarus. Tarp jų abiejų, į šiaurę 80 cm atstu, gulėjo parvirtęs trečiasis 25 cm ilgio ir 5 cm storio kuoliukas nusmailintu galu. Toliau į pietus dar styrojo po vieną atskiri kuoliukai.

11 pav. 10-asis plotas, 1985 m. tyrinėjimai

12 pav. 7-asis plotas, 1984 m. tyrinėjimai

13 pav. Suvirtę medžiai 25 g kv.

8-ojo ploto pietvakariniame kampe, 21 f kv. šiaurės vakariniame kampe, stovėjo pasviręs 75 cm ilgio ir 7 cm storio kuolas, nedailiai į vieną pusę nutašytu smaigaliu. Aplink buvo šiek tiek medžių. Ir 9-ajame plote buvo išlikęs tik vienas statmenas ir pora išvirtusių kuolų. Statmenas kuolas stovėjo 16 h kv., buvo 60 cm ilgio ir 3,5 cm storio, dviem kirčiais trumpai nusmailintu galu. Jis buvo įstrižai palinkęs ir per 20 cm įsmigęs į smėlį. Aplink, apie 14 cm ilgio ir 80 cm pločio plotelyje, buvo daug kartelių, pušų žievių ir akraenų. Apie 550 cm atstu nuo šio gulėjo išverstas kitas 70 cm ilgio ir 4 cm storio kuolas nusmailintu galu.

Į pietus medžių ir radinių vis mažėjo, kol pirmuose kvadratuose visai išnyko. Tačiau net 17-ajame plote buvo išlikę du kuoliukai. Išvirtęs kuoliukas gulėjo 15 f kv. šiauriniame pakraštyje. Jis buvo 185 cm ilgio ir 7,5 cm storio. Paviršius nužievintas, natūraliai gaubtas, išilgai perskeltas, trumpai aptašytas smaigalys. Antrasis 90 cm ilgio plonas kuolelis įstrižai įsmigęs į smėlį.

Iš visų čia išlikusių statmenų ir išvirtusių kuolų vis dėlto dar negalima susidaryti aiškaus apgyvendinimo vaizdo. Atkastieji 66 kuolai žymi tris pastatų vietas: šiaurinė grupė tarp 36-53 kv. eilės, vidurinė - tarp 42 ir 49 kv. eilės ir priekinė - tarp 23 ir 30 kv. eilių. Negalima pasakyti, ar tose grupėse stovėjo po vieną ar po kelis pastatus, nežinoma ir kokie jie buvo.

Neaiškiausia šiaurinė grupė.

Ryškesnė vidurinė. Vakariniame krašte išlikę kuolai žymėjo vienaeilę sienelę, o šiauriniame gale (įskaitant ir kuolus iš 12-ojo ploto) ir rytiniame pakraštyje sienelė buvo dvieilė. Reta vakarinė kuolų eilė greičiausiai buvo likusi nuo vidurinės stogų remiančių pėdžių eilės. Tuo tarpu išorinės sienelės buvusios dvigubos. Taigi reikėtų manyti, kad vakarinė

išorinė pastato sienelė neišlikusi. Besitraukdamas potvynis ją sunaikino ir suplovė viską prie tvirtesnės dvigubos sienos. Gal ir toji lomelė nėra vien potvynio išgraužta, gal ir nuo sienos likusi (?).

Pastatas buvęs labai negrabiai pastatytas, daugiausia iš nenužievintų įvairaus storio stulpų ir karčių bei perskeltų pliauskų.

Prie rytinės jo dalies suplauta nemaža medinių dirbinių, išskyrus keramiką ir nedidelius akmenukus. Čia buvo rasta ir medinė peikena, ir rankinis arklas, irklų, plūdžių, pasvarų ir kt.

Kad vakarinė eilė buvo skirta šelmeniui paremti, galima spėti iš to, kad jos kuolai daug giliau įleisti, taigi tvirtiau stovėjo negu sienų kuolai, kurie, be abejojimo, buvo dvigubi. Vakarinė pastato siena, matyt, visai sunaikinta. Taigi pastatas galėjo būti apie 12 m ilgio ir 5-6 m pločio, jei pietiniai stulpai priklausė kitam pastatui. Tačiau gal čia būta dviejų pastatų, o kuolai ir kartys 41 ir 42 kv. eilėje jau galėjo priklausyti ir antram pastatui(?). Galima būtų galvoti ir apie vienašlaitį ilgąjį pastatą, spėjant, kad jokios vakarinės sienelės niekada nebuvo.

Pietinėje grupėje, atrodo, buvęs ne vienas pastatas. Gal vienas stovėjo šiaurės-pietų kryptimi, o antrasis toliau į rytus, įstrižai perkasos (?). Tačiau net tie keli išlikę stovintys kuolai buvo iškrypę iš senosios vietos, nekalbant apie išvirtusius.

Vis dėlto aišku, kad pastatai buvę antžeminiai, be abejojimo, keturkampiai, stulpinės konstrukcijos,

14 pav. 1985 m. ekspedicijos metu valomi ir tvarkomi radiniai

15 pav. Butiniai (1,2,4), užtvankos kartys (5,6), peikena (7), branktai (3,8,9,12), žuvų šakės (10,11,13-15): 1 - 53 h-i kv., 2 - 14 h kv., 3 - 69 h kv., 4 - 72 i kv., 5 - 52 i-j kv., 6 - 78 h kv., 7 - 45 g-h kv., 8 - 45 i kv., 9 - 76 h kv., 10 - 70 g kv., 11 - 70 h kv., 12 - 18 h kv., 13 - 13 h kv., 14-15 - 45 i kv.

tarpai tarp stulpų užpildyti gulsčiomis kartimis. Tokių keturkampių stulpinės konstrukcijos pastatų aptikta ir kitose Narvos kultūros gyvenvietėse - Šventosios 23-iojoje (Rimantienė 1979, p. 80-85), prie Kretuono ežero (Гришинкас 1990, p. 88-91), taip pat Latvijoje (Банкина 1970, p. 125-131; Loze 1978).

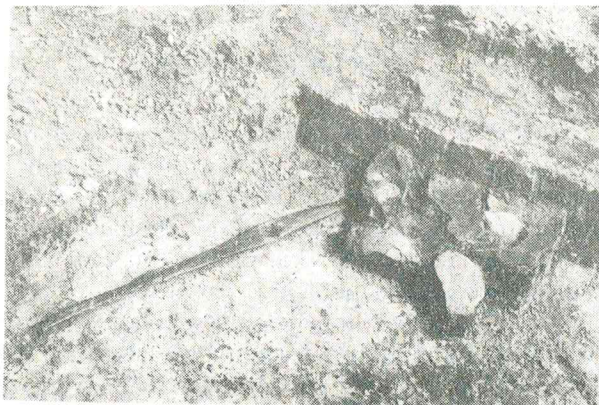
Tarp šių pastatų liekanų buvo įvairių buities reikmenų ir keramikos (pav. 14), iš kurių galima susidaryti gana išsamų vaizdą apie to meto ūkio formas, apie kultūrinę priklausomybę ir santykius su kaimynais, ryškėja ir kai kurie ne tik kultūriniai, bet ir etniniai aspektai. Radinius aptarsime pagal tas kultūros sritis, kurioms jie atstovauja. Norėdami išryškinti jų paplitimą ir priklausomybę atskiriems mūsų išskirtiems pastatams, aprašydami žymėsime ir jų padėtį tyrinėjame plote, t.y. kv. Nr. Dirbiniai buvo labai apnaikinti melioracijos (apdžiūvę), todėl dažniausiai supleišęję.

ŽŪKLĖ

Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje žuvų liekanų rasta nedaug, nes gyvenvietė buvo sausumoje, be to, smarkiai paplauta. Vis dėlto aišku, kad daugiausia buvo gaudomos gėlavandenės plėšriosios žuvis, ypač lydekos ir sterka. D. Duobos ir L. Daugnoros buvo ištirta 215 žuvų kaulų fragmentų (1994, p. 24).

BUTINIAI

Tarp specifinių Šventosios gyvenviečių medinių dirbinių svarbią vietą užima **butiniai**, kurių paskirtį kiek paaiškina Šventosios 4B radinys (žr. p. 23). Šioje gyvenvietėje jų nebuvo gausu - rasti tik 2 butiniai ir vienas galiukas. Geriausiai išlikęs butinis (53 h-i kv.) buvo 149 cm ilgio, 6,2 cm pločio per vidurį ir 2,4 cm storio, beveik pusapvalio apyplokščio pjūvio (pav.

16 pav. Butinis in situ 53 h-i kv.

15:1). Per vidurį iš abiejų pusių išskobta skylė, siaurėjanti į vidurį. Viename gale, 34 cm atstu nuo vidurio, matyti užkaba, toliau išlikęs 31 cm ilgio plonėjantis ir siaurėjantis galas nulūžusia viršūne. Antrasis galas buvo geriau išlikęs. Jo užkaba 31,5 cm atstu nuo vidurio, o toliau - net 51 cm ilgio siaurėjantis galas. Netoli jo viršūnės matyti mažytė įduba, o viršūnėje į vieną pusę paplatinta galvutė. Butinis buvo gana gerai išlikęs, nes gulėjo pačiame kultūrinio sluoksnio dugne, po storu puodų šukių sluoksniu (pav. 16).

Antrojo butinio išlikusi tik dalis (72 i kv.), nulūžusi per skylę, sutrupėjusi ir ne visur susieinanti (pav. 15:4). Ilgis in situ buvo 92 cm, plotis - 2-3,8 cm. Pjūvis plokščiai ovalus, bet paviršius padžiūvęs ir apnykęs, tad dalis su skylė tapo beveik trikampio pjūvio ir kiek persimetusi. Toliau jis plėtėja, bet užkaba nežymi. Gale plokščia buoželė. Trečiojo butinio (14 h kv.) likęs tik 8,5 cm ilgio viršūnės gabalėlis (pav. 15:2).

Prie butinių reiktų skirti ir savitą 138 cm ilgio kartį (52 i-j kv.), rastą netoliese (pav. 15:5). Vienas jos 25,5 cm ilgio galas ovalaus pjūvio, 3,1 cm pločio ir 2,6 cm storio, su kyšulėliu viršūnėje. Toliau kartis nudrožta iš vienos pusės taip, kad likusi tik 2,6 cm pločio ir 1,2 cm storio trikampio pjūvio (gal nuo išsivertusio stavario?) lentelė, kurios galas paplatėja iki 3,2 cm, tačiau visai plonas. Gale dvi mažos skylutės. Atrodo, kad nuo tokios pat karties išlikusi ir antra lentelė (78 h kv.), visai tokia pati kaip minėto dirbinio galas (pav. 15:6), nors išlikusi tik 23,6 cm ilgio ir 3,2 cm pločio plokščiai ovalaus pjūvio dalelė. Jos galas apskritai nudrožtas, su dviem skylutėmis. Padaryta ji iš prasto lapuočio medžio, todėl visas paviršius apskeldėjęs.

Greičiausiai tai dalys tokio pat įrenginio - karčių klojinio, kaip rastojo Šventosios 4-ojoje gyvenvietėje (žr. p. 23). Šios kartys, matyt, buvo jungiamosios skersinės klojinio kartys, todėl jos nuplokštintos. Gal šiek tiek kitaip atrodė šis įrenginys, nes ne visa kartis buvo plokščia, tačiau, be abejo, principas buvo tas pats.

Kažkokį ryšį su užtvankomis ir tinklais galėjo turėti ir kitos dirbinių su buoželėmis ir kyšuliukais dalys.

Jungiamoji butinių kartis galėjo būti ir 48,5 cm ilgio bei 3,1-3,8 cm skersmens stora apvali lazda (18 h kv.) (pav. 15:12) su dailiai apgludintu 1,3 cm storio kyšuliuku viename gale, kitas galas nulūžęs. Antrosios dalies pusė seniai plokščiai nuskelta ir suskeldėjusi (nes gulėjo aukščiau, buvo išversta plūgo).

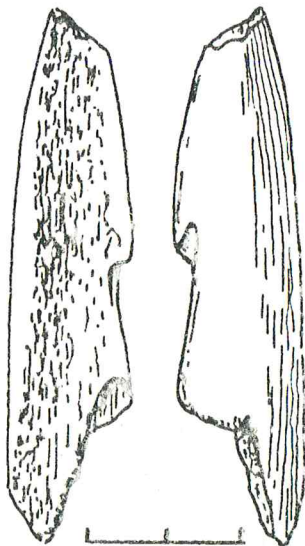
UNGURIŲ ŠAKĖS IR ŽEBERKLAI

Unguriams gaudyti rastos dvi šakių poros ir viena atskira dalis. Šiaurinėje perkastos dalyje (70 g ir 70 h) rastoji pora gulėjo jau atskirai ir abi pusės buvo ne visai vienodos (pav. 15:10, 11). Viena beveik tiesiu šonu, tik galvos gale kiek atriesta į išorę. Kotelis į viršų siaurėja, ovalaus pjūvio. Jos ilgis 35 cm. Antroji pusė beveik tokio pat ilgio - 34,5 cm, tačiau galvutė kiek trumpesnė ir labiau išriesta, o kotelis beveik trikampio pjūvio, į galą nusmailintas. Atrodo, kad šakės ne to paties komplekto, bet pritaikytos.

Antroji pora (45 i kv.) rasta apie perkastos vidurį taip pat atskirai ir, atrodo, taip pat ne vienu metu pagamintomis šakomis. Skiriasi šakų ilgis ir forma (pav. 15:14, 15). Viena šaka buvo 43,5 cm ilgio, plonu trikampio pjūvio kiek gaubtu kotu ir kiek atriesta galva. Antroji šaka buvo 39,8 cm ilgio, beveik tiesi, segmento pjūvio. Abiejų kotai galuose nusmailinti.

Trečiosios (13 h kv.) išlikusi tik viena 31,8 cm ilgio šaka (pav. 15:13). Ji buvo labai plona ir apdžiūvusi, kotelis beveik pusapvalis, o viršūnėje plokščias ir smailus.

Kaip atrodė visas įrenginys, geriausiai paaiškina 4-osios gyvenvietės radinys (žr. p. 28). Šakės tam tikra prasme yra žeberklai. O tikrąjį, kaulinį, žeberklą jau, atrodo, jos buvo išstūmusios iš žūklės priemonių. Žeberklai greičiausiai buvo naudojami tik ruoniams

17 pav. Žeberklo dalis 53 j kv.

medžioti. Gyvenvietėje rastos tik dvi kaulinių žeberklų liekanos. Vieno žeberklo (53 j kv.) išlikusi tik 7,1 cm ilgio viršūnė su viena užbarzda (pav. 17). Jo paviršius buvo gaubtas ir gerai gludintas, antroje pusėje matyti kaulo akytumas. Abu galai nulūžę.

Antrasis žeberklas (29 d kv.) buvo, matyt, apciginis (žr. p. 142). Jis buvo 13,5 cm ilgio, eglutės pavidalo, su dviem porom užbarzdų, iš abiejų pusių papuoštas akutėmis ir duobutėmis. Atrodo, jis perdirbtas iš durklo. Padarytas iš stirnos galūnės kaulo.

PEIKENOS

Žeberklais galėjo badyti žuvis ir žiemą eketėje. Tam buvo reikalingos peikenos. Paprastai randami kauliniai peikenų antgaliai ir vadinami peikenomis. Tačiau pačios peikenos buvo didelės ilgos medinės kartys. Tik vieną kartą ir šioje gyvenvietėje pasisekė rasti visą peikeną (45 g-h kv.), nors be antgalio (pav. 15:7). Ji buvo labai supleišėjusi, tačiau dar gerai buvo išžiūrima visa jos forma. Jos ilgis 128 cm. Viršūnėje buvo 4,2 cm skersmens buoželė, po ja - siaurėjantis gana ilgas kaklelis. Per vidurį peikena plėtėjo ir buvo 4,6 cm. Galas smailėjantis ir gražiai nudailintas. Ant jo turėjo būti užmautas kaulinis antgalis.

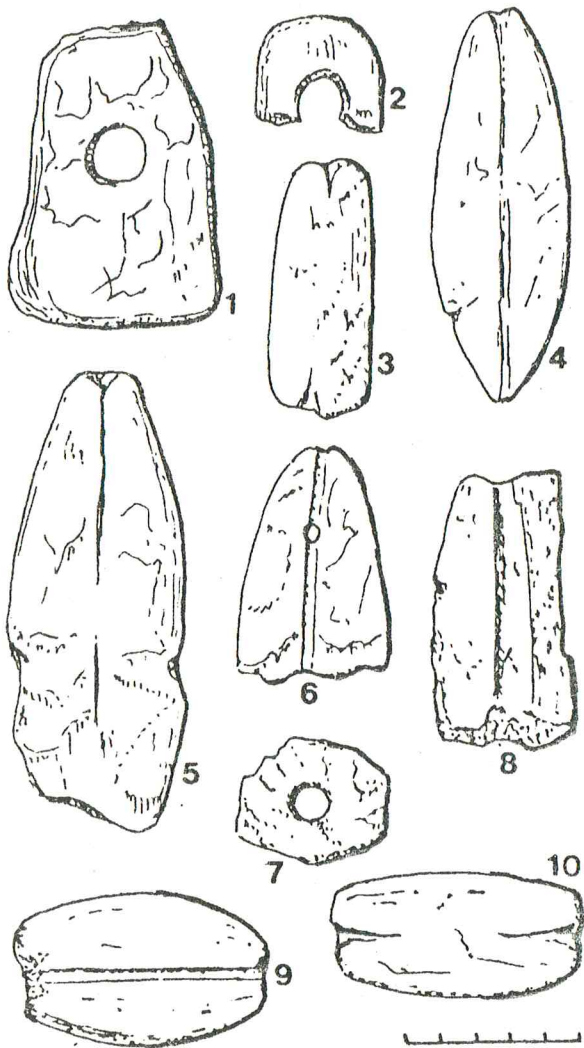
Rastas ir vienas stambus peikenos antgalis (14 h kv.), nors labai prastai išlikęs. Jis buvo padarytas iš tauro, stumbro ar briedžio šlaunikaulio, perskelto išilgai ir nusmailinto, tačiau menkai apdailinto. Sunku spręsti apie jo pradinę išvaizdą, nes smailis ir viršus labai atrupėję. Jo ilgis - apie 25 cm, galvos plotis - apie 9 cm. Galbūt ruošinys peikenos antgaliui buvo ir kita (52 g kv.) stambaus žvėries blauzdikaulio dalis, apskaldyta kirvuku, kurios viename krašte matyti pradėto gludavimo ar pjovimo pėdsakų (?). Ilgis 13,4 cm, plotis ir storis 4,3 cm.

Galbūt peikenos dalis buvo akytėmis papuošto dirbinio fragmentas (žr. p. 142).

TINKLŲ LIEKANOS

Svarbiausia žvejybos priemonė buvo tinklai ir bučiai. Tačiau nei vieny, nei kitų didesnių gabalų nerasta. Iš paties tinklo tik vienoje vietoje tarp suvirtusių karčių kultūrinio sluoksnio dugne (46 i kv.) pastebėtas pluoštas liepos karnos virvelių. Šalia buvo keletas pušies žievės plūdžių ir pasvarų.

Nuo bučių buvo likusių po visą tyrinėtą plotą pasklidusių plonų plokščių skalų nuoplaišėlių, kurių tik retkarčiais pasitaikė po kelias kartu. Jos buvo 1-2 cm pločio ir kelių mm storio, išskeltos iš pušies medžio.

18 pav. Plūdės iš pušies žievės: 1 - 51 d kv., 2 - 42 j kv., 3 - 31 č kv., 4 - 51 g kv., 5 - 13 i kv., 6 - 41 g kv., 7 - 18 g kv., 8 - 37 k kv., 9 - 46 h kv., 10 - 46 i kv.

Apie tinklus ir bučius daugiausia galima spręsti tik iš plūdžių ir pasvarų, kurių gyvenvietėje aptikta labai daug.

Plūdžių surinkta 30 egzempliorių. Jos gana įvairios, galima išskirti net 5 tipus, tačiau ir patys tipai būna įvairių variantų. Be abejo, suktinių beržo tošies plūdžių turėjo būti daugiau, nors aiškesnė buvo tik viena (17 h kv.), o atskirų beržo tošies gabaliukų rasta pabirusių visame plote. Greičiausiai tai vis plūdžių liekanos, nes jos prastai išlieka. Plūdės iš pušies žievės išlieka gana gerai. Galima pažymėti, kad tam tikro tipo plūdės susikongravusios gretimuose kvadratuose - matyt, nuo atskirų tinklų.

Viduriniame perkasos plote (tarp 42 ir 57 kv.) susitelkusi grupė trapecinių plūdžių su didoka skylė

viename gale. Jų buvo surinkta 6. Daugelio išlikusios tik dalys. Vienintelė sveika (51 d kv.) buvo 8,6 cm ilgio, 5,9 cm pločio ir 1,1 cm storio (pav. 18:4), su didele skylute. Antroji (57 j kv.) kiek geriau išlikusi plūdė buvo netaisyklingos trapecijos pavidalo, 8,5 cm ilgio ir 7,8 cm pločio, išilgai perlūžusi, aptrupėjusiu apatiniu kraštu. Ji išsiskiria savo didžiule 1,8 cm skersmens skylute. Kitų keturių išlikusios tik tai ašelių dalys, perlūžusios per skylutę. Paprastai ašelės galas būna bukas (42 j kv.; 57 i kv.) (pav. 18:2), tik vienos (54 è kv.) viršūnė smailėjanti. Ši buvo taip pat su didele 1,5 cm skersmens skylute. Tai seniausias plūdžių tipas.

Tačiau dauguma plūdžių (17 egzempliorių) buvo ovalios, priplotais galais ar beveik keturkampės. Neoliese daug jų rasta po kelias beveik vienodas. Taip 46 h kv. (pav. 18:9) ir 46 i kv. (pav. 18:10) rasta po 2 labai panašias ovalias ir keturkampes 6,5-7 cm ilgio ir 3,5-4,3 cm pločio plūdės. Abiejuose galuose būna įpjovos, o kai kuriose ir išilginiai grioveliai virvelei įgulti. Kita 4 plūdžių grupelė buvo 54 h kv., o 3 plūdžių - 56 d kv. Jos buvo 5,4-6,4 cm ilgio. 7 panašios plūdės sudarė grupelę tarp 30 ir 37 kv. Plūdės (30 d, 30 g, 31 č, 32 è, 32 i, 34 d, 37 k kv.) buvo gana vienodos, beveik keturkampės (pav. 18:3) ar kiek ovalios, įpjautais galais, retkarčiais su išilginiu grioveliu, kartais gana plačiu (pav. 18:8). Jų ilgis 5-7,5 cm, plotis 2,5-4 cm. Pasitaikė viena (30 d kv.) ir visai siaurutė, 1,8 cm pločio, nors 6,5 cm ilgio. 1 plūdė (32 i kv.) buvo skersai apvyniota beržo tošimi (gal sutaisyta?).

Ketvirtasis plūdžių tipas - tai laivėlio pavidalo plūdės abiem smailėjančiais įpjautais galais, paprastai dar su išilginiu grioveliu. 3 tokios plūdės, matyt, priklausė vienai grupei (41 g, 51 g, 54 h kv.). Aiškiausia yra 11,3 cm ilgio plūdė (51 g kv.) su išilginiu grioveliu (pav. 18:4). Be to, 2 per pusę perlūžusios plūdės (41 g, 54 h kv.), kurių viena (pav. 18:6), matyt, toliau naudota perlūžusi, nes griovelyje išgręžta skylutė.

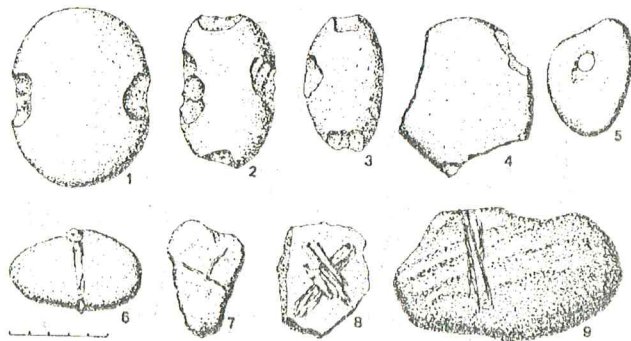
Atskirą grupelę sudarė plūdės pietiniame perkasos gale. Jos buvo gana didelės, 2 ovalios abiem bukais galais ir išilginiu grioveliu (12 h, 13 h kv.), 10,5 cm ir 12,8 cm ilgio, o 1 laivėlio pavidalo (13 i kv.), vienu smailėjančiu, kitu nulūžusiu galu (pav. 18:5). Ji turėjo ne tik išilginį griovelį, įkirstus galus, bet ir įkirstus šonus.

Penktasis plūdžių tipas - tai mažytės apskritos ar kiek ovalios plūdelės su skylute per vidurį. Šio tipo rastos 3 kiek skirtingos plūdelės. Viena (18 g kv.) (pav. 18:7) buvo netaisyklingai ovali, 4 cm ilgio. Antra (35 k kv.) - šešiakampė, 4,3 cm ilgio, su apskrita skylute viduryje. Trečia (29 a kv.) ovali, 6 cm ilgio, priplotais galais, su pailga skylute viduryje.

Tokių plūdžių aptikta ir kitose Šventosios gyvenvietėse. Sunkiausia nustatyti suktininių beržo tošies plūdžių kiekį, tik galima pasakyti, kad jų pasitaikė visų laikotarpių gyvenvietėse, bet niekur jos nesudarė daugumos (gal neišliko?). Iš pušies žievės padarytų plūdžių ankstyviausias tipas yra didelės trapecinės plūdės su didele apskrita skylute, kurių rasta Šventosios I B ir 2 B ankstyvojo neolito radimvietėse. Tačiau tokių plūdžių aptikta ir vidurinio neolito 23-iojoje gyvenvietėje, nors ten jos sudarė tik 13% visų plūdžių. Dauguma jų jau buvo ovalios priplotais galais arba beveik keturkampės įpjautais galais, kurių abi įkarpos dažnai dar sujungtos grioveliu. Visai mažai buvo ovalių arba rombinių, t.y. laivelio pavidalo, plūdžių su skylute viduryje. Tai jau vėlyvojo neolito plūdžių tipas. Viduriniame neolite pradėtos gaminti ir mažos apskritos ar keturkampės plūdėlės su skylute viduryje (Rimantienė 1979, p. 27-29; pav. 21, 22; 1980, p. 13, pav. 3), galbūt meškerėms.

Taigi Šventosios 6-osios gyvenvietės plūdės, be senųjų plūdžių tipų, turi daug vėlyvojo neolito plūdžių bruožų. Tačiau visi tipai būdingi šio regiono gyvenvietėms. Kitos Narvos kultūros, net to paties laikotarpio, gyvenvietės turi savo specifinius plūdžių tipus, nors jų gaminimo principai tie patys. Pvz., prie Krėtuono apyžerės vėlyvojo neolito Žemaitiškės I-ojoje ir 2-ojoje gyvenvietėse irgi buvo rombinių bei laivelio pavidalo plūdžių įkirstais galais, ovalių priplotais galais, tačiau būdingiausios kitokios plūdės - didokos, apskritos, įkirstais galais (Гришшиукас 1990, p. 40-41, pav. 39, 40). Įvairių panašių tipų plūdžių randama ir Latvijos Narvos kultūros gyvenvietėse (Банкина 1970, lent. XII, XIV; Лозе 1988, lent. XXXVI). Ir Suomijos mezolito-ankstyvojo neolito paminkluose rasta didelių trapecinių plūdžių su skylute gale, o vėlyvajame neolite - ovalių pailgų, su įkarpomis galuose ir grioveliumi (Edgren 1993, p. 26, 111).

Tiesiog neįmanoma pasakyti, kiek buvo pasvarų, nes, be mūsų surinktųjų su aiškiais apdirbimo žymėmis, daugybė rastų akmenų galėjo būti naudoti kaip pasvarai, ypač jei jų natūrali forma tiko priristi. Visi pasvarai padaryti iš įvairių rūšių pajūrio gargždo akmenėlių, todėl iki pat XX a. žvejai pajūryje gamino lygiai tokius pačius. Jie parišami liepos karna arba karnos virvelėmis, nes tai ideali, nepūvanti vandenyje medžiaga, naudota pajūrio žvejų dar šio šimtmečio pradžioje. Pasvarėliams parenkami atitinkami akmenėliai. Dažnai gamtoje pasitaiko ir natūralių akmenėlių su įlinkiais, tad jų nė pataisyti nereikia. Jų šioje apžvalgoje neminėsiu. Paprastai pasvarėliai sverdavo 200-500 g, tik inkarai - virš 1 kg.

19 pav. Pasvarai: 1 - 19 h kv., 2 - 32 h kv., 3 - 40 d kv., 4 - 23 h kv., 5 - 51 i kv., 6 - 69 j kv., 7 - 46 h kv., 8 - 55 j kv., 9 - 55 j kv.

Per visus kasinėjimų sezonus šioje gyvenvietėje surinkti 343 pasvarai su aiškiais apdirbimo žymėmis. Iš jų pritaikytomis kraštinėmis buvo 277. 44, t.y. 16%, buvo su viena išskala pakraštyje. Dydis įvairus, tačiau dažniausiai apie 10 cm ilgio, būta ir nuo 5,4 cm iki 20,3 cm ilgio (tik vienas toks). Visi jie gana plokšti. Paprastai viena išskala būna tuose akmenukuose, kurie natūraliai bent vienoje pusėje šiek tiek įgaubti.

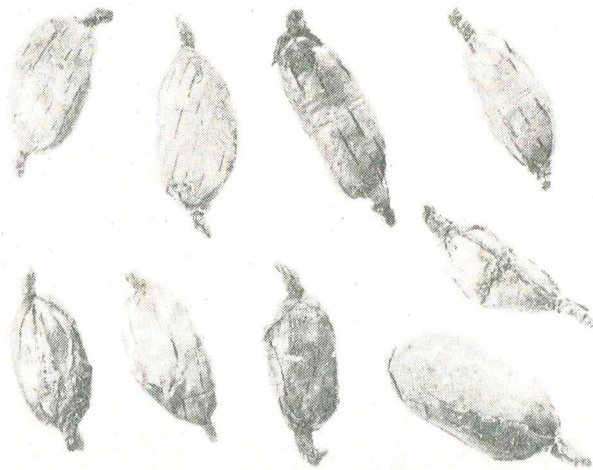
Daugiausia aptikta pasvarėlių su 2 įgaubomis (pav. 19:1), jų surinkta 152, t.y. 54%. Dauguma jų irgi 10-15 cm ilgio, nors pasitaikė ir 4,7 cm, ir net iki 20,5 cm ilgio (tik vienas). Ir tik ant vieno iš jų (23 i kv.), 15,6 cm ilgio, išlikę pluošto gabalėlių nuo pririšimo, o kito (22 h kv.), 13 cm ilgio, paviršiuje išlikusios 3 atkarpėlės iš dviejų pluoštų vytos liepinės virvelės.

Pasvarų su 3 išskalomis (pav. 19:3,4) surinkta 41, t.y. 15%. Jų dydis toks pat kaip ir minėtųjų, kuriems, parinkus atitinkamą akmenėlį, daugiau išskalų nereikėjo. Tačiau šioje grupėje buvo bent 8 pasvarėliai, specialiai pagaminti dobilo lapo formos. Šie - gana vienodo dydžio, maždaug 5-6 cm skersmens. Tik vienas 5,5 cm ilgio ir 5 cm pločio pasvarėlis su trimis išskalomis buvo išlikęs kryžmai perjuostas karna su luoba (55 j kv.) (pav. 19:8).

Tiek pat pasvarų (41), t.y. 15%, buvo su 4 išskalomis. Daugiausia tai nedideli akmenukai, 7-12 cm skersmens, ovalūs (pav. 19:2), kartais visomis apskaldytomis kraštinėmis. Vienas (55 j kv.) rastas iš abiejų pusių perjuostas karna su luoba (pav. 19:8).

Inkarai daromi iš didelių plokščių akmenų, išskeliant virvelėms įgaubas. Jie ne tokie taisyklingi kaip kai kurie pasvarai. Tarp jų buvo ir labai didelių, vienas (31 k kv.) net 43 cm ilgio.

Minėtini ir keli visai natūralūs pasvarėliai su įlinkiais, kurių nė nereikėjo taisyti (pav. 19:6,9).

20 pav. Tošimi apvynioti pasvarėliai

Be to, surinkta 11 pasvarėlių su skylutėmis. Jie yra nedideli, skylutės natūralios, tačiau, matyt, paplatintos. Vienoje vietoje (51 i kv.) gulėjo 2 tokie pasvarėliai paplatintomis skylutėmis (pav. 19:5).

Labai dažnas pasvarėlio tipas yra pailgai ovalūs gargždo akmenėliai, apvynioti beržo tošimi. Jų surinkta 54, nors tas skaičius toli gražu neatspindi tikrosios padėties. Čia suskaičiuoti tik tie, kurie išlaikė tošies apvalkalą, tačiau rasta daugybė tokių pačių akmenėlių be apvalkalo. Jie labai vienodi, 6-7 cm ilgio, tošis apvyniota taip, kad galus galima būtų užsukti, jie perrišami virvele. Virvelė paprastai dar eina nuo vieno pasvarėlio galo iki kito ir skersai per vidurį. Visas apvyniotas ilgis siekia 10-11 cm (pav. 20). Tokie pasvarai nebilda ir nebaido žuvų.

Pagrindinės pasvarų rūšys aptinkamos visose Narvos kultūros gyvenvietėse Lietuvoje ir už jos ribų. Pasvarai išlieka nepakitę ir Pamiarių kultūroje. Reikia pažymėti, kad dobilo lapo pavidalo pasvarėliai būdingi tik vėlyvajam neolitui. Ankstyviausi jie iš Šventosios 6-osios gyvenvietės, jų labai gausu Nidoje (Rimantienė 1989, pav. 36). Prie Kretuono ežero jų aptikta taip pat vėlyvojo neolito Kretuono 1A ir Žemaitiškės 2-ojoje gyvenvietėje (Гириницкас 1990, p. 41, pav. 41).

Taigi šioje gyvenvietėje turime 343 žmogaus apdirbtus pasvarėlius, iš kurių 81% sudaro pasvarėliai su įkarpomis, 3% - su skylutėmis ir 16% - su beržo tošies apvalkalu. Tačiau, kaip minėta, pastarųjų turėtų būti daugiau.

Aiškių tinklų branktų, galima sakyti, neaptikta. Gal tik vienas (69 h kv.) galiukas buvo tikrai tinklo brankto galas (pav. 15:3), nors išlikusi tik 7,4 cm ilgio dalelė. Buoželė savo pločiu beveik nesiskyrė nuo koto. Dirbinėlis labai supleišėjęs ir persimetęs.

Gal tinklo branktas galėjo būti ir plona lentelė su gunkleliu gale (45 i kv.) (pav. 15:8) (?). Lentelė buvo išskelta ir neįgludinta, todėl netaisyklingo keturkampio pjūvio. Jos galvutė plokščia, kaklelis susiaurintas. Visas ilgis 119 cm, plotis 2,8 cm, storis 0,6 cm. Antrasis galas plonėja ir nulūžęs, tačiau atrodo, kad likę antro gunklelio pėdsakų.

Dar yra grupė ne visai aiškių dirbinių nuolaužų. Juos galima apibūdinti tik kaip dirbinius su buožele ir su kyšulėliu. Stambiausias iš jų (76 h kv.) (pav. 24:9) padarytas iš storo medžio liemens ketvirčio, yra ovalaus pjūvio, 2,8 cm pločio ir 2 cm storio. Viršūnėje apvali buoželė, kakliukas ryškiai išmaugtas. Išlikęs 27 cm ilgio gabalas. Jis labai panašus į tinklo branktą, tačiau dėl to, kad jis padarytas ne iš lazdos, o iš storo medžio dalies, verčia galvoti, jog jis yra rimtesnio dirbinio dalis.

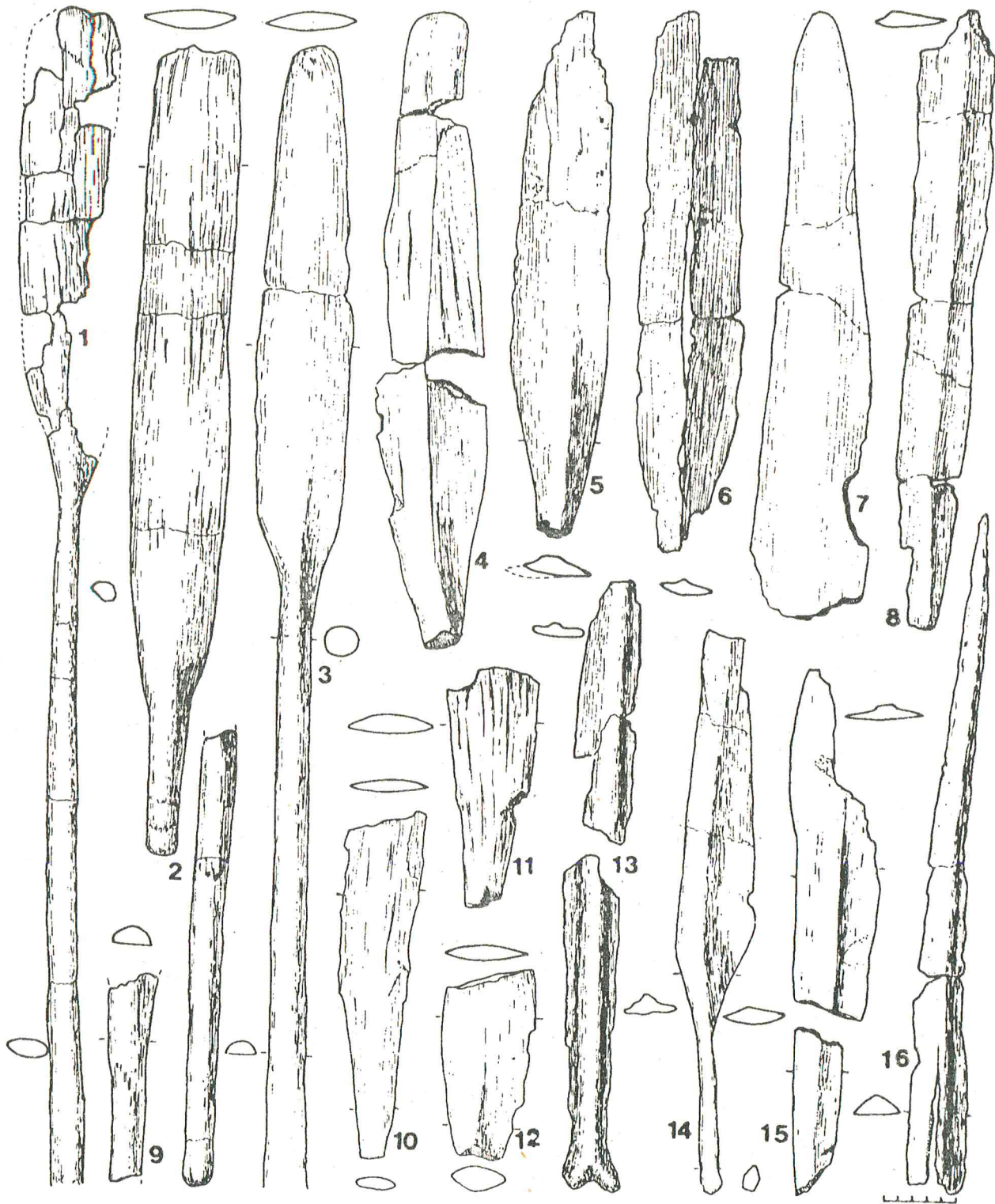
Kitas dirbinys, taip pat su gunklu gale (41 i kv.), irgi neatrodo buvęs branktas, nors forma jį primena. Jis yra 3,4 cm pločio, padarytas iš storos perskeltos karties, gunklas aptašytas plokštėmis, po juo ištašytas kaklelis. Išlikęs 13,5 cm ilgio gabalėlis.

IRKLAI

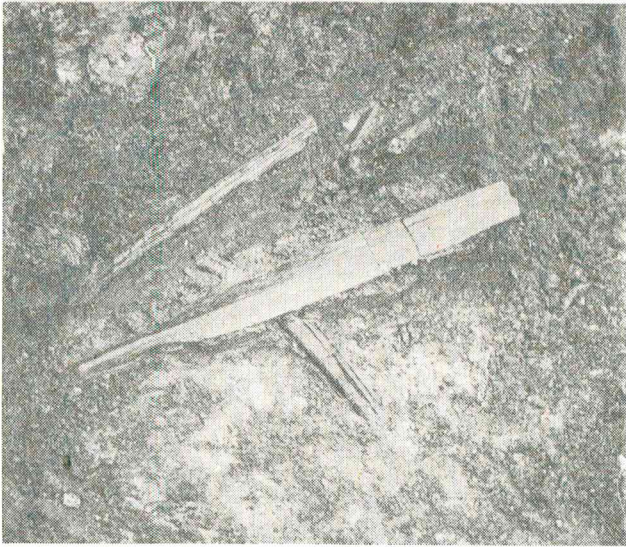
Žvejybai būtini ir luotai su irklais. Luotų fragmentų nerasta, tačiau aptikti 24 irklai bei jų dalys. Kadangi jie visi pagaminti iš minkštų medžių rūšių, ploni ir dar labai suploti žemės slėgio, tai išlikę prastai - supleišėję, sutrupėję, o dažnai iš viso telikusios dalelės. Nors irklų formos gana vienodos, vis dėlto išsiskiria keli tipai.

Didžioji dalis irklų yra gana siauromis, tolygiai į smaigalį siaurėjančiomis mentėmis, taip pat tolygiai pereinančiomis į kotą. Geriausiai visa forma matyti iš, tiesa, labai sunykusio 16 g kv. radinio (pav. 21:1). Jis buvo 107 cm ilgio, mentės ilgis 34,5 cm, plotis 6 cm. Mentė buku galu, kotas apvalus, ties mentės kakleliu kiek persimetęs. Mentės kaklelis 1,5 cm storio, o į galą kotas sustorėja iki 2,3 cm.

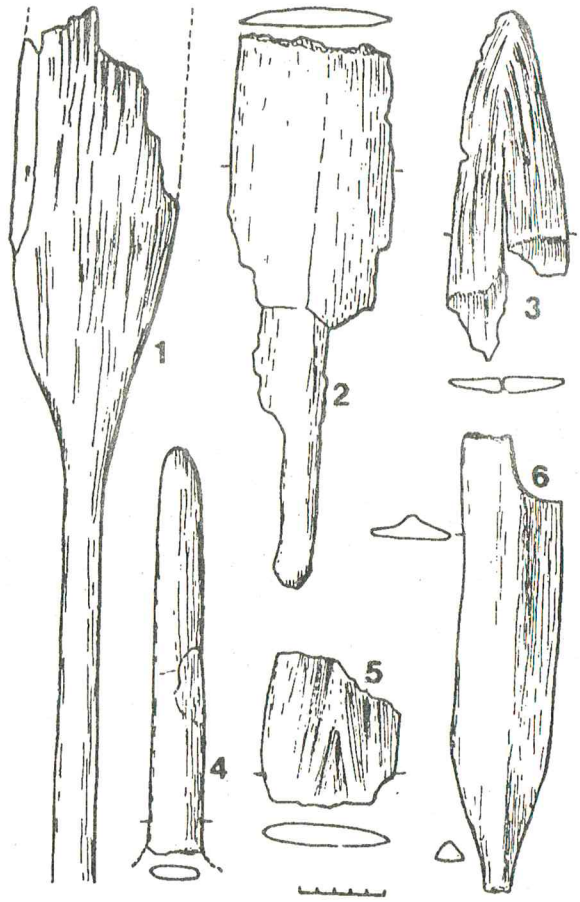
To paties tipo ir kitas irklas (44 i kv.) (pav. 21:2; 22). Jo mentė taip pat buku galu, 46 cm ilgio ir 6,7 cm pločio, lęšio pjūvio. Kotas buvo seniai nulūžęs ir, nors rastas kartu, nesusieina, nes buvo išilgai perskilęs (todėl pusapvalio pjūvio). Išlikusi irklo dalis buvo 92,5 cm ilgio. Geriausiai išlikęs irklas (48 h kv.) (pav. 21:3; 23) buvo 93 cm ilgio. Pati mentė buvo 36 cm ilgio ir 6 cm pločio, plokščio lęšio pjūvio, kotas ovalaus pjūvio ir į galą kiek storėjantis. Mentės galas atrupėjęs, bet, matyt, buvęs bukas. Labai panašaus irklo (29 i kv.) išlikusi tik mentė (pav. 21:4). Ji buvo 46 cm ilgio ir 7,7 cm pločio, tačiau prastai išlikusi. Skiriasi nebent tuo, kad prie smaigalio ji kiek susiaurinta: apatinė jos pusė beveik lygi, viršutinė

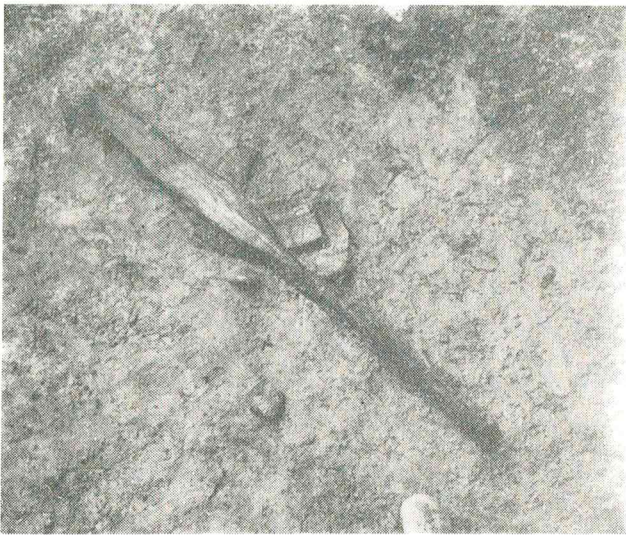
21 pav. Irklai ir jų dalys: 1 - 16 g kv., 2 - 44 i kv., 3 - 48 h kv., 4 - 29 i kv., 5 - 21 h kv., 6 - 49 j kv., 7 - 30 e kv., 8 - 52 i kv., 9 - 36 j kv., 10 - 20 g kv., 11 - 20 h kv., 12 - 30 g kv., 13 - 74 i kv., 14 - 39 e kv., 15 - 38 j kv., 16 - 49 j kv.

22 pav. Irklas in situ 44 i kv. 1985 m.

24 pav. Irklai ir jų dalys: 1 - 28 k kv., 2 - 28 f kv., 3 - 55 i kv.,
4 - 26 g kv., 5 - 27 f kv., 6 - 30 h kv.

23 pav. Irklas in situ 48 h kv. 1985 m.

kiek gaubta su nežymia išilgine briauna. Visas mentės storis tik 1 cm, tačiau ties kotu ji pastorėja iki 1,8 cm.

Panaši pušinė irklo mentė su labai ryškiomis medžio rievėmis (21 h kv.) (pav. 21:5) buvo 38,2 cm ilgio ir 6,8 cm pločio. Visa ji suskeldėjusi ir aprtrupėjusi. Matyti, kad viršūnė kiek pasiaurinta ir buka. Visas irklas plokščias, tik arčiau koto viršutinėje pusėje matyti ryškus rumbas - stavario liekana. Gana ryški, nors nulūžusiais abiem galais, buvo siaura irklo mentės dalis (30 h kv.) (pav. 24:6). Jos ilgis 27,5 cm, plotis 5,5 cm. Ji labai suplota, tačiau

matyti, kad kotelis buvęs trikampio pjūvio, o toliau per vidurį išilgai eina ryškus aštrus rumbelis. Labai ištrupėjusi ir iki 0,6 cm suplota buvo 38,7 cm ilgio ir 7 cm pločio irklo mentė (49 j kv.) (pav. 21:6), daug kuo panaši į aprašytąsias.

Kiek skiriasi kita ilga mentė (60 é kv.) (pav. 27:7), nulūžusi aukščiau koto. Išlikusi 44 cm ilgio ir 8 cm pločio dalis. Pjūvis plokščiai ovalus, mentė tolygiai siaurėja į smaigalį.

Išliko nemaža atskirų menčių gabalų. Tai lėšio pjūvio irklo dalis (30 g kv.) (pav. 21:12), ryškiai storėjanti prie koto. Koto dalis trikampio pjūvio, aukščiau per vidurį išilgai matyti ryškus rumbas.

Labai ryškus pusapvalis rumbelis matyti dviejuose vieno irklo galuose (38 j kv.) (pav. 21:15). Beje, irklas labai plonas, jo galas deformuotas, nes ant jo gulėjo pasvaras, išspaudęs duobelę.

Buvo irkliukų, kurių formą dar šiaip taip palaikė storesnis stavario rumbas (39 é kv.) (pav. 21:14), nors

pats irkliukas nesimetriškai persimetęs. Jo viršūnė smailėjanti, bet nulūžusi. Apatinėje dalyje matyti ryški briauna, kuri, persimetant medžiui, tapo koto viršumi. Antroje pusėje briauna ryški tik prie pat koto.

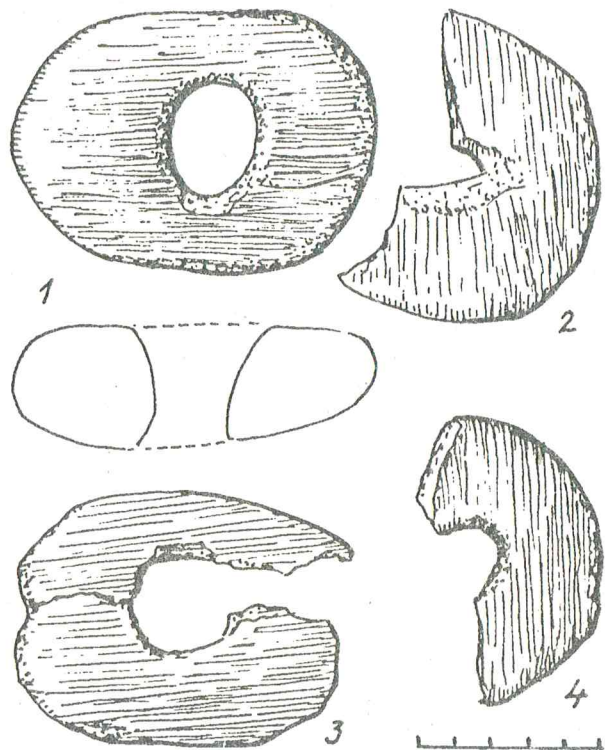
Visai suploti ir smarkiai aptrupėję menčių gabalai atpažįstami tik pagal vidurinį rumbą, sutampantį su medžio staviariu (20 g; 20 h, 37 k, 49 j, 52 f, 74 i kv.) (pav. 21; 10, 13), arba pagal koto dalį (36 j kv.) (pav. 21:9).

Antrąją grupę sudaro plokšti irklai, kurių apie 10 cm pločio mentė ryškiai atskirta nuo koto. Visi šie irklai buvo ploni, suploti ir labai aptrupę bei aptrupėję. Iš jų tik vienas kiek ryškiau išlikęs (28 k kv.) (pav. 24:1) buvo 142 cm ilgio, tačiau turėjo būti ilgesnis, nes mentės išlikusi tik 28 cm ilgio dalis. Mentė buvo 9,5 cm pločio, per vidurį labai nežymiai iškilusi. Kotas į galą plonėjantis, 114 cm ilgio. Antro šio tipo irklo (26 f kv.) (pav. 24:2), gal porinio minėtajam, išlikusi tik nulūžusi mentės ir 33 cm ilgio ir 9,5 cm pločio koto dalis. Šiam tipui priklausė ir plokščio lęšio pjūvio nuolauža (27 f kv.) (pav. 30:5), galbūt ir išvien siaurėjantis smaigalis (55 i kv.) (pav. 24:3).

Trečiasis tipas - tai irklai su ilgu liežuviu viršūnėje. Tiesą sakant, išlikę tik jų liežuvėliai. Tačiau vieno (26 g kv.) (pav. 24:4) 24,5 cm ilgio liežuvio gale išliko plati, į priekį išsivėjęs žymis.

Visi šie irklų tipai kartojasi ir kitose Šventosios gyvenvietėse (Rimantienė 1979, pav. 29-31; 1980, pav. 4) ir niekuo nesiskiria nuo kitų irklų aplink Baltiją, nebent irklai su ilgu liežuviu, rasti šioje ir Šventosios 1B gyvenvietėje.

Be to, atsispirti nuo kranto dumblėjančiame ežere buvo naudojamos ir lazdos su **skridiniais** gale, kad nesmeigtų į dumblą. Kaip matyti iš Šventosios 2B gyvenvietės radinio (Rimantienė 1979, pav. 25), tokie skridiniai užmaunami ant ilgo koto ir apsmagstomi pleištukais. Galbūt dar sutvirtinami ir liepos karna, nes kartais prie skylutės išlieka karnos liekanų. Tačiau jie dažnai nusmukdavo nuo koto ir suduždavo. Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje rasti 5 skridiniai. Geriausiai išlikęs (73 h kv.) (pav. 25:1) buvo ovalus, kiek labiau gaubta viena puse. Plokščioje pusėje plačiai išskobta didelė ovali, į vidų siaurėjanti skylė. Ilgis 10,2 cm, plotis 7,5 cm, storis 3,2 cm. Kitų 4 skridinių išlikusios tik dalys. Beje, ir patys skridiniai buvo daug plonesni. Sveikesnis (63 j kv.) (pav. 25:3), ir tas buvo iš dalies išlūžęs iki pat skylės, su nelygiai nuskilusiu paviršiumi, suskeldėjusia antrąja puse, tad jo forma nelabai ryški. Jis taip pat buvęs ovalus, 9,3 cm ilgio ir 7 cm pločio, tačiau tik 1,5 cm storio. Antrojo (60 g kv.) (pav. 25:4) ilgis buvo 8 cm, storis 2,2 cm, pjūvis beveik lęšinis, nors apvaliomis briaunomis. Kitos dvi liekanos dar plonesnės. Vienos

25 pav. Skridiniai: 1-73 h kv., 2-30 j kv., 3-63 j kv., 4-60 g kv.

(30 j kv.) (pav. 25:2) buvo segmento pjūvio, 8,5 cm skersmens, viduryje siaura pailga skylutė.

Lazdos su skridiniais galėjo būti pritaikytos ir kaip baldės.

Jų aptikta įvairiose Narvos kultūros gyvenvietėse Šventojoje ir kituose paminkluose. Taip pat jų rasta ir Pamarių kultūros gyvenvietėse.

MEDŽIOKLĖ

Vėlyvajame neolite medžioklė dar buvo svarbi ūkio šaka. Rasta gana daug žvėrių kaulų ir medžioklės priemonių. Ištirta 1290 žinduolių kaulų dalių (iš jų 106 buvo deginti) ir 7 paukščio kaulai, tačiau tik 431 fragmentą pavyko priskirti atskiroms žinduolių rūšims (Duoba, Daugnora 1994, p. 24-28). Daugiausia medžiota šernų, briedžių, taurų, stumbrų, lokių, elnių, stirnų. Labai didelę dalį šalia jų sudarė ruoniai (nors tai dažniausiai laikoma žvejų laimikiu). Iš viso mėsai buvo medžiojami 6 rūšių žvėrys, kitos 7 rūšys buvo kailinių žvėrių: rudasis lokys, vilkas, lapė, baltasis kiškis, bebras, opšrus (barsukas), ūdra. Be abejo, buvo valgoma ir jų mėsa. Reikia pažymėti, kad, išskyrus šunis, naminių gyvulių kaulų daugiau nebuvo.

1 lentelė. Nustatytų žinduolių rūšių kaulų fragmentų ir individų skaičius

Žinduoliai	Fragmentų skaičius	proc.	Individų skaičius	proc.
Bebras (<i>Castor fiber</i>)	13	3	2	3,8
Baltasis kiškis (<i>Lepus timidus</i>)	4	0,9	2	3,8
Šuo (<i>Canis familiaris</i>)	19	4,4	3	5,7
Vilkas (<i>Canis lupus</i>)	1	0,2	1	1,9
Lapė (<i>Vulpes vulpes</i>)	7	1,6	1	1,9
Barsukas (<i>Meles meles</i>)	2	0,5	1	1,9
Ūdra (<i>Lutra lutra</i>)	1	0,2	1	1,9
Rudasis lokys (<i>Ursus arctos</i>)	33	7,7	2	3,8
Ruoniai (<i>Phocidae</i>)	179	41,5	23	43,4
Šernas (<i>Sus scrofa</i>)	108	25,1	8	15,1
Elnias (<i>Cervus elaphus</i>)	15	3,5	3	5,7
Stirna (<i>Capreolus capreolus</i>)	10	2,3	2	3,8
Briedis (<i>Alces alces</i>)	25	5,8	2	3,8
Tauras/Stumbras (<i>Bos primigenius/Bison bonasus</i>)	14	3,2	2	3,8
Iš viso	431		53	

(Duoba ir Daugnora 1994)

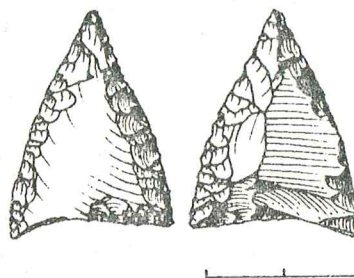
Nors faunos liekanų ir gausu, apie medžioklės būdus ir priemones šios gyvenvietės radiniai mažai ką sako. Neiškilo net nė vieno šaudomojo lanko gabalo, tad tas spragas reikia papildyti kitais Šventosios gyvenviečių (ypač 4-osios) radiniais. Išlikusios tik menkos medžiojamųjų ginklų nuotrupos, ką jau kalbėti apie tokias priemones, kaip, pvz., vilkduobes, spąstus ir pan.

STRĖLĖS IR IETYS

Galėtume kalbėti tik apie strėlių bei iečių antgalius ir iečių kotų nuolaužas. Ar dažnai randamos nužievertintos lazdelės buvo strėlių koteliai, ar tai tik atsitiktinės kartelės, pasakyti sunku, juo labiau, kad jos visos iš apvalių vytelių. O iečių gabalus galima gerai atskirti, nes jie visi padaryti iš išskeltos medžio liemens dalies.

Iš strėlių tėra išlikę tik keli **titnago antgaliai**. Beje, dauguma jų rasta prieš tyrinėjimus atsitiktinai išverstose žemėse į vakarus nuo perkastos (Rimantienė 1979, p. 16, pav. 15:1-5). Tai buvo trys netaisyklingi trikampiai antgaliai, retušuoti pakraščiais tik prie viršūnės. Vienas iš jų rastas 1972 m. bandomojoje perkasoje, pagamintas iš vietinio raudonmargio titnago. Kiti du buvo rombiniai. Iš jų vienas, beje, gana didelis, išskirta įtvara, iš gero įvežtinio titnago, antrasis iš vietinio geltono buvo turbūt ruošinys panašiam antgaliui.

Tačiau pagrindinių tyrinėjimų metu rastas tik vienas sveikas titnago antgalis (pav. 26) (49 j kv.), kuris atitinka anksčiau rastuosius. Tai buvo 3 cm ilgio ir 2,2 cm pločio širdinis antgalis neryškiai dantytomis briaunomis. Jį papildė dar 3 ruošiniai tokiems

26 pav. Titnago antgalis 49 j kv.

antgaliams. Vienas (38 i kv.) pradėtas dirbti ruošinys stambiam trikampiui, 3,7 cm ilgio antgaliui. Kitas trikampio pavidalo dirbiny (39 j kv.) nulūžusiu galu (įtvara?), retušuotas visais pakraščiais, 2,6 cm ilgio ir 2,85 cm pločio, padarytas iš juosvo titnago, turbūt irgi buvo nebaigtas antgalis. Nebaigto antgalio dalis galėjo būti ir kraštuose retušuota trikampė nuoskala (38 e kv.). Visi jie aptikti apie perkastos vidurį - viduriniame plote.

Tokių mažai apdirbtų, neretušuotu pagrindu strėlių antgalių rasta ir kitose vidurinio neolito pabaigos ir vėlyvojo neolito Narvos kultūros gyvenvietėse Šventojoje, daugiausia Šventosios 23-iojoje, nors šalia buvo ir taisyklingesnių trikampių ir net širdinių antgalių. Tokių paprastų trikampių rasta ir Šventosios 26-ojoje bei 28-ojoje gyvenvietėse (Rimantienė 1979, pav. 15,16). Visame Pabaltijyje tokių antgalių aptikta įvairiose vidurinio ir vėlyvojo Narvos kultūros laikotarpio ir net Šukinės duobelinės keramikos kultūros paminkluose. Jie, matyt, perimti

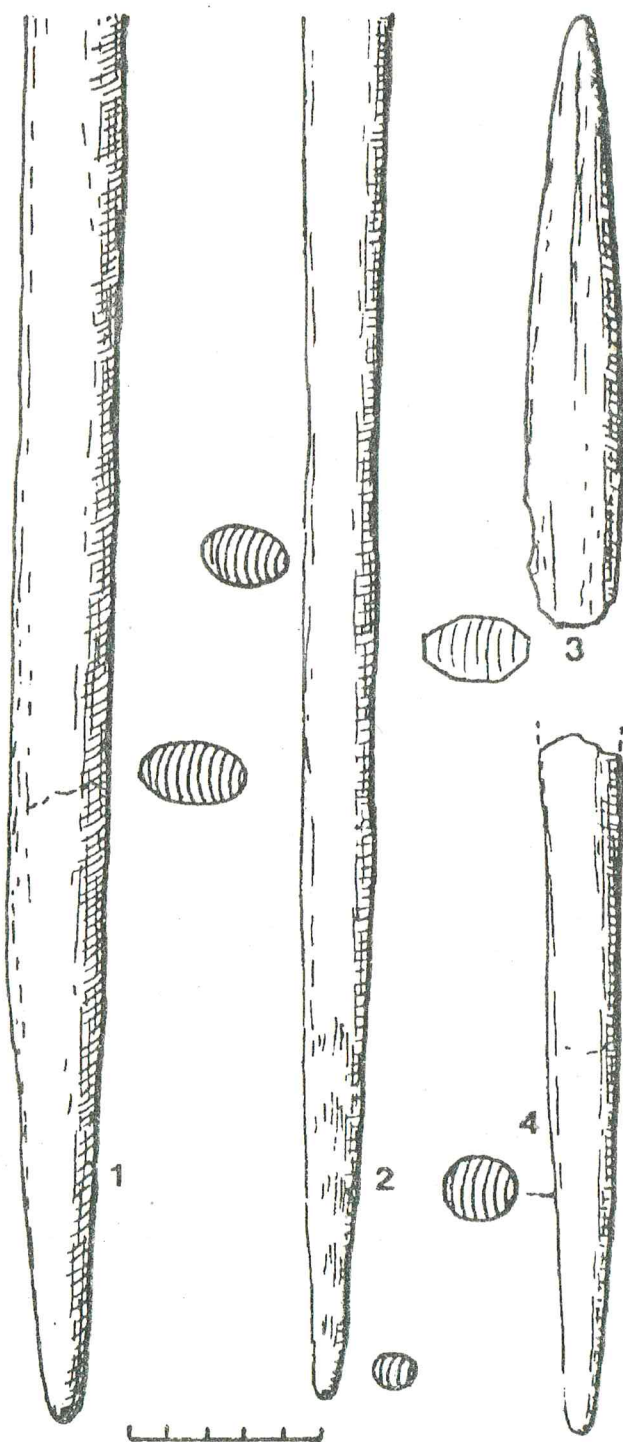
iš pietvakarinių kaimyninių kultūrų - Rutulinių amforų ir ankstyvųjų Virvelinės keramikos kultūrų. Neretu suotu pagrindu trikampiai antgaliai yra labai ankstyvas šių antgalių tipas, Pietų Lietuvos Nemuno kultūroje pranykęs viduriniame neolite, o Narvos kultūroje išsilaikęs iki pat jos pabaigos vėlyvajame neolite.

Tuo tarpu rombiniai antgaliai atėję greičiausiai iš Rytų - iš Šukinės duobelinės keramikos kultūros srities, nors juos vėliau perėmė ir virvelininkai. Rytinės grupės Narvos kultūros gyventojai juos ypač naudojo (Яниче 1959, p. 189; Ванкина 1970, p. 88; Лозе 1979, lent. I, II). Rombinis antgalis yra atneštinis. Beje, Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje jis, sprendžiant pagal titnago rūšį, aiškiai įvežtinis, tačiau greičiausiai ne iš Šiaurės, o iš pietinių Nemuno kultūros sričių, taigi apkeliavęs jau kitą tarpkultūrinį kelią.

Apie kaulinius strėlių antgalius, kurių, be abejo, turėjo būti, negalime nieko pasakyti, nes iš aptrupėjusių nuoskalų sunku spręsti, ar tai strėlės, ar ieties antgalio liekana. Tačiau būdingų Narvos kultūrai dvigubo kūgio antgalių neaptikta (gal atsitiktinai?). Kitose Šventosios gyvenvietėse kaulinių strėlių antgalių taip pat maža ir tie patys labai primityvūs.

Daugiau aptikta **iečių** liekanų. Sveikos ietys labai retai išlieka, tačiau ir iš mažų nuolaužų pavyksta nustatyti, kuri buvusi paprasta lazda, o kuri ieties dalis. Kaip matyti iš Šventosios 4-osios gyvenvietės radinių (žr. p. 39), ieties viršūnė būna buka, su įtvara, joje įtvirtinamas antgalis. Antrasis ieties galas smailėja ir būna paplotas. Ietys daromos ne iš karties, o iš medžio liemens ketvirčio, tačiau labai dailiai, apvaliai nulyginamos. Vienos tokios ieties (48 j kv.) išlikusi 120 cm ilgio ir 2 cm storio dalis be viršūnės (pav. 27:2). Kitos ieties (55 f kv.) buvo išlikusi taip pat tik 86 cm ilgio, 3 cm pločio ir 2 cm storio, ovalaus pjūvio apatinė dalis. Abiejų pjūvyje aiškiai matyti rievės. Ietys buvo padarytos iš kieto medžio. Šios ieties apatinis smaigalys per 10 cm kiek nuplokštintas ir nusmailintas. Be abejo, apatinis ieties galas buvo ir lazdelė (30 j kv.) tolygiai nusmailintu apvaliu galu (pav. 27:4), taip pat padaryta iš medžio liemens dalies. Išlikęs 19,5 cm ilgio ir 2 cm storio gabalėlis. Ieties dalis (54 j kv.) buvo ir kita 130 cm ilgio ir 3,5 cm storio kartis nusmailintu ir nulygintu galu. Galbūt ietis buvo ir 270 cm ilgio bei 4 cm storio kartis (70 h kv.), labai tiesi, iš visų pusių dailiai aptašyta (?).

Nulūžęs medinis smaigalys (20 h kv.) (pav. 27:3) galėjo būti ieties viršūnė. Išlikusi 16,5 cm ilgio ir 2,9 cm pločio dalis, panašaus į ovalą pjūvio, nudrožta 8 plokštumomis. Pereinant į kotą vienoje pusėje - nežymus kyšulėlis.

27 pav. Iečių dalys: 1 - 55 f kv., 2 - 48 j kv., 3 - 20 h kv., 4 - 30 j kv.

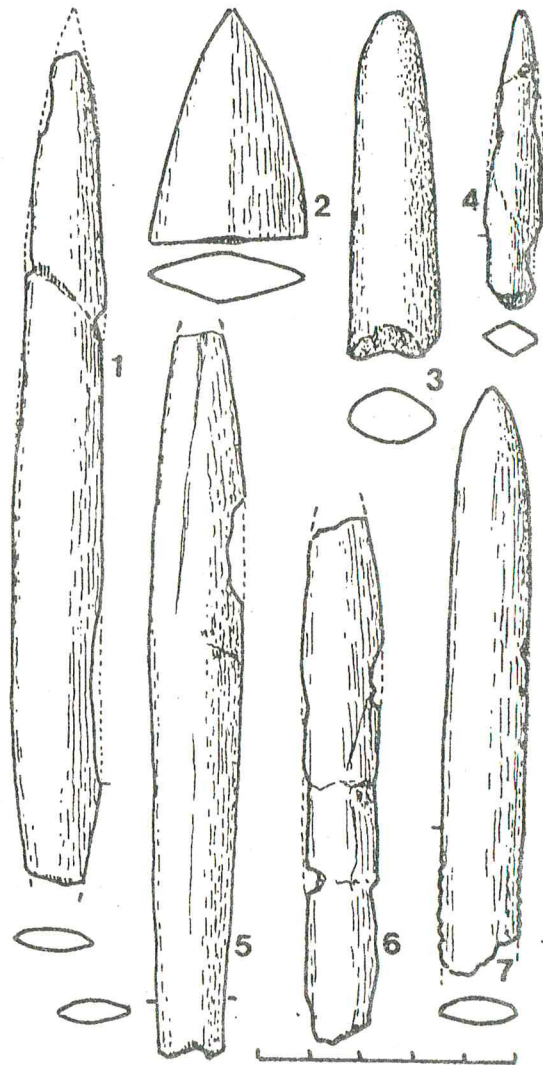
Kaip sakytą, būdinga tai, kad jos padarytos iš medžio liemens dalies. Tokia ietis, net ir ilga, išlieka tiesi, neišsikipto. Sprendžiant iš smailių iečių galų, matyti, kad jos buvo mėtomos svaidyklėmis. Nustatyti jų ilgį pagal rastuosius gabalus sunku, bet, matyt, jų būta įvairių. Ietys yra labai senas medžioklės ginklas. Ankstyvosios, kurioms priskiriame ir šioje gyvenvietėje rastąsias, svaidomos svaidyklėmis, būna gana trumpos, apie 1 m ilgio. Šios gyvenvietės ietys buvo kiek ilgesnės. Iečių ir jų gabalų randama įvairių kultūrų paminkluose. Ilgosios ietys, pvz., rastosios Sarnatėje (Ванкина 1970, p. 86-87), su medžio smaigaliu, buvo svaidomos ranka.

Pats dirbinio tipas pažįstamas jau nuo vėlyvojo paleolito, tačiau išlikusių medinių iečių tėra iš mezolito ir neolito. Visų jų būdingas bruožas yra tas, kad, kaip ir Lietuvoje, jos daromos ne iš karties, o iš liemens dalies. Mezolitinių iečių gabalų aptikta Šlėzvinge-Holšteine Satrupo durpyne, Riudės 2-ojoje (Rüde 2) radimvietėje. Jos taip pat nusmailintais apatiniais galais (Müller-Beck 1965, p. 84-88), taigi ir jos turėjo būti svaidomos svaidyklėmis.

IEČIŲ ANTGALIAI

Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje rasta gana daug ir įvairių iečių antgalių, tad, matyt, jos ir buvo pagrindinis medžioklės ginklas. Be to, joms buvo skiriama daugiausia dėmesio, nes nemaža ietigalių buvo įvežtinių iš tolimų kraštų: rasta nemaža skalūno antgalių ir nė vieno titnaginio, kurio šaltiniai buvo daug arčiau.

Gyvenvietėje aptikta 10 filitinio skalūno ietigalių (pav. 28) ir jų dalių. Beveik visi jie apgadinti pelkių rūgščių, tačiau forma gerai įžiūrima. Tai beveik tiesus lęšio ar plokščiai rombinio pjūvio dirbiny, abiem siaurėjančiais galais. Nė vienas nebuvo išlikęs visu ilgiu. Ilgiausias (58 g kv.) buvo 15,8 cm ilgio ir 1,7 cm pločio (pav. 28:1), lęšio pjūvio, tačiau ir jo galai, paviršius ir šonai aptrupėję, tad buvęs kiek ilgesnis. Taip pat apdūlėjęs, abiem nulūžusiais galais ir antrasis (58 f kv.) geriau išlikęs ietigalis. Jis buvo 13,9 cm ilgio ir 1,6 cm pločio (pav. 28:5). Iš kitų, nors ir nulūžusių (54 i kv.) (pav. 28:6), matyti, kad per vidurį ietigalis buvęs lęšio pjūvio, o viršūnė plokščia. Net trejetas tokių nuolaužėlių išliko viename kvadrato (49 k kv.). Ir iš mažų liekanų matyti, kad įtvara buvusi kiek įsmaugta, o vieno 11 cm ilgio gabalėlyje (52 i kv.) matyti, kad įtvaros briaunos buvusios smulkiai rantytos (pav. 28:7), o smaigalys staigiai susiaurintas. Būta ir didelių ietigalių (gal durklų?) iš chloritinio skalūno (metaaleuriolito) (69 k kv.) (pav. 28:3). Tai labai dailiai gludinto, plokščiai rombinio pjūvio, 4,5 cm ilgio, 3 cm pločio ir 1 cm storio dirbinio dalis.

28 pav. Skalūno ietigaliai: 1 - 58 g kv., 2 - 58 k kv., 3 - 69 k kv., 4 - 47 i kv., 5 - 54 i kv., 6 - 50 j kv., 7 - 52 i kv.

Nulūžę skalūno ietigaliai buvo taisomi ar net perdirbami į strėlių antgalius. Vienas toks 6,6 cm ilgio telikęs ietigalis (47 i kv.) nulūžusią įtvara buvo pataisytas išskaldžius įgaubą (pav. 28:3). Kitas (50 j kv.), dar trumpesnis, 5,5 cm ilgio (nors viršūnė ir įtvara neišlikusios) akivaizdžiai buvo paverstas strėlės antgaliu (pav. 28:4), nes įtvara įsmaugta iš abiejų šonų.

Visi jie susikoncentravę apie perkastos vidurį, tarp 47 ir 58 kv.

Suomijoje tokie ietigaliai vadinami Piuchensiltos (Pyheensilta) tipo pagal to paties pavadinimo gyvenvietę, priklausančią laikotarpiui tarp vidurinio ir vėlyvojo neolito. Būdinga forma plokščiai rombinio pjūvio ir trikampo įtvaros facete (Meinander 1954,

p. 156-160). Platūs ilgi plokščiai rombinio pjūvio ietigaliai (ar durklai) buvo paplitę Karelijoje (Панкрусев 1973, lent. VII:24) iki pat Šiaurės Suomijos ir siekė net Norvegiją (Erä-Esko 1957). Manoma, kad jų formomis buvo mėgdžiojami kauliniai ietigaliai.

Pasak G. Motuzos, tokie skalūnai kilę iš kaledoninių kalnų Suomijos, Švedijos ir Norvegijos pasienyje. Skalūno yra ir rytinėje Karelijos dalyje - tai žaliasis Oloneco skalūnas. Lietuvoje juosvo skalūno pasitaiko ledynų atneštais rieduliukais. Vėlyvajame neolite iš jų buvo gaminami smulkūs kirvelių ašmenėliai, tačiau didesniems dirbiniams jie netiko. Visi šie Šventosios 6-osios gyvenvietės dirbiniai yra atvežtiniai ir iš gana toli, galbūt per tarpininkus.

Pabaltijyje šitokių ietigalių nedaug. Aiškių egzempliorių pasitaikė Latvijoje bei Estijoje, bet ir tai gana vėlai. Latvijoje jie žinomi iš vėlyvojo neolito Abuoros 1-osios gyvenvietės (Jloze 1979, p. 68, lent. XVI:7-9); jie laikomi įvežtiniais.

Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje jie rasti toje pat dalyje, kur buvo daugiausia standartinių tipų gintaro dirbinių, gaminamų mainams. Tai panašu į Šventosios 23-iosios gyvenvietės radinių asortimentą, kurioje buvo rasta visa serijinių gintaro papuošalų dirbtuvė, o visi kirveliai buvo tik įvežtiniai - iš skalūno, be to, pasitaikė ir vienas skalūno ietigalis (Rimantienė 1979, pav. 16:1; 5:-7-11,71; 72).

Ir vis dėlto daugiausia vartota vietinių **kaulinių ietigalių**.

Kaulinių ietigalių surinkta 23. Tai irgi ginklai iš vamzdinių žvėrių kaulų, gana panašūs vienas į kitą, nors nė vieno nerasta sveiko. Dažniausiai jie būna apie 17 cm ilgio, trikampio pjūvio, išnaudojant natūralias kaulo briaunas. Viename trikampio pjūvio 17,4 cm ilgio ietigalyje (47 j kv.), nors ir apnaikintu paviršiumi ir aprtrupėjusia įtvara, ant gūbrio buvo matyti rantelių grupelės (pav. 29:1). Kitas neišlikusiu smaigaliu ietigalis buvo 17,2 cm ilgio (40 h kv.), padarytas iš stirnos vamzdinio kaulo nuoskalos su grioveliu vidinėje pusėje, aplyginta ir aprtrupėjusia sąnarine galvute. Pora ietigalių buvo su kiek ryškiau išskirtomis, išmaugtomis įtvaramis. Toks buvo taip pat 17 cm ilgio tribriaunis ietigalis (32 i kv.) (pav. 29:2). Panašus ir antrasis (30 j kv.), taip pat 17 cm ilgio, tik nulūžusiu smaigaliu (pav. 29:6). Kartais trikampis pjūvis nėra toks ryškus, pvz., 10,2 cm ilgio ietigalis (40 h kv.) iš tiesaus vamzdinio kaulo, kiek aplyginta ir aprtrupėjusia sąnarine galvute, paviršiuje išilgai per visą ejo griovelis, smaigalys neišlikęs. Tokių trumpų ietigalių dalelių rasta gana daug. Viena (54 j kv.) 11,8 cm ilgio dalelė buvo aprtrupėjusiais pakraščiais, tik nedideliame plotelyje išlikusios gludinimo

žymės, vidinė pusė natūraliai kiek įdubusi. Kita (57 j kv.) 10,3 cm ilgio dalis - taip pat trikampio pjūvio su natūraliu įlinkiu vidinėje kaulo pusėje (pav. 29:4). Plačiajame gale matyti kaulo akytumas, smailiajame gerai išlikusi viena apvaliai nugludinta briauna, antroji briauna ir viršūnė aprtrupėjusi. Kiek geriau išlikusi kita (29 g kv.) 10,8 cm ilgio ietigalis dalis apdailinta kaulo sąnarine galvute ir natūralaus trikampio pjūvio liemeniu bei grioveliumi; briaunos gludintos. Dar vieno ietigalis (49 k kv.) dalis, padaryta iš perskelto vamzdinio kaulo, abiem nulūžusiais galais (pav. 29:5), nugarėlėje buvo paplatintas griovelis vidinėje pusėje gludintais pakraščiais. Taip pat nulūžusiu koteliu buvo ir 16 f kv. rastasis 17 cm ilgio ietigalis su išilginiu grioveliumi per vidurį. Ir pagaliau dar 6 panašių ietigalių dalelės (27 j; 33 i; 17 é; 49 j ir 50 j kv.), nors iš jų sunku atstatyti visą ietigalių formą (?).

Pasitaikė pora ir ovalaus pjūvio ietigalių. Vieno (31 h kv.) išlikusi tik 6,7 cm ilgio dalelė (pav. 29:9), antras, papuoštas įrėžtomis akutėmis, vėliau buvo perdirbtas, matyt, į apeiginį žeberklą (žr. p. 142).

Būta ietigalių ir su įstatytais tūnago ašmenėliais. Vieno (36 i kv.) rasta 14,7 cm ilgio dalis nulūžusiais galais (pav. 23:3). Abiejuose šonuose gana gilūs platoki grioveliai skeltėms įstatyti. Antrasis (35 h kv.), nors labai aprtrupėjusiu paviršiumi, su grioveliumi skeltėms įdėti, buvo išlaikęs apvalų smaigalį viršūnėje. Viso ietigalis pjūvis ovalus, ilgis 10,8 cm, plotis 1,3 cm. Ir trečiasis ietigalis (53 g kv.) daug storesnis, bendras pjūvis ovalus, kaulas kiek gaubtas, grioveliai gilūs ir platūs. Abudu galai nulūžę ir aprtrupėję, išlikusi 10,2 cm ilgio ir 2 cm pločio dalis (pav. 29:5).

Visų šių tipų ietigaliai aptinkami įvairiose Narvos kultūros gyvenvietėse jau nuo ankstyvojo neolito. Trikampio pjūvio ietigalių rasta Šventosios 1 B gyvenvietėje (Rimantienė 1979, p. 20, pav. 17). Jie būna iki 30 cm ilgio. Dėl paprastumo ir pritaikymo prie natūralių kaulo formų jie galėjo atsirasti įvairių laikotarpių įvairiose kultūrose ir, be abejo, buvo vartoti jau ir mezolite. Tačiau mezolite Kundos kultūros ietigaliai (Indreko 1948, p. 246-249; Заропска 1974, p. 30), kaip ir visos mezolitinių dirbinių formos, yra grakštesni. Be abejo, neolite - tai tų pačių ietigalių suprustėjusi vėlyvoji forma.

Lėšio pjūvio ietigalis forma irgi pažįstama nuo ankstyvojo neolito pradžios visose Šventosios Narvos kultūros gyvenvietėse (Šventoji 1B, 3B 23-ioji). Šie tipai taip pat žinomi nuo mezolito, pvz., Kundoje (Indreko 1948, p. 275-279), nors daugiausia jų rasta Latvijos ir Estijos neolito paminkluose (Jloze 1979, lent. XXVII; 1988, lent. VII, VIII; Jaanits 1965, p. 27). Tačiau ietigalių su įstatytais ašmenėliais

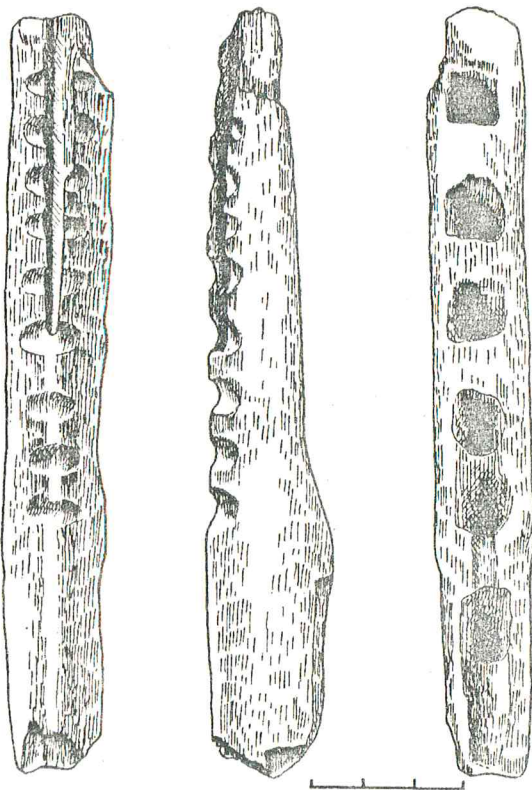

29 pav. Kauliniai ietigaliai ir durklai: 1 - 47 j kv., 2 - 32 i kv., 3 - 36 i kv., 4 - 35 h kv., 5 - 53 g kv., 6 - 30 j kv., 7 - 40 h kv., 8 - 21 i kv., 9 - 31 h kv.

visuose šiuose paminkluose jau reta. Grakštieji ietigaliai su retušuotais ašmenėliais būdingi mezolitui. Neolite ietigaliai sustambėjo ir ašmenėliai neberetušojami. Retkarčiais ši forma išsilaikė net iki vėlyvojo neolito. Pvz., prie Kretuono ežero Žemaitiškos 2-ojoje gyvenvietėje (Гиршинкас 1990, pav. 32:3) rastas toks pat platus ietigalis su ašmenėliais. Tačiau tai neolitui nebūdinga, reta, netekusi ankstesnio grakštumo forma.

Greičiausiai prie ginklų reikėtų priskirti vieną 48 i kv. rastąjį, dar analogijos neturintį raginį dirbinį (pav. 30). Jis yra trikampio pjūvio, 16 cm ilgio, 2 cm pločio ir 2,8 cm storio, abiem nulūžusiais galais. Ant gūbrio retų rantelių eilutė, nuo kurios vidurio į galą

eina griovelis (skeltėms įstatyti?), nugarėlėje 6 giliai įstrižos duobutės, į kurias, be abejo, irgi turėjo būti įstatomi kokie nors dantys. Labai neaišku, kaip jį reikėtų rekonstruoti. Ranteliai ant gūbrio, atrodo, likę nuo virvelės, kuria dirbinys buvo apsuktas, tad reiktų manyti, kad į griovelį galėjo būti įstatytos ne titnago skeltės, o gal ilties ar kaulo plokštelė. Galbūt buvo pririšta ir kokia plokštele užpakalinėje pusėje. Neaišku, kas galėjo būti įstatyta į nugarėlės duobutes. Tiesioginių analogijų neaptikta. Kiek panašus sudėtinis medinis durklas (?), rastas Šveicarijoje, Finelco (Vinelz) gyvenvietėje (Müller-Beck 1965, p. 97, pav. 224), pavadintas pjautuvo pavidalo ginklu, nes jis primena ir medinius pjautuvus su ašmenėliais

30 pav. Neaiškus raginis ginklas (?) 48 i kv.

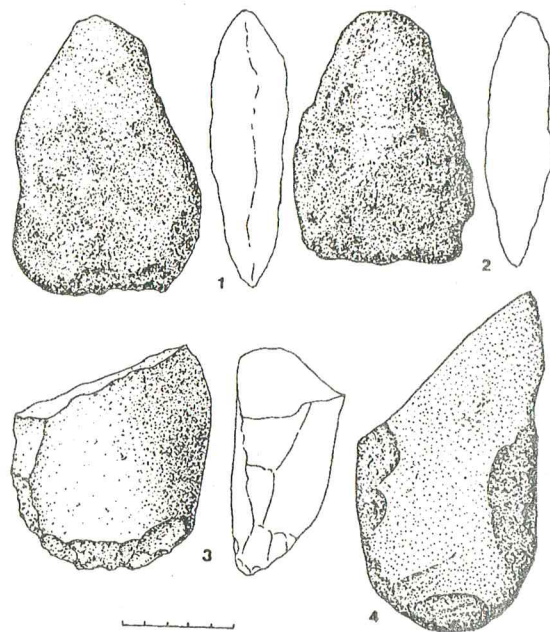
(ten pat, p. 63-66). Pjautuvu jis būti negalėjo, nes tuo atveju įstatomosios skeltės nugarėlėje turėtų sudaryti vieną liniją, kitaip į tarpus įstrigtų javų stiebeliai ir nebūtų galima pjauti.

Aptikta ir keletas kaulinių **durklių** gabalų. Aiškiausia buvo vieno durklo (21 i kv.) 10 cm ilgio plokščia viršūnė (pav. 29:8). Durklas buvęs iš perskelto vamzdinio kaulo, smaigalyje matyti akytosios kaulo dalies liekana, per vidurį eina vidinės kaulo dalies rumbelis, drūtgalis nulūžęs. Antras, išlikęs sveikesnis (40 h kv.) (pav. 29:7), buvo 10,9 cm ilgio ir 2 cm pločio, nudrožta sąnarine galvute, padarytas iš stirnos galūnės kaulo.

ŽEMĖS DARBAI

KAPLIAI

6-osios gyvenvietės radiniai padėjo geriau įvertinti gamybinio ūkio pradžią Pabaltijyje (Rimantiene 1992a; 1995). Neseniai rėmėmės tik dar XIX a. pastebėtais grūdų atspaudais Pamarių kultūros puodų šukėse (Šturms 1970, p. 181). Apie darbo įrankius sprendėme iš negausių dailių akmeninių kaplių, patekusių į muziejų rinkinius. Požiūris kiek pakito, kai atkreipėme dėmesį į menkai apdirbtus gyven-

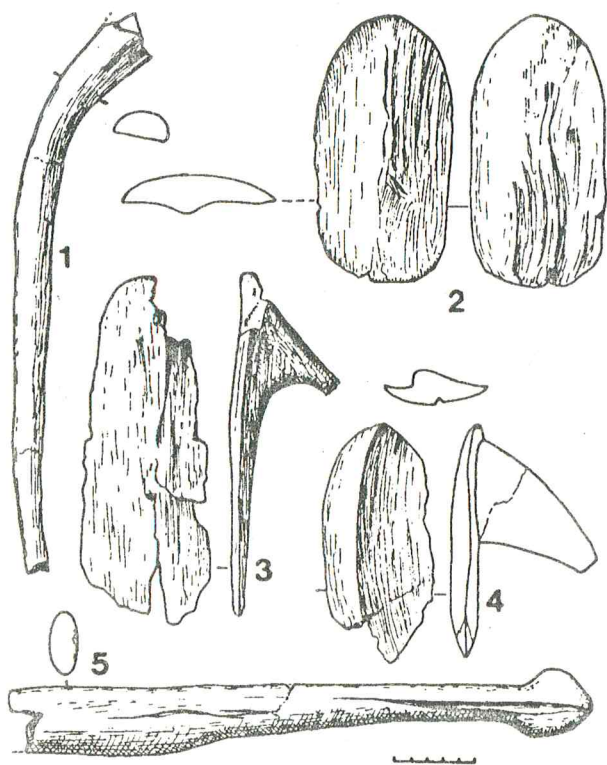

31 pav. Akmeniniai kapliai: 1-14 h kv., 2-28 i kv., 3-17 g kv., 4-28 h kv.

vietėse randamus kaplius, kurių anksčiau net nenorėta pripažinti įrankiais. Galiausiai serija tokių ne-gludintų arba menkai gludintų kaplių, aptiktų Nidos gyvenvietėje (Rimantiene 1989, p. 68-78), parodė, kas buvo tikrieji darbo kapliai.

6-ojoje gyvenvietėje taip pat rasti 8 **akmeniniai** menkai apdirbti **kapliai**. Visi jie buvo susikongcentravę pietinėje perkastos pusėje. Jų ilgis įvairus - nuo 10,5 iki 16 cm, taip pat įvairus ir storis. Atskirą kategoriją sudarė plonieji kapliai. Atrodo, kad jie turėjo būti pririšti prie medinių kaplių, nes nei vieni, nei kiti atskirai darbui netiko. Pats ilgiausias (28 h kv.) buvo 15,5 cm ilgio, 7,8 cm pločio ir 1,3 cm storio, iš pilko riedulinio kristalinio skalūno, apskritais, pakraščiais aptašytas ašmenimis (pav. 31:4). Antras (33 i kv.) taip pat plonas kaplys buvo 13,5 cm ilgio, beveik keturkampis, iš visų pusių apkapotas, padarytas iš kataklazmuoto riedulinio kvarcito. 30 h kv. rastas kaplys buvo padarytas iš kvarco žerutinio skalūno. Kiti (30 j, 31 h kv.) buvo taip pat padaryti iš ledynų atneštų uolinių gabalų. Jie dar menkiau apdirbti, nors nekelia abejonių, kad tai žemės darbo įrankiai.

Ryškesni yra trapeciniai kapliukai. Vienas (28 i kv.) margai pilko gneiso, iš visų pusių aptašytas, 11,5 cm ilgio ir 7,8 cm pločio (pav. 31:2). Antras (14 h kv.) netaisyklingai trapecinis, taip pat iš pilko gneiso, pakalinėtu paviršiumi, tik ašmenys tiesūs ir apskaldyti iš abiejų pusių. Jo ilgis 12,9 cm, plotis 8,8 cm, storis 3 cm (pav. 31:1). Su tokiu jau galima dirbti ir be pamušalo.

32 pav. Mediniai kapliai (1-4) ir kulstas (5): 1 - 47 g kv.,
2 - 41 g kv., 3 - 15 h kv., 4 - 39 i kv., 5 - 28 j kv.

Tik jau tikrai tvirtas kaplys (17 g kv.) (pav. 31:3) buvo perdužęs skersai per pusę. Jis buvo padarytas iš rusvo jotnio smiltainio, pusapvalio pjūvio, išriestais ašmenimis, apskaldytais iš abiejų pusių. Išlikusi dalis yra 10,5 cm ilgio, 9,5 cm pločio ir 4,9 cm storio.

Aptiktos 3 medinių kaplių galvos. Visos labai prastai išlikusios, suskeldėjusios. Galva padaryta iš vidinės medžio liemens dalies, o kotas iš šakos. Tai ryškiai matyti vienoje galvoje (15 h kv.), kurioje ypač ryškus koto ir galvos sujungimas trikampėje išpjova (pav. 32:3). Tad, nepaisant plonumo, rūpintis patvarumu. Išlikęs jis prastai - perdžiūvęs, paviršiuje išilgai matyti storesnis likęs stavaris, pakraščiai atrupėję. Galvos ilgis 22,5 cm, plotis 8 cm. Koto likus tik maža dalelė.

Antrojo (39 e kv.) kaplio galva (pav. 32:4) dar labiau perdžiūvusi ir išsiklaipiusi. Galva buvo ovali, 15 cm ilgio ir 7 cm pločio, taip pat padaryta iš vidinės medžio liemens dalies, kaip matyti iš plataus sujungimo su kotu. Galva buvo išprogusi vidinėje pusėje, todėl persimetusi į išorę, su ryškiai išsikišusiu medžio staviu.

Trečiojo (41 g kv.) kaplio (pav. 32:2) galva buvo ovalus medžio segmentas visai nulūžusiu kotu. Ilgis

17,5 cm, plotis 8,2 cm. Kraštinės aštrios. Taip pat matyti, kad galva išdrožta iš medžio liemens vidinės dalies, nes jam bedžiūstant paviršiuje išryškėjo stavaris.

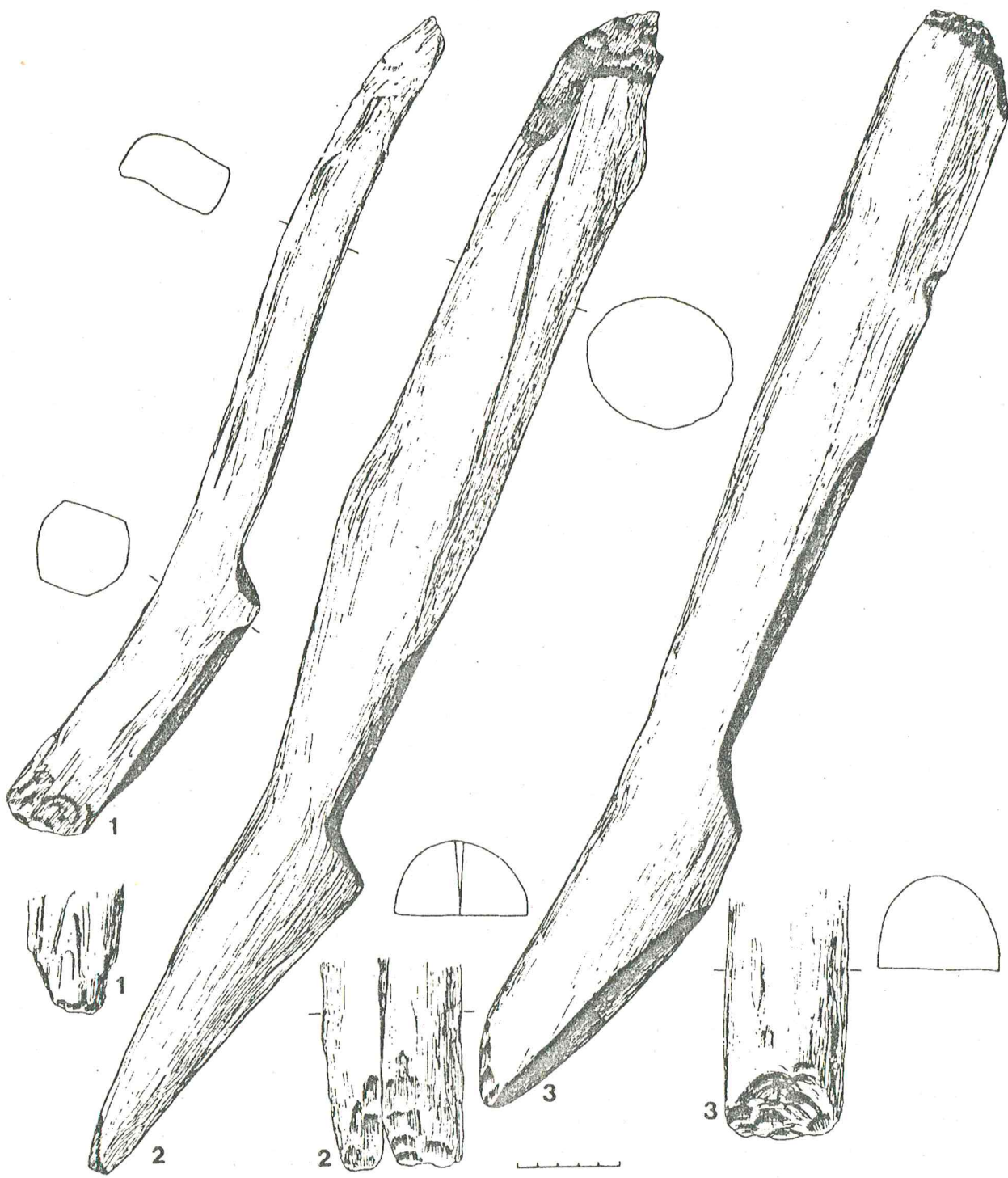
Galbūt rastasis nulūžęs kotas (47 g kv.) (pav. 32:1) irgi buvo kaplio (?). Jis buvo lenktas, pusapvalio pjūvio, galvutės teišlikę pėdsakai. Koto ilgis 37,2 cm.

Nors netolimoje kaimynystėje nėra rasta prie tokių medinių pririštų akmeninių kaplių, tačiau panašiai įtvirtintų kaplių žinoma Šveicarijos paminkluose.

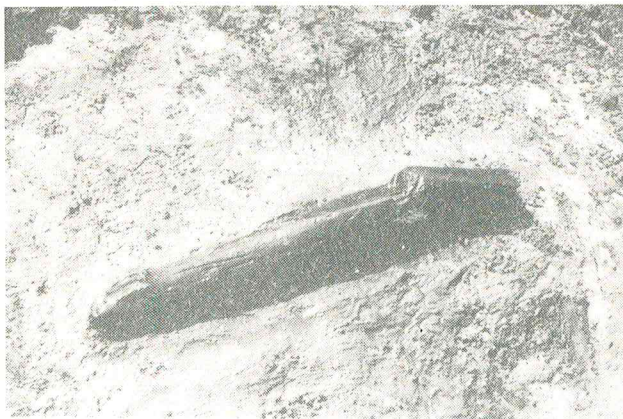
RANKINIAI ARKLAI

Ypač svarbią vietą užima mediniai **rankiniai arklai**, rasti 1984 ir 1985 m. (Rimantienė 1992b; 1993). Trys (pav. 33:1-3) padaryti iš uosio - kieto, tačiau už ažuolą lankstesnio medžio ir todėl labiau tinkamo šiam tikslui. Ilgiausias (51 g-h kv.) buvo 63 cm ilgio, 7 cm storio kotu, kiek išriestu tik prie pat galvos (pav. 33:2; 34). Galva buvo 17 cm ilgio ir 6,5 cm pločio, kaplio pavidalo, beveik keturkampiu aptašytu padu. Nugarėlėje buvo 24 cm ilgio išskoba - užkirtimas. Šis buvo prasčiausiai išlikęs iš visų arklių, nes padarytas iš persimetusios šakos, tad išproges per visą ilgį. Galva taip pat išilgai išprogusi, o nugarėlės pusė atrupėjusi. Padas plokščias, gana lygus, tačiau galima pastebėti skersai einančias drožimo žymes nuo pat pado šonų. Ašmenys iš abiejų pusių labai nuplokštinti, iš pado pusės prie ašmenų matyti išilginių ruoželių - darbo žymių. Labai panašus antrasis arklas (16 h kv.) (pav. 33:3), tik kiek labiau gaubtas, 55 cm ilgio, stora pusapvalio pjūvio kaplio pavidalo 15,3 cm ilgio galva, keturkampiu padu. Ašmenų plotis 5,6 cm. Jo kotas buvo 6,3x5,6 cm storio, nugarėlės pusėje 17 cm ilgio išskoba. Ant koto užpakalinės pusės matyti įsirėžusio diržo žymės (po konservavimo nebe tokios aiškios). Ašmenys nuo paviršiaus gražiai nuleisti kaip kaplio. Padas nulygintas, tačiau įžiūrimos skersinės ir įstrižinės drožimo žymės. Pats ašmenų kraštas sumuštas kaip nuo žemės darbo, tačiau ne kapojant kaip kapliu, o stumiant žemę ištisiniu ruožu (pav. 35:2,3).

Kiek skiriasi mažasis (46 i kv.), 44 cm ilgio, arklas (pav. 33:1). Jis buvo daugiau riestas, jo kotas aptašytas iš visų pusių ir beveik keturkampio pjūvio, patogiai išriesta rankena. Jo ašmenys stori, iš viršaus apvalūs, bet nenuleisti. Iš šonų ir apatinės pusės matyti aiškios darbo žymės - maždaug per 4 cm ašmenys gerokai sumušti ir atrupėję, kaip nuo vagojimo (pav. 35:1). Padas nuplokštintas, tik per vidurį išilgai siaurai nuskeltas, panaikinant medžio apvalumą. Taigi darbo žymės - tik pačiame storame smaigalyje. Galvos ilgis 16,9 cm, plotis 5,1 cm, storis

33 pav. Rankiniai arklai: 1 - 46 i kv., 2 - 51 g-h kv., 3 - 16 b kv.

34 pav. Arklas in situ 51 g-h kv.

4,8 cm. Koto plotis 5,4-4,8 cm, storis 3,4 cm. Rankena irgi apdrožta smailiai, tik pats galiukas bukas.

Ketvirtąjį egzempliorių (48 j kv.) galėtume pavadinti ir vagojamąją lazda, ne tik arklui. Tai ažuolo lazda be žievės (pav. 36:1). Tiesioji jos dalis beveik apvali, matyti nulygintas šakos krumplys, viršūnė aplyginta. Lenktoji dalis 27 cm ilgiu nuploninta beveik per pusę, galas plokščiai apdrožtas ir yra 3,6 cm pločio su aiškiais darbo žymėmis - smulkiai sumušta (pav. 35:4). Viso dirbinio ilgis lenkta linija yra 58,5 cm.

Toks rankinis arklas turėjo būti vieno žmogaus stumiamas priešais save. Tačiau didžiojo arklų nugarėlėje aiškiai matyti nutrinta vieta ir įlinkis. Jis galėjo atsirasti nuo pririšto diržo traukiant jį dar kitam žmogui.

Minėtieji užkirtimai arklų nugarėlėje skirti vagos gyliui koja reguliuoti, o be to, pradėjus arti ir arklui įsmeigti.

Rankiniai arklai yra retas radinys ir rasti dažniausiai atskirai, ne gyvenvietėse, todėl sunkiai datuojami ar priskiriami kuriai kultūrai. Be abejo, nemaža jų yra žuvelė, taip ir neišaiškinti, kam jie buvę skirti. Panašiausias ir nuo seno žinomas arklas, rastas Svarvarbo vietovėje dar 1911 m. (Larsen 1929; Glob 1951, p. 49-51, pav. 54, 55). Pagal žiedadulkių analizės duomenis (nors analizė padaryta daug vėliau) jis buvo priskirtas senajam žalvario amžiui. Arklas buvo padarytas iš natūraliai išlenkto ažuolo šakos, 185 cm ilgio, sugniaužta ir kiek atriasta rankena bei paplokštintu padu. Šakos linkyje matyti nutrynimo žymės, tad manoma, jog jis papildomai buvo traukiamas diržu. Šio tipo arklų ar bent jo dalių žinoma iš Šveicarijos, pvz., Tvano (Twann) (Wesselkamp 1980, p. 20-21) arba Egoľvilio 3-iosios (Egoľzwil 3) akmens amžiaus gyvenviečių (Müller-Beck 1965, pav. 77). Šie, be abejo, irgi rankiniai, tačiau kiek skiriasi. Tvano gyvenvietėje aptikta ir siaurų kasamųjų lazdu.

Panašiausias į mūsų šiuos yra apie 1 m ilgio rankinis arklas, rastas Lenkijoje, Gdanskio vaivadijoje, Lisie Jamy (Kmieciński, red. 1989, 1:2, lent. CXXI:3), taip pat su aiškiai ištašyta užkarta nugarėlėje ir kastuvėlio pavidalo ašmenimis. Nors datavimui duomenų nebuvo, tačiau autorius jį bandė skirti ankstyvajam geležies amžiui - Pomeranijos kultūrai. Tačiau toks panašumas į mūsų šiuos arklus verčia jį laikyti ankstyvesniu. Galbūt autorių bus paveikęs panašumas į šio tipo arklą, rastą Biskupyno ankstyvojo geležies amžiaus gyvenvietėje (Slaški 1950, p. 165-166). Jis, saugomas Varšuvos archeologijos muziejuje, yra pušinis, gana plonas ir plokščias, rankenos gale yra buoželė, už kurios labai patogų jį laikyti. Be abejo, tai rankinis arklas, bet ne arklų išara. Arklas yra 70 cm ilgio, jo padas 13 cm ilgio, vidutinis storis 3 cm. Virš pado užkirtimo nėra, tačiau matyti tam tikslui paliktas šakos krumplys. Galbūt dėl medžiagos netvirtumo jis ir netiko rimtam darbui, juo labiau, kad tai jau jaučiamas traukiamų arklų laikotarpis. Tad manoma, kad jis galėjęs būti apeiginis.

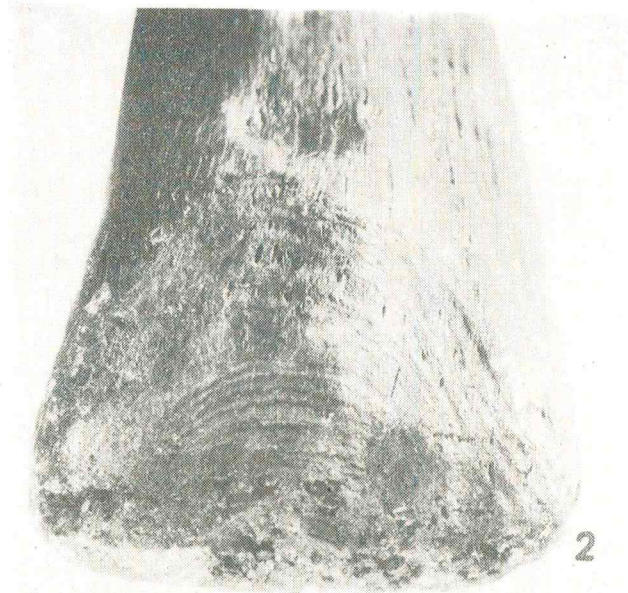
Arklai rasti įvairiose Šventosios 6-osios tyrineto ploto dalyse (16 h, 46 i, 48 j ir 51 g-h kv.), tad, matyt, jais naudojosi visų trijų (?) čia stovėjusių namų gyventojai. Jie ir rasti tarp kitų nuo pastatų suplautų medžių.

Vagojimo lazdomis bei rankiniais arklais galėjo tiktai vagas varinėti. Dirvonui išplėsti buvo skirti akmeniniai kapliai. Išpureną dirvą vagodavo skersai ir išilgai tinklo principu. Nors Lietuvoje dar nepastebėta arklų vagų, bet jų aptikta įvairiose Lenkijos Piltuvėlinių taurių kultūros laukuose, pvz., Lupavoje (Łupawa) 15 ar Sarnove (Sarnowo) (Jankowska 1980, p. 94), ir įvairiose Danijos vietovėse (Семнов 1974, p. 221-222; Thrane 1991).

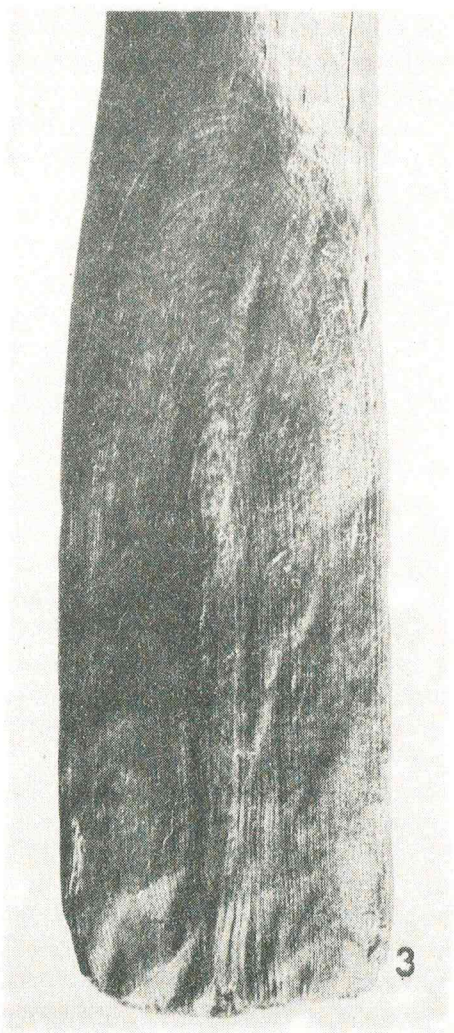
Dauguma Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje rastųjų grūdų buvo itališkosios šerytės (*Setaria italica*). Tai sorinių grupės augalas, dažniausiai auginamas Eurazijoje ir Šiaurės Afrikoje. Kinijoje ir Užkaukazėje jos buvo pažįstamos jau III tūkstantmetyje pr. Kr. Rastosios sėklos gana įvairaus dydžio, nes šerytės šluotelė prinoksta ne vienu metu, tačiau smulkiųjų ir stambiųjų (prinokusių) sėklų santykis nedaug skyrėsi nuo dabartinio. Tai rodo, kad šerytės kultūroje nebuvo naujos, jos gerokai išlygintos. Žinoma, kad kultivuojamų grūdų dydžiai ir subrendimas išsilygina per porą šimtmečių. Šerytės kultūras dažnai puola rūdys, tačiau tuo laikotarpiu, matyt, sąlygos joms buvo palankios. Šeryčių sėklos labai smulkios, o kėras šakojasi. Jas ne sėja, o sodina po vieną, nes vienam augalui reikia maždaug 30x30 cm plotelio. Tad iš nedidelio grūdų puodelio buvo galima apsodinti nemažą lauką. Be jų, rasta šiek tiek dvigrūdžių kviečių (*Triticum dicoccon*) sėklų.

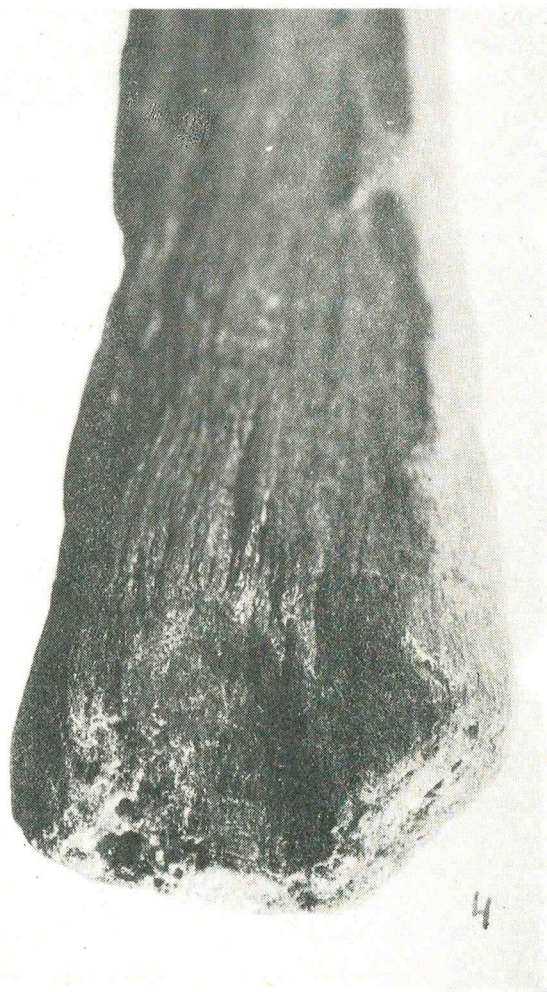
1

2

3

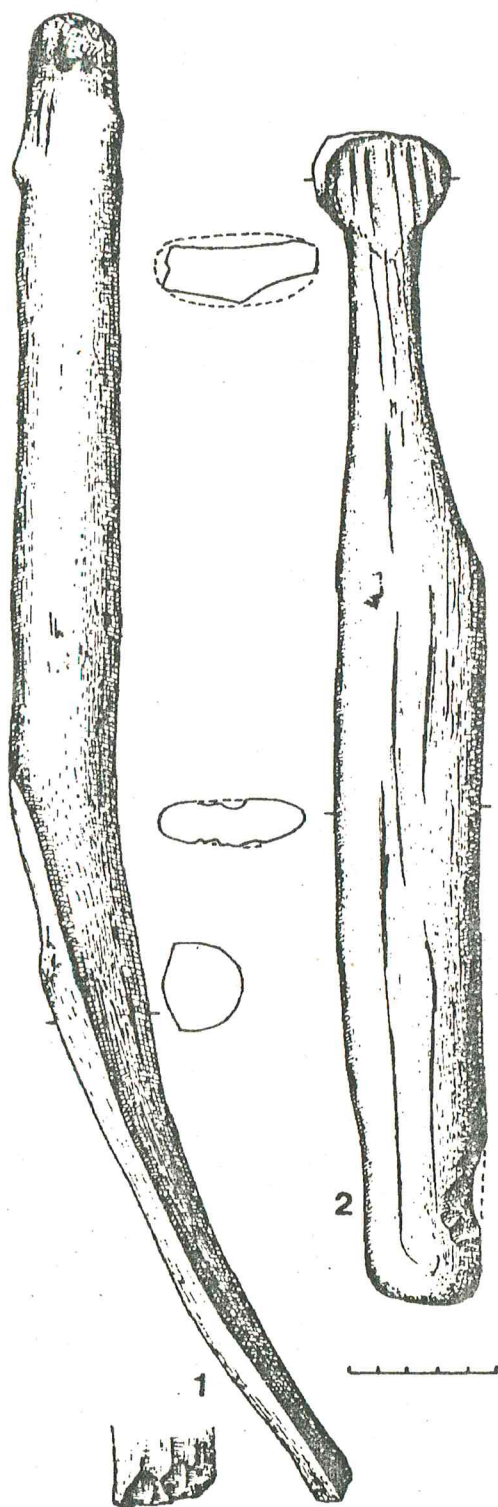
4

35 pav. Darbo žymės arklių ašmenyse: 1 - arklo pav. 33: 1 ašmenys, 2 - arklo pav. 33:3 ašmenys iš viršutinės pusės, 3 - arklo pav. 33:3 padas, 4 - vagojamosios lazdos pav. 36:1 ašmenys

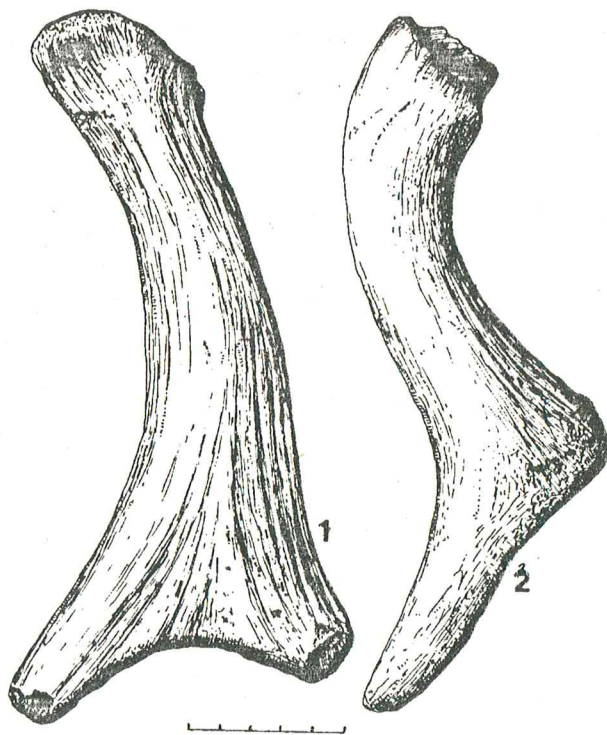
KASTUVĒLIAI

Šalia šī arkļu galma paminēti divi briedžio rago **kastuvēļi**. Viena jū (28 j kv.) (pav. 37:1) buvo 24 cm ilgio, aplyginta rože ir labai nuzulintu mentės galu. Antrasis (59 g kv.) (pav. 37:2) buvo nupjautas nuo kaukolės, rožė nulyginta iš visų pusių, viršūnėje matyti sutrumpinta ir aplyginta atšaka, antrosios galas labai aptrupėjęs. Tai galėjo būti ir kastuvėliai, ir, ypač antrasis, vagojamosios lazdos viršūnė. Darbo pėdsakų ašmenyse nebuvo galima išžiūrėti, nes paviršius labai aptrupėjęs, nors matyti, kad dirbiny buvo apzultintas.

Artimiausias šiem kastuvėliams yra raginis arklas iš Cedmaro (Sierovo, Kaliningrado srityje) (Gaerte 1929, pav. 38A; Engel 1935, lent. XIXB:g), kuris archeologų kažkodėl nepatikliai buvo priimtas ir labai retai minimas literatūroje. Jis turėjo būti apie 45-50 cm ilgio; padarytas iš standesnės medžiagos, be to, plonesnis už medinius, todėl vietoje nugarėlės užkirtimo galvoje buvo skylutė, į kurią buvo įkišamas strypelis kojai atremti reguliuojant vagos gylį. Labai jam artimas arklas rastas Švedijoje, saugomas Stokholmo istorijos muziejuje. Panašių raginių arklių be skylės žinoma Bulgarijos neolito paminkluose (Скакун 1986).

36 pav. Vagojamoji lazda (1) ir kulstas (2): 1 - 48 j kv.,
2 - 12 h kv.

37 pav. Briedžio rago kastuvėliai: 1-28 j kv., 2-59 g kv.

Raginiai kastuvėliai būdingi visoms Narvos kultūros gyvenvietėms. Jų pavidalas priklauso nuo rago formos ir visur labai vienodas. Jų aptikta nuo ankstyvojo neolito Šventosios gyvenvietėse (Rimantienė 1979, p. 45, pav. 33), bet naudojami ir vėlyvajame neolite.

KULSTAI

Javai, matyt, buvo raunami rankomis, nes rastosios titnago skeltelės labai prastos ir nė viena negalėjo tikti pjautuvo ašmenėliui. Tačiau kūlimui greičiausiai vartotas medinis kulstas. Tai pailgas, ovalaus pjūvio dirbinys (12 h kv.) (pav. 36:2), 45 cm ilgio, 5,5 cm pločio ir 2-3 cm storio, su išmaugta rankena, kuri baigiasi buožele. Antrojo kulsto (28 j kv.) (pav. 32:5) išlikusi tik 36,5 cm ilgio, apdegusi ir iš abiejų pusių giliai įskeldėjusi dalis. Viename gale - 4 cm pločio deformuota buoželė. Po ja išmaugtas kaklelis, toliau kulstas paplatintas iki 4,5 cm ir yra ovalaus pjūvio. Panašūs kulstai Vidurio Europoje pažįstami iš vėlesnių kultūrų ir buvo naudojami javams kultūrai net viduramžiais.

Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje, kaip ir kitose, nerasta jokių girnelių nei trintuvų. Tad, be abejo, grūdai būdavo tik sugrūdami medinėje piestoje. Aiškių piestų liekanų aptikta Šveicarijos neolitinėse gyvenvietėse. Tai medinių piestų dalys, kurių viena su įstatomu dugnu iš Nydervilio (Niederwil, Egelsee). Rastas ir apie 1 m ilgio grūstuvai - toks, koks pažįstamas iš etnografinės medžiagos - susmaugtas per vidurį (Guyan 1966, pav. 7b, c, 8a). Greičiausiai todėl ir rastieji gyvenvietėje žmonių žandikaulių gabalai buvo su labai nutrintais krūminiais dantimis. Šitaip dantis nugalanda likęs grūdų lukšteliuose silicijus (Netolicki 1919).

ŽEMDIRBYSTĖS PRADŽIA

Iškyla ir žemės naudojimo klausimas. Archeologinėje literatūroje dažnai teigiama, kad ankstyvoji žemdirbystė turėjusi būti lydiminė. Tačiau dabartiniai tyrinėtojai vis labiau įsitikina, kad žemė buvo dirbama nekeičiant vietos, dažniausiai natūraliai pasitrenčiančiose pakrantėse. Kartais senuose laukuose aptinkami angliukai galėjo atsirasti išdeginant natūralią augmeniją prieš įrengiant lauką (Milisauskas, Kruk 1989, p. 409-410). Tai patvirtina, pvz., ir Juostinės keramikos kultūros gyventojų dirbamų laukų dydis, augalų liekanų analizė, net bandymai. Pvz., nustatyta, kad Pietų Lenkijoje, kur akmens amžiaus gyvenvietės aptinkamos prie pat vandens, laukai būdavo užtvindomi kiekvieną sezoną. J. Kruko nuomone (Kruk 1973), lydiminė žemdir-

bystė ten būtų buvusi nepraktiška, nes upių slėniuose žemė pati pasitrenčia. Yra nuomonių (Wisłanski 1970), kad žemė galėjo būti kokiems metams paliekama pūdymui, vadinasi, buvo nebent dvilaukė sistema. Reikia pažymėti, kad ir Šventosios 6-osios gyvenvietės kultūriniam sluoksnyje rasta piktžolių, nebūdingų miško lydimams (*Polygonum convolvulus*).

Dažnai ir labai prieštaringai keliamas klausimas, kodėl ir kokiu būdu bendruomenės priėmė šį naują ūkininkavimo būdą. Tradicinis ir labiausiai paplitęs požiūris, kad pereiti prie žemdirbystės privertęs maisto nepriteklius pablogėjęs klimato sąlygoms (perėjimas iš atlantico į subborealį) (Binford 1968; Rowley-Conwy 1980). Tokiu būdu turėjęs susidaryti didelis skirtumas tarp bendruomenės lygio ir esamų jos aprūpinimo šaltinių. Ir visuomenė turėjusi keistis. To nesutapimo priežastis bandyta aiškinti žmonių sėslumu (Mahler, Poludan-Müller, Hansen 1983); gyvendami vienoje vietoje, žmonės išnaudoję visus maisto rezervas, o tai vertę galiausiai pereiti prie žemės ūkio. Tačiau, kaip pabrėžia T. Madsenas (Madsen 1986, p. 231), tai juk nėra tiesioginė priežastis. Kad sutriktų senoji medžiotojų ir žvejų ūkio sistema, turėtume laukti kokių nenumatytų įvykių ar jų pasekmių. Ir mūsų Šventosios tyrinėjimai rodo, kad to kaip tik nebuvo. Kaip matyti iš žiedadulkių analizės, tuo metu, kai pasirodė pirmieji kultūriniai augalai - kanapės Šventosios 3B ir 23-iojoje gyvenvietėje, - kurios turėtų pakeisti liepos karną, žiedadulkių diagramose nė kiek nebuvo sumažėję liepų žiedadulkių, net padaugėję. Taip pat ir kitų medžių rūšių žiedadulkės nerodo jokio staigaus klimato pablogėjimo. Nė kiek nesumažėjo nei dydžiai, nei kiekiai žvejojamų žuvų ir medžiojamų žvėrių. Kiek pakitusi miško fauna nerodo jos sumenkėjimo - sumažėjo briedžių, tačiau pagausėjo stumbrų-taurų, stirnų ir elnių. O šernai, kaip ir anksčiau, sudarė svarbiausią medžiojamųjų žvėrių dalį. Tad maisto neturėjo trūkti.

Tas pat pastebima ir kitose kultūrose. Net tokia aiški žemdirbių kultūra - Juostinės keramikos kultūra - Vidurio Europoje klestėjo kaip tik geriausio - atlantinio klimato laikotarpiu (Milisauskas, Kruk 1989, p. 407-408).

Priežastis, be abejo, glūdi žmonių psichikos raidoje - jie jau buvo pasiruošę priimti šį naują ūkininkavimo būdą. Ir, kaip pastebi K. Jennbert (Jennbert 1984; 1985), kultūriniai augalai ir naminiai gyvuliai buvo prestižo dalykas. Tai jau socialinis klausimas. Turėjo būti tokios visuomenės struktūros, kurioms prireikė tų dalykų (Fischer 1982). Per mainus su kitomis gentimis susikaupė daug informacijos, kurią archeologui sunku įžiūrėti. O ši nauja

ūkio forma buvo ekonomiškai pažangesnė, todėl ir prigijo.

Šitoki raidos lygį gyventojai aplink visą Baltijos jūrą pasiekė beveik tuo pačiu metu (Clark 1965), nors senasis gyvenimo būdas dar buvo pakankamai rentabilus ir jie jo neatsisakė.

Taigi šie ankstyvosios žemdirbystės pėdsakai labai svarbūs ne tik kaip perėjimas į pažangesnį ūkio tipą, bet ir dėl to, kad leidžia pažvelgti ir į kai kurias socialines struktūras, raidos keliu atsiradusias senojoje visuomenėje. Gamybinio ūkio pradžios reikėtų ieškoti vietinės visuomenės sąmonės raidoje, kuri buvo pasiruošusi priimti kitų neolitinių kultūrų paskatas. Tos paskatos labai ryškios kaip tik šioje 6-ojoje gyvenvietėje - tai bendravimas su Rutulinių amforų kultūros žmonėmis (žr. p. 164).

MEDŽIO APDIRBIMAS

KIRVELIAI

Universaliausi neolito darbo įrankiai buvo įtvėriamieji kirveliai. Jais buvo aptašomi medžio, kaulo bei rago, taip pat net gintaro ruošiniai. Mažais plokščiais kirveliais sugebėta net gerai aplyginti dirbinio paviršių, kuri belikdavo tik nugremžti titnago gremžtuku, aplyginti ir nugludinti galastuvu. Kirveliu perkeldavo kaulus čiulpams išgauti, juo buvo dorojama skerdiena.

Surinkta 10 įtvėriamųjų kirvelių arba jų dalių (vienas 1972 m. perkasoje). Visi padaryti iš prastų lauko akmenų. 1972 m. perkasoje rastasis (Rimantienė 1979, pav. 36:2) buvo beveik neapdirbtas, 11,6 cm ilgio, natūraliai vandens nulygintu paviršiumi, gludintas tik ašmenyse. Šiauriniame perkastos gale (54 i kv.) (pav. 38:1) rastasis kirvukas padarytas iš žėrutinio gneiso - biraus akmens. Paviršius, atrodo, kalinėtas. Kirvelis buvo taip pat 11,6 cm ilgio, 5,8 cm pločio, ovalaus, panašaus į lėšinį, pjūvio. Ašmenys kiek plėtėjantys ir išriesti, tačiau nuleisti labiau į vieną pusę. Svorio centras kiek žemiau vidurio, pentis plokščiai ovali, galas nuapvalintas. Ir apie perkastos vidurį (31 k kv.) rastas tamsiai pilko gludinto metamorfinuoto gavo akmens 7,5 cm gabalas taip pat, matyt, nuskilęs nuo įtvėriamojo kirvelio.

Antrasis kirvelis, rastas pietiniame perkastos gale (21 h kv.), buvo trumpas (pav. 38:2), keturkampio pjūvio, svorio centras arčiau penties. Pentis netaisyklingai gaubta, matyt, prisitaikant prie natūralaus riedulio kontūrų. Ašmenys plėtėja nuo pat penties ir kiek riesti. Ilgis 7,2 cm, ašmenų plotis 5,4 cm,

penties plotis 4,2 cm. Akmuo, iš kurio kirvukas pagamintas, labai trapus, matyt, suėstas pelkių rūgščių, pilkai žalsvos spalvos skalūnuotas uralitinis porfiritas.

Panašūs iš atsitiktinės vietinės medžiagos pagaminti ir titnaginiai kirvukai. Vienas (40 i kv.) (pav. 38:4) visai mažiukas - 3,3 cm ilgio ir 2,1 cm pločio bei 1,1 cm storio, buvo padarytas iš plokščio rieduliuo, ryškiai gludinti tik jo ašmenys ir viena pusė, o antroje palikta natūraliai vandens nugludinta titnago žievė. Spalva juosva. Kirvuko pjūvis netaisyklingas, tačiau matyti, kad stengtasi kirvelį padaryti keturkampio pjūvio. Ašmenys kiek riesti, pentis siaurėjanti ir apskrita. Antrojo kirvuko (49 k kv.) išlikusi tik 3,7 cm ilgio netaisyklinga gludinta nuoskala.

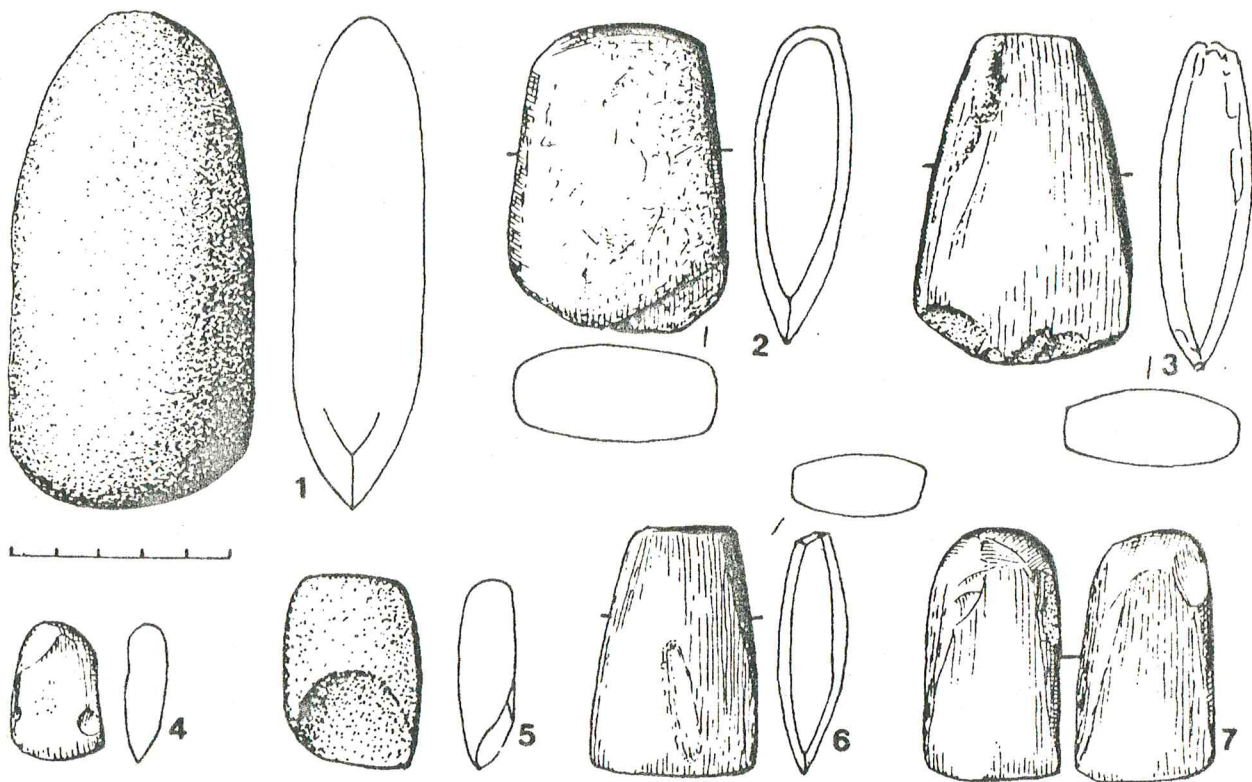
Be šių vietinio akmens kirvelių, aptikti 4 aleurolito dirbiniai taip pat įvairiose perkastos vietose. Visi keturi buvo gerai išlikę. Nuo vietinių akmens dirbinių skiriasi forma. Tik vienas artimesnis įprastiems akmens kirveliams (47 h kv.). Jis buvo trapecijos pavidalo, beveik keturkampio pjūvio, svorio centras per vidurį, nes jis gana storas - 2,4 cm storio. Jo ilgis 4,7 cm, ašmenys 5,2 cm pločio, o pentis susiaurėjanti iki 2,8 cm. Matyt, juo daug buvo dirbama, nes ašmenys labai apdaužyti, šiek tiek apdaužyta ir pentis (pav. 38:3).

Kiti trys, greičiausiai skobteliai, buvo savito pjūvio, nusklembtomis briaunomis. Vienas iš jų (37 i-j kv.) (pav. 38:7) buvo iš žalsvo aleurolito, beveik tiesiais aštriais ašmenimis, netaisyklingo keturkampio pjūvio. Pentis netaisyklinga, iš dalies gludinta, išilginis pjūvis kiek asimetriškas. Skobtelio ilgis 6,1 cm, plotis 3,3-3,4 cm.

Antrasis (53 j kv.) dar savitesnis (pav. 38:6), žalsvos spalvos, 6,2 cm ilgio. Pentis 2,6 cm pločio, o ašmenys paplatėję iki 4 cm. Storis taip pat nevienodas - nuo 1 cm penties iki 1,7 cm storio per vidurį. Skobtelio pjūvis beveik keturkampis, nors briaunos kiek nusklembtos. Iš vienos pusės kiek įstrižai ašmenims išgludintas griovelis.

Dar ryškesnis mažiukas, tik 4,8 cm ilgio ir 3,7 cm pločio tamsiai pilkas riedulinio bazalto skobtelis (56 l kv.) (pav. 38:5), kalinėtu paviršiumi, netaisyklingo keturkampio pjūvio, siaurėjanti pentimi. Ašmenys vienoje pusėje giliai išduobti, o pati ašmenų briauna įstriža. Atrodo, darbuotasi kairiarankio.

Įtvėriamieji vietinių akmenų rūšių kirveliai būdingi įvairioms Narvos kultūros gyvenvietėms, tačiau atitikmenų jiems galima rasti daugelyje šio laikotarpio kultūrų. Formos būdingos vėlyvojo neolito radiniams. Tai storo ovalo arba beveik keturkampio pjūvio kirveliai, pažįstami iš įvairių Lietuvos ir kaimyninių kraštų paminklų. O aleurolito

38 pav. Akmens kirvukai ir skobteliai: 1-54 i kv., 2-21 h kv., 3-47 h kv., 4-40 i kv., 5-56 l kv., 6-53 j kv., 7-37 i kv.

kirveliai bei skobteliai tos pat kilmės kaip ir minėtieji ietigaliai, t.y. atvežtiniai iš Šiaurės sričių, iš Rytų Karelijos. Kaip ir Šventosios 3-iojoje ir 23-iojoje gyvenvietėse (Rimantienė 1979, p. 48-51), jie labiau mėgstami negu vietinių rūšių kirveliai, o ypač skobteliai. Su tokiais skobteliais buvo galima dačiau padirbti smulkesnius darbus. Tai buvo ir prestižo dalykas, nes vietinių medžiagų, tinkamų kirveliams, netrūko. Latvijos ir Estijos paminkluose įvežtinių kirvelių ypač daug ir jie buvo visai nustelbę vietinių medžiagų kirvukus.

KIRVAKOČIAI IR MOVOS

Rasta 10 kirvio kotų. Visi labai paprasti ir vienodi. Tai kablų pavidalo dirbinys iš nestoro medelio su atšaka. Kotai paprastai gana ilgi. Ilgiausias (46 i kv.) (pav. 39:1) buvo 67 cm, padarytas iš atskeltos medžio liemens dalies, tik galva palikta viso storio, jos viršūnė smailiai aptašyta, įtvara (šaka) nulūžusi. Koto galas plonėjantis ir smailėjantis. Paviršius, ir ypač galva, labai suskeldėjęs. Kitas 49,8 cm ilgio kirvio kotas (41 d kv.) (pav. 39:2) buvo nuplokštintas,

lęšio pjūvio, o viršūnė smaili ir kiek pastorinta. Retkarčiais viršūnėje būna palikta kiek ilgesnė medžio liemens dalis (51-52 h kv.) (pav. 39:3). Taip pat nuskeltas jo koto kraštas ir nelabai dailliai nuplokštintas, smailėjančiu galu. Ilgis 46,5 cm. Atšaka gana stora - 2-2,5 cm pločio, koto plotis 1,8-3,6 cm. Todėl galėtų kilti abejonių, ar tai tikrai kirvio kotas. Gal tai tik vašas.

Dažniausiai kotas būna iš apvalaus medžio. Gana gerai išlikęs kotas (29 g kv.) (pav. 39:6) buvo 45,5 cm ilgio, 2-2,8 cm storio, jo galas apvaliai nudrožtas ir kiek susiaurintas, nors su nežymia buožele gale. Įtvara ilga, išlikusi 13,5 cm ilgio (su galvute).

Labai panašus mažesnis kotelis (33 e kv.) (pav. 39:4), 28,5 cm ilgio, koto storis 1,6 cm. Koto gale irgi buvęs gunklelis.

Dar penkių kotų išlikusios tik galvų dalys (59 h; 29 g; 57 i; 50 h; 59 f kv.) (pav. 39:5, 7-9). Iš kai kurių matyti, kad buvo parinkta storesnė ir tvirtesnė šakuma (50 h; 59 h kv.), todėl ir geriau išliko.

Lenktų kirvių kotų aptikta ir kitose Šventosios Narvos kultūros gyvenvietėse, ypač daug jų buvo 23-

39 pav. Kirvakočiai: 1 - 46 i kv., 2 - 41 d kv., 3 - 52 h kv., 4 - 33 z kv., 5 - 59 h kv., 6 - 29 g kv., 7 - 50 k kv., 8 - 57 i kv., 9 - 59 f kv.

40 pav. Kirvių movų dalys: 1 - 58 g kv., 2 - 57 i kv., 3 - 38 k kv., 4 - 66 k kv., 5 - 36 h kv., 6 - 41 i kv., 7 - 27 i kv., 8 - 24 d kv., 9 - 33 l kv., 10 - 52 h kv., 11 - 53 i kv., 12 - 51 g kv.

iojoje (Rimantienė 1979, p. 51-54). Sveikesni kotai buvo daugiau nei 40 cm ilgio. Tokių kotų nemaža rasta ir kaimyninėse Narvos kultūros gyvenvietėse Latvijoje (Банкина 1979, p. 95), Pskovo srityje (Микляев 1969, p. 28, pav. 6:1).

Principas daryti lenktus kirvių kotus būdingas įvairioms neolito ir žalvario amžiaus kultūroms. Jų ypač daug išlikę Šveicarijos paminkluose, tačiau ten jų įtvirtinimo būdų būta daug įvairesnių, daugeliu atvejų nereikalaujančių dar papildomų movų (Guyan 1966, p. 24, pav. 3; Müller-Beck 1965, p. 13:38; Winiger 1981, p. 44-46, lent. VII, pav. 8-10; lent. XLII-XLVI). Prie jų kirveliai galėjo būti tvirtinami ir statmenai - kaip paprasti kirviai, ir skersai - kaip vedegos. Danijos neolitinėse pelkių gyvenvietėse irgi rasta kablo pavidalo kotų (Troels-Smith 1960, p. 125, pav. 16).

Mūsiškiams kotams tvirtinti prie kirvio būtinai reikėjo movos. Išliko 12 kirvių movų dalių. Kaip ir kiti šios gyvenvietės medžio dirbiniai, jos buvo apdžiūvusios ir supleišėjusios, dažnai dar išilgai nuskilusios. Tačiau jų pavidalas aiškiai žiūrimas. Forma gana vienoda: išorėje abiejuose galuose rumbai, vidinėje du grioveliai - kirvio koto atšakai ir kirvio ašmenims.

Didžiųjų movų gunklas prie koto būna trumpesnis, o prie įtvaros - beveik dvigubai ilgesnis. Geriau išlikusi movos pusė (58 g kv.) (pav. 40:1) buvo 19,2 cm ilgio, jos viršutinio gunklo ilgis 4,8 cm, o apatinio - 8 cm. Tačiau kirveliui skirtoje įduboje galėjo tilpti tik 3,1 cm pločio kirvelis-ašmenėlis.

Antra labai panaši atrupėjusi movos pusė (57 l kv.) (pav. 40:2) buvo irgi 19,5 cm ilgio, bet vargu ar priklausė tam pačiam dirbiniui, nors labai panaši. Viršutinio gunklo ilgis 3,3 cm, o apatinio 6,3 cm. Dar viena tokios nesimetrinės movos pusė (38 k kv.) (pav. 40:3), kurios trečdalis iš šono dar buvo iškilęs, buvo 16 cm ilgio, tačiau labai supleišėjusi, nes gulėjo pačiame kultūrinio sluoksnio paviršiuje. Abiejuose galuose nelabai žymūs užrantymai, tačiau matyti, kad apatinis daug ilgesnis. Įdubų buvo tik liekanos. Movos dalelėje, kurios iš viso buvo likęs tik ketvirtadalis (51 g kv.) (pav. 40:12), rumbai irgi nevienodo ilgio - vienas buvo tik 3 cm, o antrasis - 2,1 cm. Nuo panašių movų buvo išlikusios dar dvi dalelės (27 ė, 33 b kv.) (pav. 40:7,9). Tik vienos gražiai nulygintu paviršiumi movos ilgis buvo aiškus - 18,5 cm. Beveik tokio paties ilgio - 18 cm - buvo išilgai atskilusios movos dalelė (24 d kv.) (pav. 40:8) (buvusi, matyt, užkabinta traktoriaus, nes galas smarkiai supleišėjęs ir atrupėjęs).

Nevienodo ilgio gunklais buvo ir nutrupėjusiu ilguoju rumbu galu stambi mova (36 h kv.) (pav. 40:5). Išlikusios movos dalies ilgis 15,2 cm. Ilgojo gunklo

išlikusi tik 4,6 cm ilgio dalis, trumpasis - 3,6 cm ilgio. Kitos mažesnės movos buvo trumpesniais nevienodais galais.

Būta movelių ir su vienodo ilgio gunkleliais galuose. Geriausiai išlikusi (66 k kv.) buvo 12,3 cm ilgio movos pusė (pav. 40:4) su apie 1 cm ilgio gunkleliais abiejuose galuose, nors ir iškilusi bei ištrupėjusia šakutės vieta.

Dar trijų movų (41 i, 52 h, 53 i kv.) išlikusios tik skersai nuskilusios pusės (pav. 40:6, 10, 11), tad negalima nustatyti nei ilgio, nei rumbo formos. Galima tik pažymėti, kad paprastai išlieka toji pusė, kurioje įstatomas kotas. Kaip ir kiti dirbiniai, šie buvo labai apniokoti ir perdžiūvę. Vieno (52 h kv.) viršutinė pusė taip perdžiūvusi, kad iš vidaus net stavaris išsivertęs (pav. 40:10).

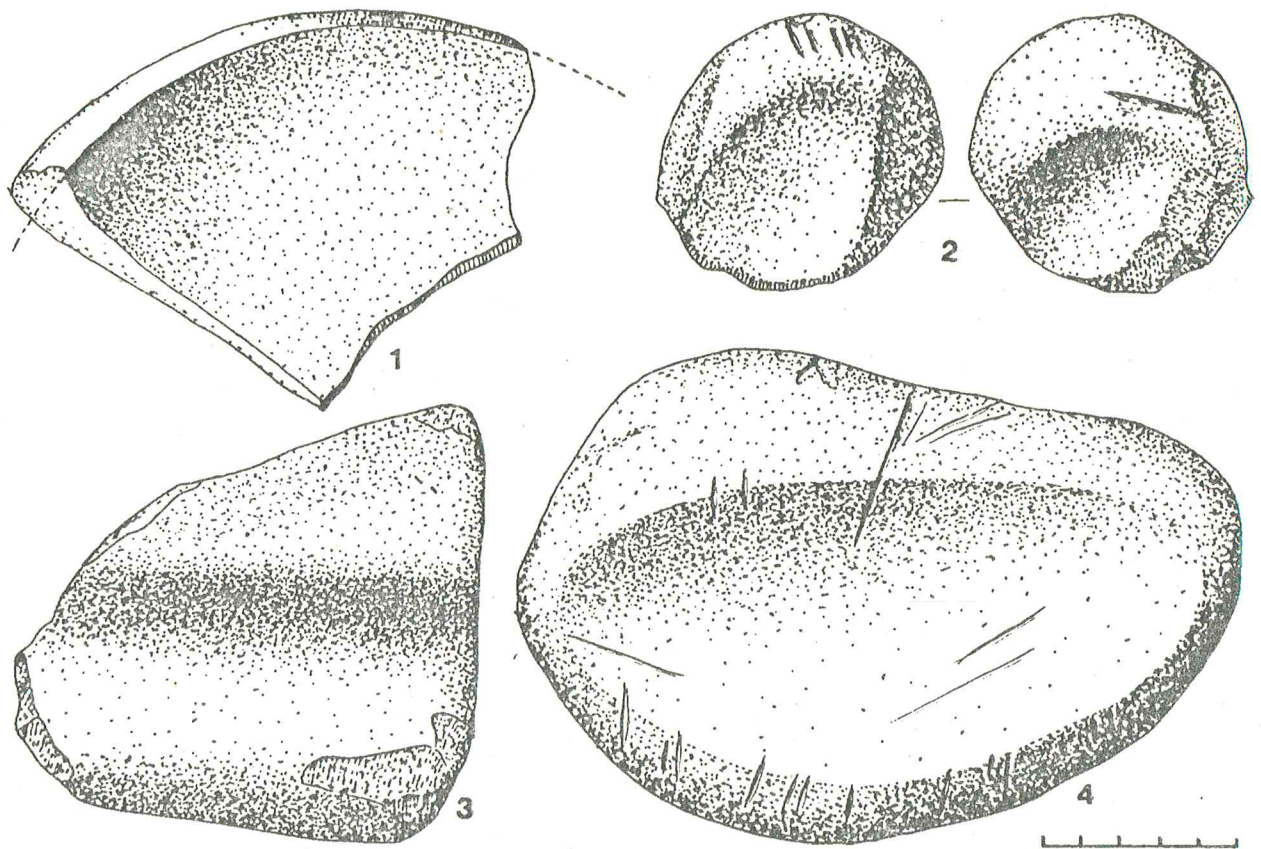
Į jas galėjo būti įtvirtinami tik labai maži kirveliai ašmenėliai. Šios stambios medinės ritės pavidalo movos būdingos tiktai Narvos kultūrai. Šventosios gyvenvietėse tai dažnas radinys, aptiktas ir ankstyviausiose Šventosios 1B ir 4B radimvietėse, o ypač daug jų surinkta vidurinio neolito Šventosios 23-iojoje (Rimantienė 1979, p. 51, pav. 38). Nemaža jų rasta Latvijoje, ypač Sarnatėje (Банкина 1970, p. 96; Лозе 1988, p. 42), Rusijos Pskovo srityje (Микляев 1969, pav. 6:4). Tačiau to paties laikotarpio Danijos ar Šveicarijos paminkluose panašios movos gaminamos tik kaltams, t.y. išskobtos tik viename gale ir vartojamos be kotų. Šiuose kraštuose kirveliai paprastai įtvirtinami į ragines moveles (Winiger 1981, p. 42, pav. 4:VI; Müller-Beck 1965, pav. 51, 53).

Raginių movelių pasitaikė ir Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje. Vienos 5,4 cm ilgio movelės (44 i kv.) (pav. 51:6) abu galai buvo nupjauti ir aplūžę, pjūvis beveik keturkampis. Jos plotis 3 cm. Šalia jos reikėtų paminėti ir dvi kaulinių movelių rankenas. Viena (iš 52 g kv.) jų buvo padaryta iš šerno petikaulio, 11,9 cm ilgio. Šarvinėje galvutėje išskobta apvali skylė, toliau kaulas perskeltas skersai. Dalis movos krašto ištrupėjusi. Galvos skersmuo - 5,1cmx4,5 cm.

Nors rasta nemaža kirvio movų ir kotų, tačiau tai ne visi kirvių pritvirtinimo būdai, nes stambesni akmeniniai kirviai netilpo į tokias movas. Danijos ir Šveicarijos paminkluose rasta nemaža akmeninių kirvių, įtvirtintų į kotą su buože gale, kurioje buvo įduba arba skylė kirviui. Panašių Lietuvoje rasta Šventosios 4-ojoje radimvietėje.

GLUDINTUVAI

Kirveliams apdirbti buvo plačiai vartoti įvairūs **gludintuvai**. Kartu su nuolaužomis jų surinkta 46. Beveik visi jie buvo padaryti iš pilko arba rusvo

41 pav. Gludintuvai: 1 - 44 h kv., 2 - 45 h kv., 3 - 50 k kv., 4 - 29 j kv.

smiltainio, tik keli iš kitokio kristalinės padermės akmenų. Dauguma jų maži netaisyklingi 6-12 cm ilgio gabaliukai, tik retas išlikęs sveikas, dalis buvo bent apie 20 cm ilgio. Didžioji jų dalis gludinta paviršiuje tik iš vienos pusės su nežymia įduba ar plokščiai. Tačiau yra ir kitokių, galima išskirti keletą variantų. Ratu gludinamų aptiktos tik dalelės, iš kurių tik viena (44 h kv.) ryškesnė (pav. 41:1), tačiau sudužusi, matyt, todėl, kad buvo gludinama iš abiejų pusių ir per vidurį gludintuvas visai išdilo. Kita dalis gludintuvų turėjo ovalias išgludintas įdubas (29 j kv.) (pav. 41:4). Šis išlikęs sveikas gludintuvas buvo 18,5 cm ilgio, daugiausiai gludintas iš vienos pusės, tačiau ir antroje pusėje matyti ne tokie gilūs gludinimo pėdsakai. Įvairiose briaunų vietose matyti tartum įpjovos. Tokios įpjovos galėjo atsirasti bandant kirvuko ar kito čia pat nugludinto dirbinio ašmenų aštrumą. Galbūt kai kuriuose grioveluose, kaip pačioje viršūnėje, buvo pagludintas ir koks ylos smaigalys.

Kiek skirtingesnė 9,6 cm ilgio gludintuvo dalis (40 k kv.) su gludinta įduba ir išilgu grioveliu. 10 gludintuvų buvo gludinami iš abiejų pusių. Tik dviejų iš jų abu paviršiai išgludinti vienodai, kitų atskiri gludinimo grioveliai, matyt, buvo skirtingos paskirties. Dalis tokio sudėtingo 7,2 cm ilgio gludintuvo (45 h kv.) (pav. 41:2), padaryto iš pilko smiltainio, buvo giliai įgludinta per vidurį iš abiejų pusių, siaurai iš vieno šono, o ant krašto matyti įpjovos. Kito (53 k kv.) stora 10,2 cm ilgio gludintuvo dalis turėjo įdubas dviejuose siauruose šonuose - viename plokščia, antrame pailga ir įdubusi. Trečiojo (48 j kv.) 8,5 cm ovalaus gludintuvo vienoje pusėje per visą ilgį buvo išgludinta įduba, o antroje pusėje - siauresniu pailgu ruožu. Ketvirtojo (44 h kv.) pilko gludintuvo 13,3 cm ilgio dalelėje matyti vienoje pusėje ištiesai išgludinta įduba, o antroje - daugiau per vidurį, tačiau giliau. Dar kitoks 15 cm ilgio gludintuvas (44 j kv.), kurio vienoje pusėje beveik ištiesai išgludinta įgauba, o antroje - dvi mažos įgaubos. Dar kitokia 9,4 cm ilgio

rusvo gludintuvo pusė (53 k kv.), kurios vienoje pusėje ištisai išgludinta įduba, o antroje - tik viename krašte. Ir tik viename 21,5 cm ilgio netaisyklingos trapecijos pavidalo gludintuve (45 j kv.) išlikęs visas mažai įdubęs nu-gludintas paviršius.

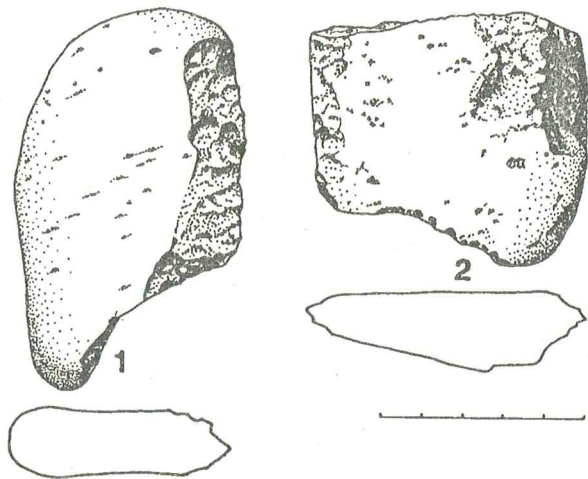
Yra gludintuvų (50k kv.) (pav. 41:3) plačiu išgludintu grioviu, neapribotais galais. Šis buvo padarytas iš rausvo kristalinės padermės akmens. Platusis jo kraštas natūralus, siaurasis nuskeltas. Jo ilgis 11,5 cm, išgludintas griovys buvo 5,5 cm pločio. Antroje pusėje taip pat bandyta gludinti.

Neretai aptinkama gludintuvų dalių, paverstų pasvarais, iškeliant šonines kraštines, nors nematyti, kad gludintuvas būtų buvęs netinkamas naudoti.

Visų šių tipų gludintuvai žinomi ne tik Narvos, bet ir kitų kultūrų gyvenvietėse. Sveikas sukamas gludintuvas ir gludintuvai su įdubomis išliko Kre-tuono 1B ir Žemaitiškės 2-ojoje gyvenvietėse (Гирининкас 1990, pav. 82). Jų rasta Latvijos paminkluose (Ванкина 1970, lent. XXXIV; Лозе 1979, lent. XXIV, XXV) ir kt.

PJŪKLELIAI

Vėlyvajame neolite pradėti vartoti ir **pjūkleliai**. Pjūkleliais galėtume laikyti apie 10 dirbinių bei jų nuolaužų. Dažniausiai jie pagaminti iš kristalinės padermės akmens - pilko kvarcito, kartais iš rusvo smiltainio ar kokio kito akmens. Didžiausias pjūklas (57 j kv.) buvo 15 cm ilgio iš pilkšvo, kiek apdulėjusio apkvarcėjusio gneiso, beveik migdolo pavidalo. Smaigalys iš abiejų pusių retušuotas pjūkliškai, antrasis galas statmenai nukirstas. Mažesnis 9,6 cm ilgio (40 k kv.) pjūklelis (pav. 42:1) atrodo irgi

42 pav. Pjūkleliai: 1-40 k kv., 2-29 h kv.

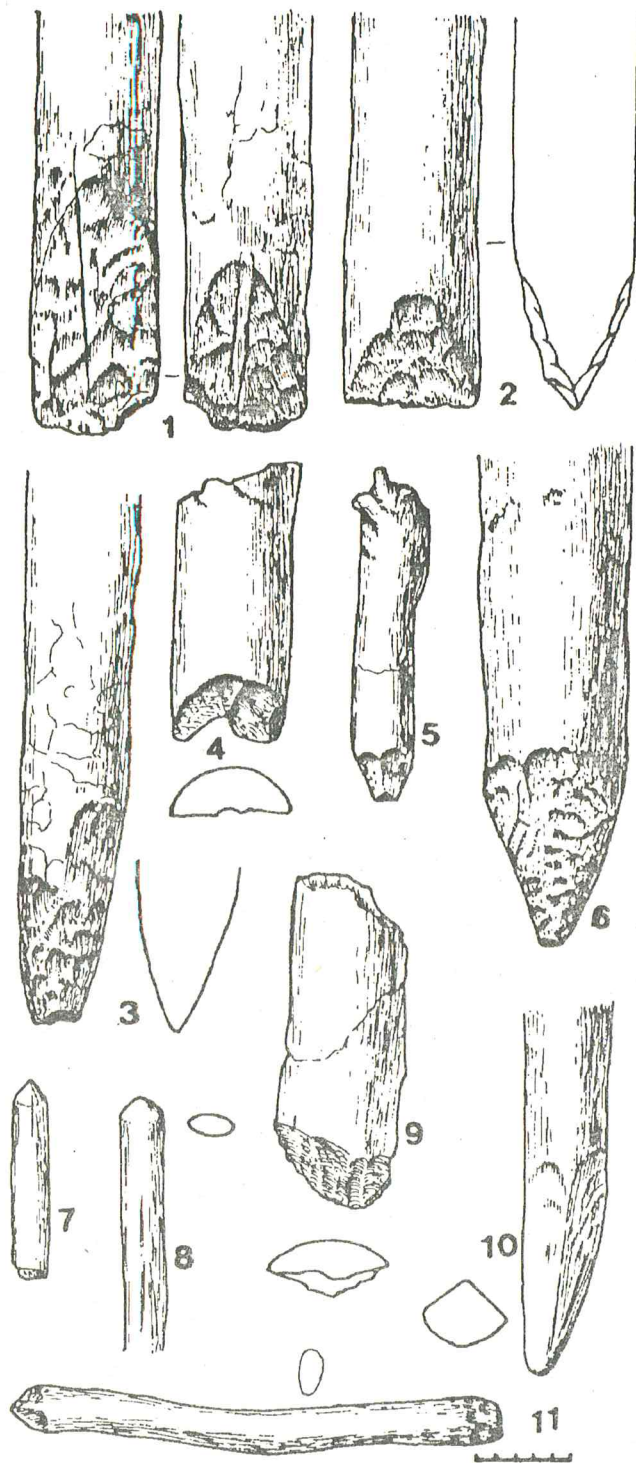
panašiai - iš ovalaus pilko kvarcito, viename krašte iš abiejų pusių apskaldyta briauna. Dar mažesnis 7 cm ilgio pjūklelis (22 i kv.) buvo netaisyklingo šešiakampio pavidalo, visuose pakraščiuose iš abiejų pusių apskaldytas. Panašiai atrodo ir pjūkleliai iš rausvo smiltainio - 12 h, 23 h (pav. 42:2), 54 i, 71 g kv. Visi jie nedideli - 5,7-13 cm ilgio. Kitoks yra 5,8 cm ilgio kombinuotas dirbinys (54 k kv.) iš rausvo gargždo akmenėlio, kurio viename gale išretušuotas gaubtas kaltelio ašmenėlis, o iš šono abiejose pusėse pjūklelio ašmenys.

Pjūklelis yra vėlyvojo neolito dirbinio tipas ir Lietuvoje geriau pažįstamas tik iš Nidos gyvenvietės (Rimantienė 1989, pav. 28:1).

MEDŽIŲ KIRTIMAS

Akmeninių įrankių darbo žmės geriausiai išlieka kuolų smaigaliuose, kur jos nelygintos. Giliai į sluoksnuotą smėlį ar aleuritus įkaltos kuolų viršūnės taip ir likusios stovėti nuo jų įkalimo dienos, dažniausiai išsilaiko labai gerai. Jų tik viršus kyšo kultūriniame sluoksnyje. Kuolai paprastai būna su žieve, tad gerai matyti, kad jie būdavo iš juodalksnio, beržo, pušies, lazdyno, baltalksnio. Visi jie nusmailinti mažomis trumpomis facetėmis ir atrodo kaip nudrožti. Net ir didesnėse plokštumose galima įžiūrėti daugybę smulkių drožlių žymių. Šitaip smulkiai drožti galima kirvelį laisvai laikant rankoje, bet ne kajojant kaip geležiniu kirviu. Tam reikia ilgo kirvio koto. Iš esmės galima išskirti du kuolų aptašymo tipus, kuriuos pavadintume aptašymu stogeliu ir aptašymu kūgeliu. Tai reiškia, kad šiais dviem būdais medis buvo ir nukertamas. Ryškus pavyzdys - 108 cm ilgio ir 6 cm storio alksninis kuolas (56 l kv.) (pav. 43:1). Pats jo viršus sluoksnyje buvo sudžiūvęs ir susitraukęs. Smaigalys per 10-14 cm iš dviejų šonų nukapotas smulkiomis drožlėmis, viršūnė plona ir plokščia, 5,5 cm pločio, šiek tiek sugurinta įkalant į žemę. Panašiai nusmailintas ir kitas juodalksnio kuolas (48 k kv.), buvęs 125 cm ilgio, 7 cm pločio ir 6,5 cm storio (pav. 43:2). Smaigalys per 7-8 cm nuplokštintas smulkiomis drožlėmis.

Kartais kuolo galas nuplokštintas stogeliu, o smaigalys susiaurinamas ir pasidaro beveik kūginis. Toks pavyzdys galėtų būti lazdyno kuolas su žieve (30 g kv.) (pav. 43:3), buvęs 135 cm ilgio ir 6 cm storio. Smaigalys iš dviejų pusių aptašytas plonomis skiedrelėmis, tik pats galas sugurintas kalant į žemę. Trumpai aptašyti perskeltų medžių kuolai. Vieno tokio nužievinto rąstelio (54 h kv.) (pav. 43:4) buvo likusi tik 16 cm ilgio ir 6,3 cm pločio dalis. Labai panaši ir kito nužievinto 18,5 cm ilgio pušinio rąstelio dalis (15 f kv.) (pav. 43:9).

43 pav. Nutašyti kuolų ir kartelių smaigaliai: 1 - 56 l kv.,
2 - 48 k kv., 3 - 30 g kv., 4 - 54 h kv., 5 - 25 h kv., 6 - 24 i kv.,
7 - 57 h kv., 8 - 48 i kv., 9 - 15 f kv., 10 - 23 i kv., 11 - 48 g kv.

Antras aptašymo būdas - kūgeliu. Toks ryškus pavyzdys (24 i kv.) yra juodalksnio kuolas (pav. 43:6), buvęs 105 cm ilgio ir 8 cm skersmens. Jo smaigalys per 12 cm aptašytas smulkiomis skiedrelėmis, daugiau vienoje pusėje. Plonesniuose kuoluose (23 i kv.) (pav. 43:10) skėlimo plokštumos kartais matomos ryškiau. Šis pušinis kuolelis buvo 85 cm ilgio ir 4,5 cm storio. Smaigalys per 13 cm nuskeltas iš vienos pusės dviem plokštumomis, kuriose dar matyti smulkios drožlėlės, susiliejančios su įstrižai medžio nukapotomis rievėmis. Antroji kuolo pusė palikta natūrali.

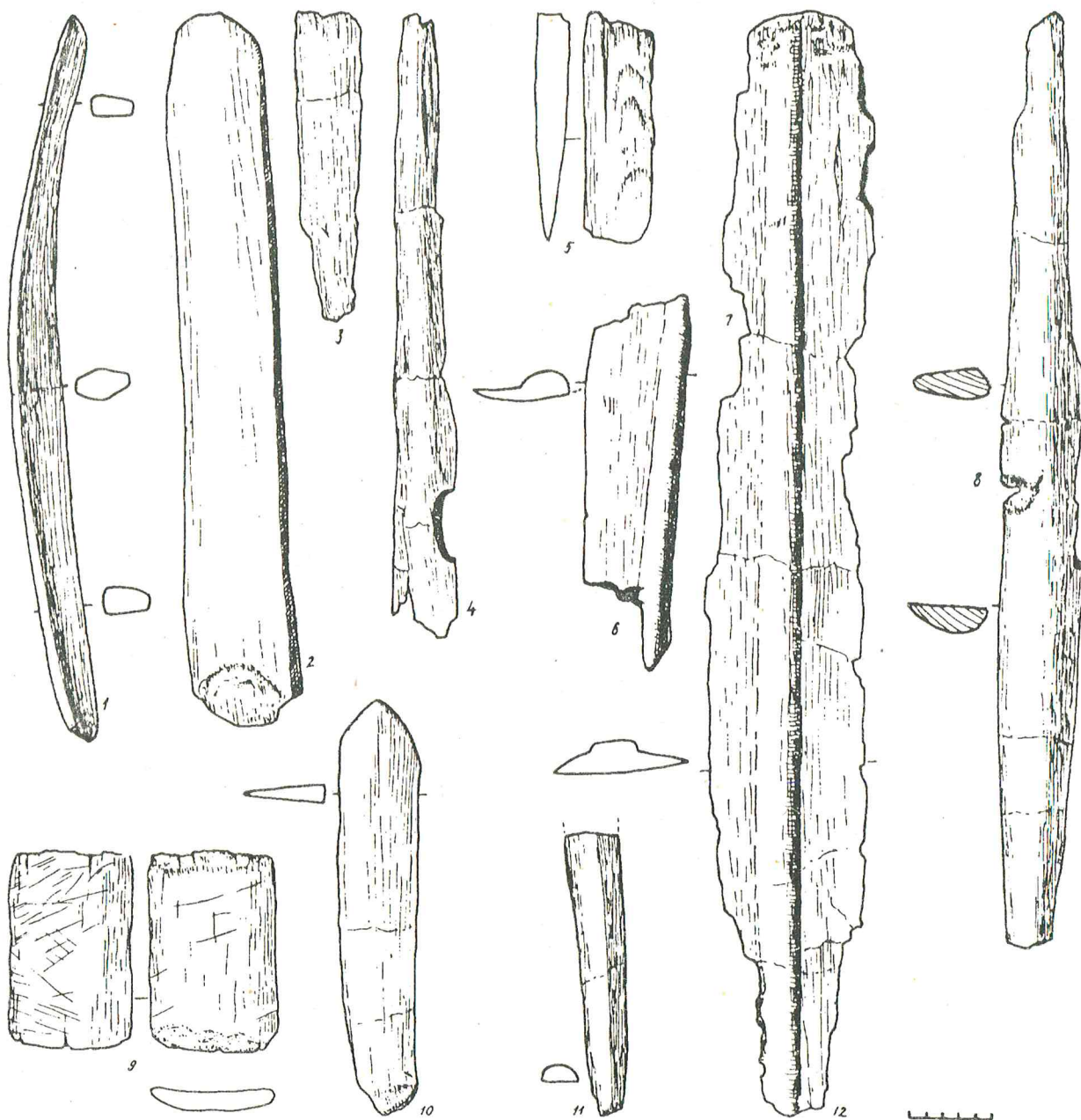
Rasta lazdyno kartelių dailiai nusmailintomis viršūnėlėmis. Viena (48 i kv.) (pav. 43:8) buvo 94 cm ilgio ir 2,2 cm storio, tačiau iš šono susiplojusi iki 1,5 cm. Ji buvo labai tiesi, o smaigalys dailiai nulygintas. Kitos, taip pat suplotos kartelės (57 h kv.) (pav. 43:7), buvo išlikęs tik 11,4 cm ilgio smaigalys. Viršūnė nusmailinta keturiais gana vienodais kirčiais. Tokiu kūgeliu nupjaunamos visos kartelių viršūnės, nes skersai statmenai pjauti dar neturėta priemonių (25 h kv.) (pav. 43:5): minėtieji pjūkleliai, matyt, taikyti ne medžiui pjauti, o ragui ir kaului, gal ir minkštesnėms medžiagoms.

Ruošiant dirbinį, kūgeliu nupjaunama karties dalis. Toks ruošinys galėjo būti 27,7 cm ilgio ir 2,3-2,4 cm pločio lazdelė (48 g kv.) (pav. 43:11), kiek aptašytu paviršiumi. Viename nusmailintame gale matyti kiek išmaugta nežymi galvutė, antrajame gale galvutė nulūžusi, bet išmaugimas matomas.

Tokie medžių kirtimo ir aptašymo būdai būdingi įvairioms akmens amžiaus kultūroms, nes pagrindiniai darbo įrankiai - akmeniniai kirveliai - buvo tie patys (Müller-Beck 1965, p. 128).

Gerai apibūdina medžio apdirbimą įvairūs ruošiniai, lentos. Iš karto galima pastebėti, kaip žmonės tuo metu kreipė dėmesį į ruošinius. Geram dirbiniui neimama paprasta šaka ar rąstelio paviršius, o išskeliama dalis iš vidinių medžio liepens sluoksnių. Pagal tai net iš mažų nuolaužų galima spręsti, kad tai buvęs dirbinio ruošinys ar jo dalis.

Rasta nemaža lentų gabalų, kurios galėjo būti dirbinių nuolaužos ar ruošiniai. Kai kurios jų buvo tiesiog nuskeltos. Ilgiausia (19-20 h kv.) (pav. 44:7) buvo 72 cm ilgio ir 9,5 cm pločio, bet labai aptrešusi ir aprtrupėjusi. Vidinėje pusėje išilgai ėjo storas 2,5 cm pločio rumbas - stavaris. Lentos storis 1,2 cm, ties rumbu 2,5 cm. Paviršius kiek gaubtas, vienas galas vidinėje pusėje apkapotas. Antras panašus radinys (37 k kv.) (pav. 44:6) - taip pat lenta, tik išilgai nulūžusi prie pat stavario; ji buvo 24,5 cm ilgio. Blogoji pusė kiek gaubta ir labai supleišėjusi. Gal tai irklo liekana?

44 pav. Medžio ruošiniai ir dirbinių dalys: 1 - 25 h kv., 2 - 47 i kv., 3 - 57 f kv., 4 - 71 h kv., 5 - 71 g kv., 6 - 37 k kv., 7 - 19,20 h kv., 8 - 54 f kv., 9 - 36 i kv., 10 - 46 i kv., 11 - 52 h kv.

Kita lentelė (46 i kv.) (pav. 44:10), 28 cm ilgio ir 5 cm pločio, taip pat buvo tik nuskelta, plokščiai trikampio pjūvio, tačiau vienas jos galas buvo apkapotas trikampio forma. Labai panaši trumpesnė išskelta plonos trapecijos pjūvio lentelė (57 f kv.) (pav. 45:3), 20 cm ilgio ir 4,6 cm pločio, vienu storesniu šonu. Galbūt tai gabalas ruošinio irkliukai (?).

Gana ilga lenta (47 i kv.) (pav. 44:2) buvo išlikusi visa - 47 cm ilgio ir 6,1-7,5 cm pločio. Ji buvo plokščiai ovalaus pjūvio, tik vienas kraštas beveik statmenai nutašytas. Abu lentos galai iš vienos pusės nutašytu paviršiumi. Matomos ryškios medžio rievės.

Nedidelė lentelė (71 g kv.) (pav. 44:5), matyt, buvo kažkokio dirbinio kraštas. Ji buvo vienu visai plonu, o antru pastorintu pakraščiu. Vienas galas plonėja ir iš antrosios pusės buvo plokščiai nutašytas. Paviršiuje stavario rumbas nulygintas. Jos ilgis 15,1 cm. Ryškiai matomos ir pušies rievės.

Kita, taip pat pušinė, 41,5 cm ilgio lenta (71 h kv.) (pav. 44:4), matyt, nulūžusi nuo kokio įrenginio. Platesniame gale iš vieno šono išdrožta 5,3 cm ilgio pusapvalė įgauba.

Mažas lentos gabaliukas (36 i kv.), atrodo, buvo skirtas kam nors pjaustyti (pav. 44:9). Lentelė buvo 13,2 cm ilgio ir 8,3 cm pločio, beveik keturkampė, kiek gaubta, abiem nuplokštintais galais. Abidvi pusės buvo labai išlygintos ir nugalutintos, paviršiuje matyti daugybė skersai ir išilgai susikertančių linijų, įrėžtų gal titnago peiliuku.

Kita gaubta 23 cm ilgio lentelė (52 h kv.) (pav. 44:10) buvo plonytė. Jos vienas galas įstrižai nulūžęs, antrasis apskritas, į galą visai plonėjantis ir labai nuzulintas. Siaura 60,5 cm ilgio lenta (54 f kv.) (pav. 44:8) galbūt buvusi dalis kokio ruošinio irkliui ar kam kitam. Jos plotis 5,2 cm, storis 2 cm. Jos apatinė pusė plokščia, paviršius gaubtas, vienas kraštas storesnis, antras nuplokštėjęs.

Ir pagaliau beveik sveikas, tačiau neaiškus 49 cm ilgio dirbinys (25 h kv.) (pav. 44:1), padarytas iš storo medžio liemens dalies. Dirbinys kiek gaubtas, abiem siaurėjančiais, tačiau nulūžusiais galais. Per vidurį pjūvis beveik ovalus, tik priplotais galais. Galuose pjūvis trapecinis. Paviršius lygiai apdailintas ir gludintas. Aiškiai matomos išilginės medžio rievės. Išsilaikė gerai, nes padarytas iš kieto medžio ir gulėjo po suvirtusiomis kartimis.

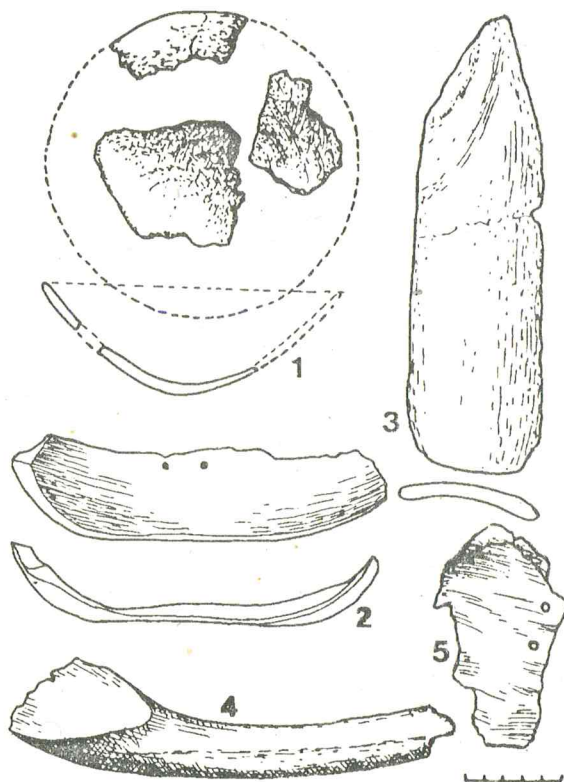
NAMŲ ŪKIS

Namų ūkio inventoriui priskyrėme medinius indus bei šaukštus ir įvairioms minkštoms bei kietoms medžiagoms apdirbti vartotus titnago įrankius. Čia nekalbėsime apie keramiką, nes ji apima daug platesnius klausimus, ne tik namų apyvoką.

Be abejo, dar prieš pradėdant gaminti keramiką, buvo vartojami mediniai indai. Žinoma net keletas mezolitinių medinių puodelių iš Vidurio Europos šiaurės stovyklų, tačiau jie neprarado savo reikšmės ir neolite. Mediniai dubenys, geldos, pintinės, maišeliai galėjo duoti pagrindo susidaryti ir neolitinėms puodų formoms. O vėliau, matyt, mediniai indai liko tik tam tikros paskirties. Namų apyvokoje buvo vartojama ir daug įvairių smulkių medinių dirbinių - šaukštų, samčių, mentelių, menturių, kurie nepakitę išliko iki mūsų dienų.

Indai būdavo labai plonai išdrožti, todėl jų nedaug išliko. 6-ojoje gyvenvietėje aptiktos tikrai kelių dirbinių dalelės. Vienas dubenėlis (11 g kv.) (pav. 45:1) turėjęs būti apskritas, pagal išlikusias nuolaužėles aišku, kad buvęs 16 cm skersmens, apvaliu dugnu, 5,5 cm gylio. Jis buvo labai dailiai padarytas, gludintu paviršiumi, 0,3-0,5 cm storio sienelėmis.

Antrasis dubenėlis buvęs pailgas (43 i kv.) (pav. 45:2). Rastoji 19 cm ilgio dalelė gaubta, per vidurį 0,3-0,4 cm storio, galuose storis siekė 1,4 cm. Dugne

45 pav. Medinių dubenų dalys (1,2), geldos dalis (3), šaukštas (4), tošinės kraitelės dalis (5): 1 - 11 g kv., 2 - 43 i kv., 3 - 52 h kv., 4 - 31 i kv., 5 - 18 g kv.

likusios 3 mažų skylių žymės, tad, matyt, jis buvo taisytas.

Greičiausiai pailgo dubenėlio liekana buvo ir kiek gaubta 18 cm ilgio lentelė (52 h kv.) (pav. 45:3) vienu siaurėjančiu nudrožtu galu. Ji kiek storesnė už anų dubenėlių lenteles, tad reikia manyti, kad ir indas (gelda?) buvo didesnis.

Mediniai indai, matyt, buvo plačiau vartojami negu būtų galima spręsti iš šių radinių, tačiau, būdami ploni ir trapūs, beveik neiškilo. Reikia manyti, kad jų paskirtis bei formos turbūt buvo kitokios negu molinių indų.

Rasta ir viena stambaus šaukšto dalis (31 č kv.) (pav. 45:4). Galva buvo padaryta iš šakos krumplio, buvusi ovali, storoka, apatinėje pusėje išlikusios pjaustymo žymės, galvos galas atrupėjęs. Kotelį sudaro natūrali apvali šaka, tik prie galvos viršutinėje pusėje kiek paplota. Išlikusi 23,5 cm ilgio dalis.

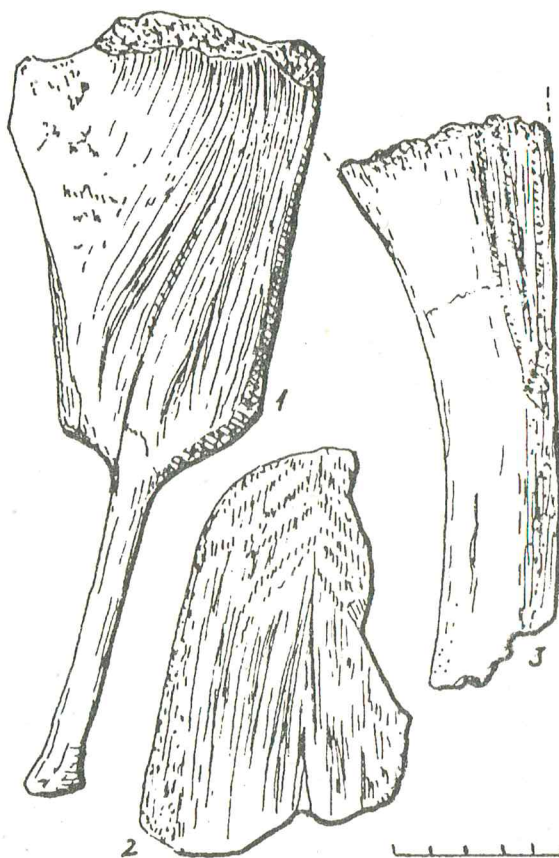
Medinių indų ir šaukštų dalių rasta ir kitose Narvos ir Pamarių kultūros gyvenvietėse (Rimantienė 1979, pav. 46; pav. 23:3) - Šventosios 1B, 2B, 3B, 1A, 9.

Neolito medinių indų gana daug aptikta Danijos ir ypač Šveicarijos paminkluose (Müller-Beck 1965, p. 114-117; Winiger 1981, p. 230-237; 1971, p. 36-38; Guyan 1966; p. 29-30). Dažniausiai jie būdavo padaryti iš kietų, bet lanksčių medžiagų - uosio, klevo, rečiau gluosnio ar ažuolo. Apvaliems puodams dažnai vartojamos medžio išaugos, todėl jie ir geriau išlieka negu mūsiškiai. Jie būna irgi labai dailiai aplyginti, dažniausiai apvaliais dugnais, dubenėliai kartais ir plokščiais dugnais. Pailgi ovalūs dubenėliai būdavo tiesiog pritaikyti prie medžio formos (Winiger 1971, lent. XXX:6; Guyan 1966, pav. 7:4). Dubenėliai daromi iš išilgai perskelto medžio pusės.

Šaukštus įvairiose kultūrose (Wesselkamp 1980, p. 24-25) mėgo daryti ir iš medžio išaugos ar krumplio. Neolite, matyt, košė ar sriuba jau buvo valgoma iš medinių dubenų su mediniais šaukštais.

KULTUVĖS

Riešutams gliaudyti plačiai vartotos medinės kultuvės, nors šioje gyvenvietėje jų rasta tik 4. Tik viena buvo geriau išlikusi (25 d kv.) (pav. 46:1), padaryta iš medžio šakumos, trapecijos pavidalo galva, apvaliu koteliu, su nežymiu gunkleliu gale. Kadangi kultūrinis sluoksnius jos gulėjimo vietoje labai negilus, tad ji buvo blogai išlikusi, galva perskilusi ir persimetusi, pjūvis neaiškus, per vidurį likusi visai plona. Ilgis 24,5 cm, galvos plotis 9,5 cm, storis kairiajame krašte 3,5 cm (toks, matyt, buvęs natūralus), o dešiniajame - tik 1,8 cm. Antroji kultuvė (41 i kv.) (pav. 46:3), matyt, buvo visa plati, nors

46 pav. Medinės kultuvės ir jų dalys: 1 - 25 d kv.,
2 - 74 h kv., 3 - 41 i kv.

galva nulūžusi. Kotas labai suskeldėjęs, abu galai nulūžę. Pats kotas beveik apvalus, galvos dalis kiek plokštesnė. Išlikusi 17 cm ilgio dalis, koto plotis - 3,5 cm. Du likusieji gabalėliai dar neaiškesni. Vieno (55 k kv.) buvo išlikusi tik labai suskeldėjusi ir ištrupėjusi bei suplonėjusi 9 cm ilgio ir 8 cm pločio medžio šakuma. Vis dėlto buvo galima pastebėti koto ir platiškos galvos liekanų. Greičiausiai kultuvės liekana buvo ir apdulinta medinio (74 h kv.) (pav. 46:2) netaisyklingos trapecijos pavidalo dirbinio dalis. Apatinė jos pusė apnaikinta vandens gyvių. Ilgis įstrižai 13,7 cm, plotis 8 cm, storis 2,7 cm.

Kultuvių aptikta Šventosios vidurinio neolito gyvenvietėse - Šventosios 3B ir 23-iojoje (Rimantienė 1979, p. 45, pav. 34). Jų forma labai vienoda. Galvos maždaug keturkampės, padarytos iš medžio šakumos. Tokio paties tipo dirbinių žinoma ir kitose Narvos kultūros gyvenvietėse Latvijoje, pvz., Sarnatėje (Ванкина 1970, lent. XX). Kitokios - mažesnės ir ovalia galva - buvo Rytų Latvijos paminkluose (Лозе

1979, lent. XXXVI:8; 1988, lent. XLI:2,3) ir Rusijoje Pskovo srityje (Микляев 1969, p. 28, pav. 6:3).

Šalia jų reikia paminėti ir kraitelės ar indo gabalą iš alksnio žievės (18 g kv.) (pav. 47:5) su dviem statmenai išgręžtomis skylutėmis, per kurias kraitelė turėjo būti sutvirtinta. Fragmento ilgis 11,3 cm.

Kraitelės iš medžio žievės ar tošies buvo gaminamos įvairių kultūrų žmonių. Šios kraitelės paprastai stačiasienės, padarytos iš tošies arba žievės juostos ir susiūtos, o prie šio atviro ritinio prisiūtas dugnas. Tokių kraitelių rasta neolitinėse Šveicarijos gyvenvietėse (Winiger 1981, p. 203, lent. XXCI-XXCIV).

ĮVAIRŪS MEDŽIO DIRBINIAI

Buvo rasta dar keletas neaiškių medinių dirbinių bei jų dalių. Jas sugrupavome į vieną kotelių grupę. Tokio vieno kotelio (54 f kv.) (pav. 47:10) buvo išlikusi 19,8 cm ilgio, 2,5 cm pločio ir 1,2 cm storio

dalis. Jis buvo plokščiai ovalaus pjūvio, padarytas iš lazdos dalies, tad, matyt, ne atsitiktinis. Gale buoželė neišsiskiria savo storiu, tik kotelis prie jos kiek su-smaugtas. Antras kotelis (64 i kv.) (pav. 47:11), kurio išlikusi 17,3 cm ilgio dalis, buvo taip pat padarytas iš medžio liemens dalies, su aiškiais rievėmis, ovalaus pjūvio, 1,7 cm pločio. Gale buvo 2,3 cm pločio ovali buoželė su įkirtimu viršūnėje.

Neaiški ir prastai išlikusi 2,5 cm pločio segmento pjūvio plokštelė (17 h kv.) (pav. 47:3), kurios viename gale ovalaus pjūvio, į galą siaurėjanti (nulūžusia viršūne) 3 cm pločio galvutė, aiškiai atskirta nuo kotelio. Apačioje, 7,3 cm atstu nuo galvutės, buvo matomi antro neryškaus rumbelio pėdsakai. Tyrinėjimų metu pastebėti ir sunykę toliau einančio plokščiai ovalaus kotelio pėdsakai.

Prie neaiškių dirbinių dalių priskirtini ir plokšti liežuvėlio pavidalo fragmentai. Vienas (22 g kv.) (pav. 47:7) buvo 15,7 cm ilgio ir 2,7 cm pločio, plokščiai ovalaus pjūvio, smailėjančia viršūne ir kiek susiaurintu pagrindu. Matomos ryškios medžio rievės.

Antrasis išpjautas kiek įkypai medžio rievių (30 g kv.) (pav. 47:6), vienas kraštas storesnis, viršūnė plonėjanti. Paviršiuje įrėžta kripūtė. Išlikusi 8,5 cm ilgio ir 2,5 cm pločio dalis.

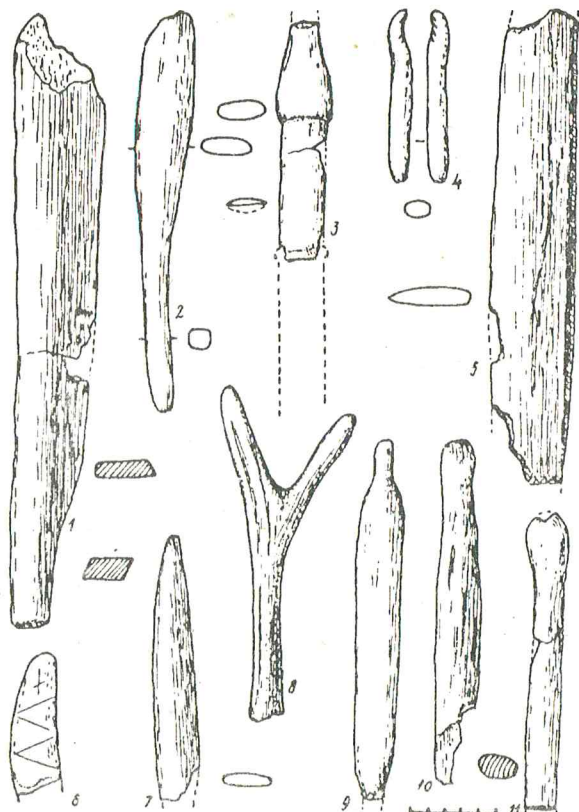
Neaiškios paskirties ir 10 cm ilgio apvali lazdelė (43 j kv.) (pav. 47:4) abiem apvaliais galiukais. Vienas galas plonesnis ir įraižytas eglute. Apnaikinta vandens gyvių, todėl buvo sunku atsekti pjūvį. Ilgis įstrižai 13,7 cm, plotis 8 cm, storis 2,7 cm.

PLUOŠTO IR KAILIO APDIRBIMO ĮRANKIAI

Neįmanoma ir turbūt nėra prasmės griežtai atskirti, kuriais įrankiais buvo apdirbamos minkštos, o kuriais kietos medžiagos, todėl šis skirstymas buvo gana sąlyginis. Juo labiau, kad šioje gyvenvietėje beveik neturime pačių apdirbtųjų medžiagų.

Audinių buvo išlikę tik pėdsakai - tai 56 j kv. rastasis 2,5 cm ilgio suanglėjęs audinio gabaliukas. Jis buvęs vytinio pynimo, nes aiškiai matomi įstrižai einantys atskiri apmatų siūlai. Ir tik labai retai puodų šukėse pastebimas audinio atspaudas ir tas, matyt, netyčia atsispaudęs. Audimas toks pat, kaip ir kitose Lietuvos neolito gyvenvietėse. Audinių atspaudai Vakarų Lietuvoje būdingi tik ankstyvajam Narvos kultūros laikotarpiui. Vėlyvojoje Narvos ir Pamarių kultūroje jais nebuvo puošiami puodai. Pamarių kultūroje atspaudų aptikta tik puodų dugnuose, ypač didelių puodų, lipdytų ant patiesto demblio.

Pluoštui apdirbti vartoti įvairūs nedideli mediniai įrankiai. Tai įvairios **bruktuvėlės**. Prie jų priskirtinas dirbinys (30 k kv.) (pav. 47:2), kurio išlikusi 23 cm

47 pav. Smulkūs medžio dirbiniai: bruktuvėlės (1,2,5), neaiškių dirbinių koteliai (3,4,9-11), liežuvėlio pavidalo dirbinių dalys (6,7), dvišakutis (8). 1 - 40 e kv., 2 - 30 k kv., 3 - 17 h kv., 4 - 43 j kv., 5 - 24 i kv., 6 - 30 g kv., 7 - 22 g kv., 8 - 51 i kv., 9 - 30 j kv., 10 - 54 f kv., 11 - 64 i kv.

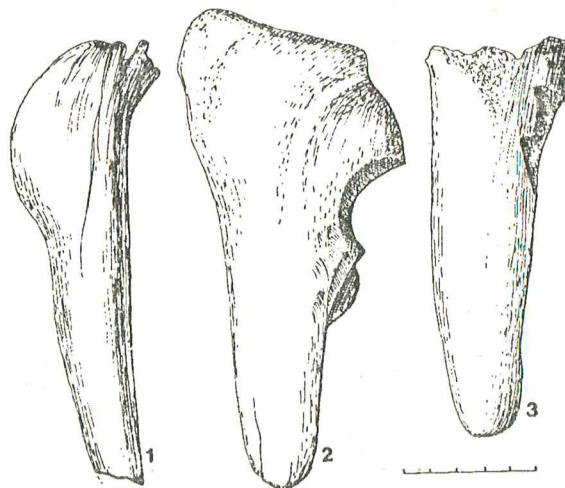
ilgio dalis. Jo kotelis beveik keturkampio pjūvio, 1,4 cm pločio, o galvutė segmento pjūvio, 3 cm pločio ir 0,8 cm storio. Antroji bruktuvelė buvo didesnė, tačiau abiem nulūžusiais galais, o vienu dar apdegsiu. Išlikusi 35,2 cm ilgio dalis. Kotelio pjūvis artimas rombiui. Nugarėlė įstrižai nupjauta, antrasis kraštas plonėja. Ašmenų plotis 4,4 cm, storis 1,1 cm, o kotelis 1,5 cm storio.

Greičiausiai bruktuvelės dalis buvo (24 i kv.) (pav. 47:5) 26,5 cm ilgio ir 4,6 cm pločio lentelė. Aiškiai matomos išilginės medžio rievės. Ši dalis, matyt, seniai nulūžusi, nes perkasoje stovėjo statmenai kaip kuoliukas.

Įvairiai galėjo būti vartojamas ir **dvišakutis** (54 i kv.) (pav. 47:8), padarytas iš natūralios šakumos, 19,3 cm ilgio, abiem nudailintomis ir nusmailintomis šakomis - ir virvelėms vyti, ir siūlams vynioti. Tokių dvišakučių rasta ir kitose Šventosios gyvenvietėse.

Moterų darbai - tai kailių bei pluošto apdirbimas, siuvimas, pynimas ir kiti užsiėmimai, kurie retai palieka pėdsakus archeologinėje medžiagoje. Tačiau gana dažnai pasitaiko **kaulinių darbo įrankių** (pav. 48:1-3) (kažkodėl paprastai nepriskiriamų moterų darbams ir vadinamų durklais). Jų rankenoms panaudota neapdorota stambaus žvėries alkūnkaulio galvutė, o smaigalys plokščias ir apskritas, labai retai kiek pasmailintas. Kokiam darbui jis buvo reikalingas, neaišku, bet greičiausiai apdirbti minkštomis medžiagoms - kailiams ar odoms, o gal skirtas ir virtuvei. Sveikiausias egzempliorius (38 i kv.), padarytas iš stumbro ar tauro alkūnkaulio, buvo 17,5 cm ilgio ir 8,3 cm pločio galvute (pav. 48:2). Smaigalys plokščiai nudailintas, o rankenos aptašyti tik kampai, sąnarys nelieistas. Antrasis (15 i kv.) buvo padarytas iš elnio alkūnkaulio, 16,3 cm ilgio, tačiau labai sudūlėjęs, smaigalys įsprogęs. Trečiojo (54 j kv.) išlikęs visas smaigalys plokščiai apskritu galu, 14,7 cm ilgio, jo galva likusi 5,2 cm pločio, tačiau nutrupėjusi (pav. 48:3). Ketvirtasis įrankis (22 f kv.), nors taip pat padarytas iš alkūnkaulio, tačiau apdorota sąnarine galvute (pav. 48:1). Galvutė nulyginta vienoje pusėje. Jo smaigalys ovalaus pjūvio ir pradeda siaurėti taip pat iš vienos pusės, viršūnė nulūžusi, išlikusi 16,5 cm ilgio dalis. Turbūt to paties tipo įrankio dalis buvo ir iš ruonio šėivikaulio apdailinta sąnarinė 5,4 cm ilgio galvutė (24 f kv.).

Tokie darbo įrankiai (vadinamieji durklai) Lietuvos paminkluose gana retas radinys. Nė vienoje anksčiau tyrinėtoje Šventosios gyvenvietėje jų nerasta. Ir prie Kretuono ežero jų aptikta tik tai vėlyvojo neolito Žemaitiškos 2-ojoje gyvenvietėje (Гирнинкас 1990, p. 30, pav. 28:3). Tačiau Latvijos paminkluose tokių radinių rasta net vėlyvojo mezolito sluoksniuose, pvz., Zvidzės gyvenvietėje

48 pav. Moterų darbo įrankiai ("durklai"): 1 - 22 f kv., 2 - 38 i kv., 3 - 54 j kv.

prie Lubanos ežero (Jloze 1988, p. 25, lent. IV:4). Kadangi ši forma pritaikyta prie natūralaus kaulo, tad nepakitusi išsilaikė labai ilgai.

Odą, kailius, tošis ir žievės susiūdavo **ylomis** ir **adikliais**. Tai labai paprasti dirbiniai ir jų gamyboje bei pavidale negalima įžiūrėti didelių skirtumų. Pagal ruošinį galima išskirti du tipus - padarytus iš vamzdinių kaulų nuoskalų ir iš kauliukų su sąnarine galvute. Viena iš nuoskalos padaryta yla (24 j kv.) (pav. 49:3) buvo 8,3 cm ilgio ir atrodė kiek persimetusi. Platusis galas atrupėjęs, bet matomas kaulo akytumas. Smaigalys tolygiai siaurėjantis. Antroji (25 g kv.) buvo 16,7 cm ilgio, iš perskelto stambaus vamzdinio kaulo, negrabiai aptašyta (pav. 42:10). Smaigalys taip pat tolygiai plonėjantis. Trečioji yla (18 g kv.) buvo iš plono paukščio galūnės kauliuko gludintu paviršiumi, nors išlikęs tik 3,2 cm ilgio gabaliukas abiem nulūžusiais galais, tad, gali būti, ji priklausė jau antrajam tipui. Kitos ylos (46 k kv.) (pav. 49:8) sąnarinė galvutė nupjauta, vidinė pusė menkai aplyginta, smaigalys apvalus, tik pati viršūnė nutrupėjusi. Ryškesnė yla (24 f kv.) iš ruonio šėivikaulio (pav. 49:4), kurios drūtgalyje sąnarys nudailintas, smaigalys plonintas, tik viršūnė įstrižai nulūžusi. Išlikusi 9,3 cm ilgio dalis. Viena (31 j kv.) 14 cm ilgio yla (pav. 49:11) padaryta iš plataus žvėries alkūnkaulio dalies aplygintu sąnariu. Kita (26 e kv.), 10,5 cm ilgio, iš siauro kauliuko su sąnariu. Smaigalys taip pat atrupėjęs.

Vieno adiklio viršutinė dalis rasta 1982 m. bandomajame 5-ajame šurfe. Ji buvo kiek aplyginta sąnarine galvute ir nulūžusiu smaigaliu.

Turbūt nuo ylių ar adiklių išlikę 4 sąnariniai kaulų gabaliukai. Keletas (42 h, 42 i, 52 h kv.) turėjo dirbtinai paplatintą sąnarinėje galvutėje skylutę

49 pav. Kauliniai kailių gremžtai (1,2), ylos ir adikliai (3-5,8,10,11), retušavimo įrankis (7), gremžtas (?) (9): 1 - 25 f kv., 2 - 23 i kv., 3 - 24 j kv., 4 - 24 f kv., 5 - 31 h kv., 6 - 44 i kv., 7 - 16 f kv., 8 - 46 k kv., 9 - 44 j kv., 10 - 25 g kv., 11 - 31 j kv.

pakabinimui. Vienas buvo iš šuns petikaulio (42 i kv.). Turbūt ylos liekana buvo ir sąnarinis kauliukas (16 f kv.) su giliai įpjautu sąnareliu.

Iš rago, dažniausiai stirnino, viršūnių daromi natūralūs adikliai, šiek tiek juos apgludinus. Adiklis (44 j kv.), padarytas iš rago atšakėlės, buvo 7,6 cm ilgio, labai nuzulintu paviršiumi, rago galas įstrižai nulūžęs. Kitas kiek lenktas stirnos 13,8 cm ilgio ragiukas (36 i kv.) buvo labai nugludinta viršūne. Nors ir abiem nulaužtais galais, stirnos ragelio viršūnės adiklyje (16 f kv.) liko apdirbimo žymių. Paviršius iš abiejų pusių nulygintas, galas plokščiai apdrožtas.

Yra keletas neaiškių kaulinių dirbinių nuolaužų. Vienas (30 h kv.) buvo 12,5 cm ilgio, kiek išmaugtu koteliu, antrasis (44 g kv.) 7,6 cm ilgio, susmaugta galvute.

Matyt, kai kurie sąnariniai kauliukai naudoti ir kaip antspaudėliai. Vienas (29 d kv.) 8 cm ilgio stirnos (ožkos, avies?) kauliukas buvo su 8 gumburėliais galvutėje. Antrasis (53 h kv.) 8,7 cm ilgio kauliukas buvo su abiem sąnarinėmis galvutėmis, tačiau labai apzulintomis dviem ataugėlėmis. Galbūt jis buvo vartotas ornamentavimui - brėžti molyje dvigubas linijas. Panašus ir kitas 5,7 cm ilgio kauliukas (52 h kv.) su abiem apzulintomis, nors ir aprupėjusiomis sąnarinėmis galvutėmis. Tačiau jų nebūtų galima vadinti įrankiais.

Iš kaulo buvo daromi ir **peiliuko** pavidalo įrankiai, matyt, vartoti pinant ar audžiant. Greičiausiai toks peilis buvo 16,1 cm ilgio šonkaulio gabalas (39 h kv.). Jo visi pakraščiai ir abu galai buvo aprupėję, tad visos formos atstatyti nebuvo galima. Antrasis (25 h kv.) buvo iš perskelto lenkto 10,8 cm ilgio kauliuko. Nors pakraščiai labai aprupėję, tačiau kai kur dar matyti, kad briaunos buvo gludintos. Galbūt peiliukas buvęs ir 10,3 cm ilgio šonkaulio gabaliukas (47 h kv.) abiem nulūžusiais galais (?). Atrodo, kad viena briauna buvo pagludinta.

Peiliukai buvo daromi ir iš rago nuoskalos. Vienas, kiek gaubtas (32 h kv.), buvo padarytas iš 10,5 cm ilgio nupjautos nuo rago paviršiaus plokštelės.

Iš šonkaulio (44 j kv.) buvo padarytas ir kažkoks specialus įrankis (pav. 49:9), kiek gaubtas, galvutė kiek išmaugtu kakleliu, statmenai nulyginta. Ilgis 15,1 cm, galvutės plotis 2-2,3 cm, liemens plotis 1,9 cm. Atrodo, jog tai buvęs tam tikras gremžtas.

Labai plačiai buvo vartojami **kailių gremžtai** iš ruonių blauzdikaulių. Jų surinkta 15. Visų forma labai vienoda. Ruonio blauzdikauliai būna suaugę galvutėmis. Gaminant gremžtą, sąnarinės galvutės perkertamos. Belieka tik išgludinti natūraliai įgaubtą vidinę kaulo briauną. Tik pora jų išlikę sveikų. Vienas (25 f kv.) (pav. 49:1) buvo 21,3 cm ilgio, per vidurį išgludintas, prie perlaužto sąnario tik truputį

aptrupėjęs. Antras (37 i kv.) buvo 23,5 cm ilgio, vidinėje pusėje išgludinta briauna, išlikę abu perlaužti sąnariai. Vienas 19 cm ilgio gremžtas rastas 1982 m. 7-ame bandomajame šurfe. Kitų (23 i, 29 d, 30 h, 31 f, 31 i, 31 j, 37 i, 39 i, 48 j, 49 h kv.) net po kelis pasitaikė viename kvadrato. Kai kurie gremžtai būna išgludinta ir vidine, ir išorine briauna (21 c kv.) (pav. 49:2).

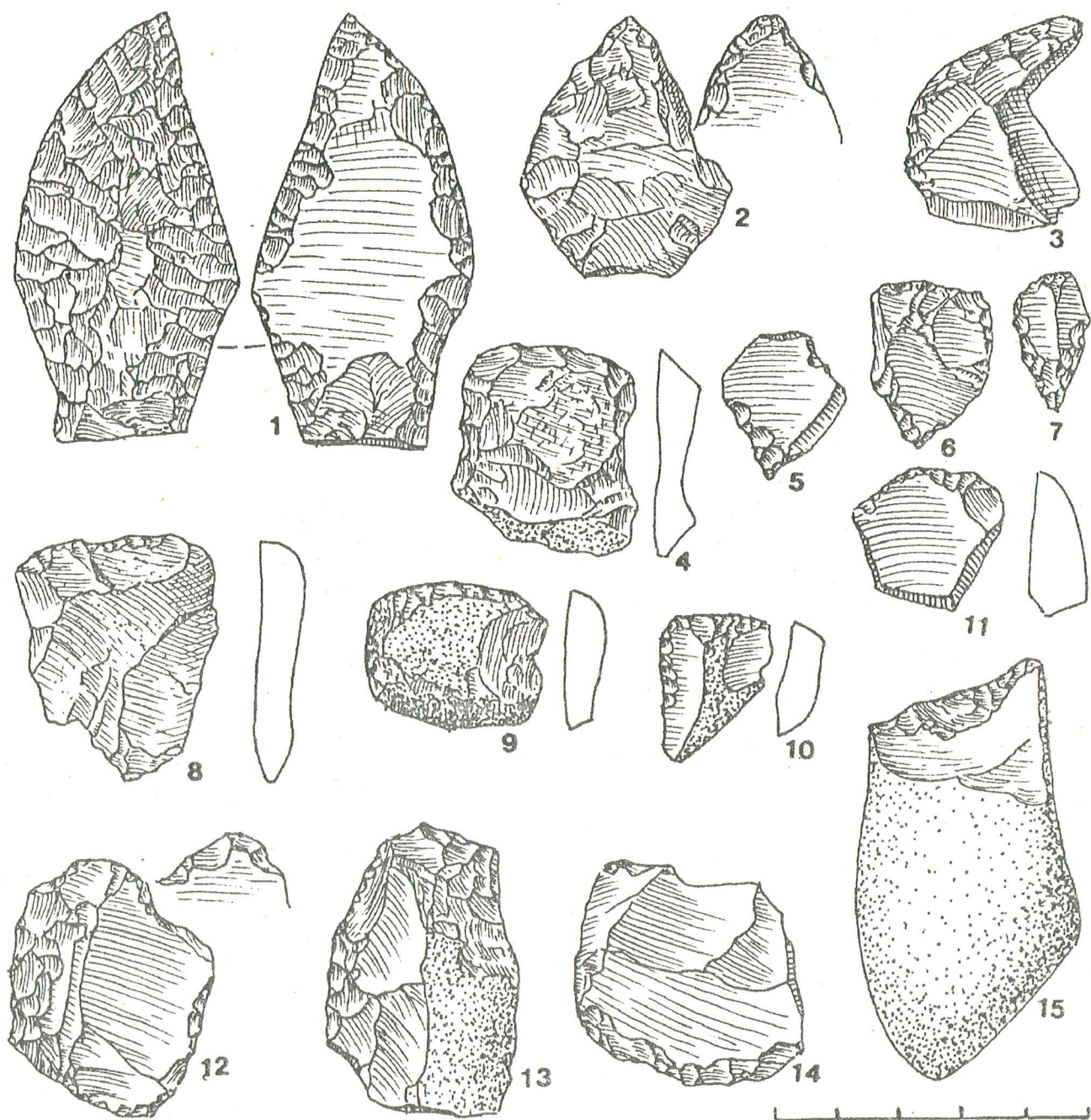
TITNAGO DIRBINIAI

Smulkieji darbo įrankiai buvo gaminti iš titnago, nors geros medžiagos šios gyvenvietės žmonės ir neturėjo. Vartotas beveik vien prastas vietinis rieduliukų titnagas, aptinkamas tarp gargždo pajūryje. Iš šio titnago buvo visi skaldytiniai ir nuoskalos. Tik keletas dirbinių buvo iš geros įvežtinės medžiagos. Tad reikia manyti, kad žaliava nebuvo įvežama, įvežami buvo tik dirbiniai. Retkarčiais vietoje titnago naudotos kitokio akmens nuoskalos - kvarcito ar skalūno.

Mažiems rieduliukams perskelti specialių įrankių nė nebuvo. Be abejo, juos atstoja čia taip gausiai randami gargždo akmenėliai, ant kurių darbo žymės sunku ir pastebėti, ypač jei jie trumpai vartoti. Aiškesni titnaginiai skeltukai buvo tik 2. Taigi dauguma jų, matyt, buvo daromi iš kitų medžiagų. Vienas jų (19 j kv.) buvo iš natūralaus vietinio titnago gabalo, 3,7 cm ilgio ir 3,2 cm pločio. Antrasis (38 h kv.) iš juosvo titnago, beveik trikampis, 2,4 cm ilgio ir 2,7 cm pločio.

Surinkti 42 **skaldytiniai** ir 21 skaldytinio nuoskala. Jų dydis priklausė nuo įprasto rieduliukų dydžio - 5-6 cm ilgio ir apie 3 cm pločio. Iš jų didžiausieji (54 i kv.) buvo 8 cm (49 h kv.) ir 9,1 cm ilgio. Mažiausiųjų ilgis siekė vos 2,2 cm. Numestieji, tiesą sakant, nėra tikri skaldytiniai - tai titnago rieduliukai su žieve, praskelta ar nuskaldyta viena puse, o kartais tik praskeltu galu, nes pasirodę neskalūs ir dėl to numesti. Skalūs titnagai sunaudojami iki galo. Skeliama buvo iš abiejų galų, nors nesudaryta taisyklingų pagrindų. Labai reta tikra skaldytinio liekana. Tokios liekanos būdavo toliau perdirbamos į grandukus, kaltelių ašmenėlius ar šiaip paretušojamos atsitiktiniam darbui. Skaldytinių nuoskalos - tai irgi ruošiniai smulkiems dirbiniams.

Smulkusis titnago **retušas** buvo atliekamas raginiais įrankiais. Tam pritaikytos kietos ragų viršūnėlės labai apzulintais smagaliais. Ryškesnis dirbinys (16 f kv.) (pav. 50:7) retušavimui buvo pagamintas iš rago viršūnės visu nulygintu paviršiumi ir nupjautais abiem galais, 12,6 cm ilgio. Labai panašus įrankis į šį buvo rastas ir Suvalkijoje, Kubilėlių gyvenvietėje (Juodagalvis 1992, pav. 19).

50 pav. Smulkūs titnago dirbiniai - peiliai (1,2), gremžtukai (3,4,13), gražteliai (5-7), kaltelis (14), grandukas (15):
 1 - 41 i kv., 2 - 26 f kv., 3 - 48 i kv., 4 - 27 i kv., 5 - 42 h kv., 6 - 38 j kv., 7 - 51 i kv., 8 - 20 g kv., 9 - 50 h kv., 10 - 50 i kv.,
 11 - 23 k kv., 12 - 28 d kv., 13 - 33 e kv., 14 - 21 d kv., 15 - 17 e kv.

Iš viso surinkti 198 titnagai. Iš jų, išskyrus skaldytinius bei jų nuoskalas, 146 buvo retušuoti:

antgaliai	- 8
gremžtukai	- 19
rėžtukai	- 6
gražteliai	- 8
peiliai	- 7
retušuotos skeltės	- 4
skeltės be retušo	- 8
grandukai	- 11
kaltelių ašmenėliai	- 47
retušuotos nuoskalos	- 36 (2 skalūno)
skeltukai	- 2
skaldytiniai	- 42
skaldytinių nuoskalos	- 21

Gremžtukai yra vienas seniausių titnago dirbinių tipų Narvos kultūroje. Ankstyvosiose gyvenvietėse įvairūs kiti dirbiniai būdavo gaminami iš kitokių medžiagų - rago, kaulo, medžio, tačiau gremžtukai buvo daromi iš titnago. Jiems tiko ir prasti vietiniai rieduliukai.

4 gremžtukai žinomi iš 1972 m. tyrinėjimų (33 p. kv.) (Rimantienė 1979, pav. 40:2,3,7,8). Pirmasis buvo kombinuotas su rėžtuku, kiti du gana stambūs, netaisyklingi, panašūs į trikampi, ketvirtasis ovalus, ašmenys įstriži, užeinantys toli ant šono.

Kaip ir kiti šios gyvenvietės dirbiniai, gremžtukai daryti labai nerūpestingai, todėl išskirti tipus labai sunku ir dažnai beprasmiška. Gremžtukui, pvz., panaudota paviršinė riedulio nuoskala su žieve, tačiau ji buvo ne paviršiuje, o apatinėje pusėje (23 h kv.) (pav. 50:11). Gremžtuką perdirbdavo ir iš skaldytinio dalies (33 e kv.) (pav. 51:13). Vienas ovalus gelsvo titnago gremžtukas (57 k kv.) plonėjančiais ašmenimis, 2,3 cm ilgio ir 2,8 cm pločio, irgi buvo retušuotas iš blogosios pusės. Keli taisyklingesni padaryti iš panašių į keturkampį nuoskalų, gana tiesiais ašmenimis. Vienas (20 g kv.) (pav. 50:6), beje, išskilusiais ašmenimis, buvo 3,9 cm ilgio ir 3,1 cm pločio, rupiu paviršiumi. Antrasis (27 i kv.) (pav. 50:4) panašus, tačiau išskilinėjusiu paviršiumi, 3,1 cm ilgio ir 3 cm pločio. Yra gremžtukų, primenančių trikampi, kiek platinėjančiais ašmenimis (20 g kv.) (pav. 50:8), 3,9 cm ilgio. Nelabai aiškūs ir šio tipo variantai (46 h, 19 g kv.). Vienas (50 i kv.) (pav. 50:10) netaisyklingo trikampio pavidalo buvo 2,3 cm ilgio, siaurėjančiais 1,7 cm pločio ašmenimis.

Dalis buvo šoninių gremžtukų. Toks (50 h kv.) yra 2,3 cm ilgio ir 3 cm pločio gremžtukas iš labai netaisyklingos nuoskalos su iškarpa šone, lyg snapu, su šoniniais ašmenimis. Kitas (50 h kv.) (pav. 50:9) tokio pat dydžio taip pat turi ašmenis šone, o jo

paviršių iš dalies dengia žievė. Kitas, kiek didesnis, 3,1 cm ilgio ir 3,5 cm pločio taip pat su išskala šone ir iš blogosios pusės neretušuota kuprele (48 i kv.) (pav. 50:3). Sąlyginai priskirti šoniniams gremžtukams dar galėtume keletą retušuotų nuoskalų (13 i, 57 k kv.).

Rėžtukai, nors Narvos kultūrai nebūdingi, bet dar aptinkami. Surinkti 6. Vienas iš jų iš 1972 m. tyrinėjimų (Rimantienė 1979, pav. 40:2) yra ryškiai nuskeltu vienu šonu ir gremžtuko retušu padengtu kitu šonu. Panašaus tipo rėžtukas buvo rastas ir 1982 m. bandomoje perkasoje (34 r kv.): padarytas iš netaisyklingos pailgos nuoskalos, viena briauna retušuota, o rėžiamasis kampas sudarytas trumpa išskala, jis buvo 2,8 cm ilgio ir 1,3 cm pločio. Šio tipo ir kitas 3,9 cm ilgio ir 2,5 cm pločio šoninis rėžtukas (54 h kv.). Yra vienas grandukas rėžtukas (28 d kv.) (pav. 50:12), vienas abejotinas (28 e kv.) ir vienas (43 i kv.) panašus į mikrorėžtuką su retušu ir nuskėlimu skersai iš antrosios pusės.

Gražteliai arba **ylos** daromi paprastai iš netaisyklingų nuoskalų ir nelabai rūpestingai, nes svarbus tik gražtelio ar ylos smaigalys ir platesnis rankenos galas, kad jį būtų patogų laikyti tarp pirštų. Jų smaigaliai dažnai nulūžta, todėl ne visuomet galima nustatyti, kuris iš jų gražtelis, o kuris yla. Yla turėtų turėti iš abiejų pusių vienodai retušuotą smaigalį, o gražtelis - retušuotą pakaitomis. Iš 8 surinktų gražtelių trys buvo aptikti 1972 m. perkasoje (Rimantienė 1979, pav. 40:12,13,19). Du buvo trikampiai nulūžusiais smaigaliais, o trečiojo smaigalys (taip pat nulūžęs) išretušuotas specialios paskirties dirbinėlio viršūnėje. 5 panašių gražtelių nuolaužos buvo irgi panašios. Buvo ylių staigiai susiaurintu trumpu smaigaliu, pvz., (42 h kv.) penkiakampis, 2,6 cm ilgio ir 2 cm pločio dirbinys (pav. 50:5). Antrasis (38 j kv.) - panašaus dydžio, visais retušuotais pakraščiais (pav. 50:9). Kita grupė gražtelių buvo vienodai trikampio formos siaurėjančiu smaigaliu (pvz. 51 i kv.) (pav. 50:7).

Tik vienas **peilis** iš 7 buvo pagamintas iš tamsiai pilko įvežtinio titnago (41 i kv.) (pav. 50:1), 6,7 cm ilgio ir 3,6 cm pločio. Viena jo viršūnės kraštinė tiesi, kita kiek gaubta, įtvara kiek susmaugta. Paviršius vienoje pusėje retušuotas ištisai, kitoje tik plačiai iš kraštų. Panašus peilis (26 f kv.) buvo pagamintas ir iš vietinio titnago, taip pat iš abiejų pakraščių retušuota viršūne (pav. 50:2). Jo ilgis 4,2 cm, plotis 3,3 cm. Ir visi kiti buvo padaryti iš vietinio titnago nuoskalų arba plačių netaisyklingų skelčių. Plokščiai nuretūšavus pakraščius, peilis buvo pagamintas ir iš plokščios 5,1 cm ilgio ir 4,6 cm pločio nuoskalos (12 f kv.). Bet dažniausiai pakraščio retušas būna siauras,

nors pats peilis platus, kaip 4,3 cm ilgio ir 3,6 cm pločio peilio (15 i kv.). Kitas panašus peilis (54 j kv.) buvo 4 cm ilgio ir 3,4 cm pločio, siaurais nuolaidžiais ašmenimis. Buvo peilių, padarytų iš plokščių skelčių, tik iš užpakalinės pusės retušuotais pakraščiais (22 i kv.). Netaisyklinga vietinio titnago 4,3 cm ilgio, 2 cm pločio, tačiau 1,2 cm storio skeltė (46 l kv.) retušuotu pakraščiu ir net 7,5 cm ilgio retušuotu pakraščiu dar storesnis dirbinys (98 k kv.) irgi turėjo būti peilis.

Šalia jų minėtinos ir skeltės. Iš vietinių rieduliukų pagamintos skeltės nėra nei ilgos, nei taisyklingos. Rastieji skelčių gabaliukai paprastai trumpi: 1,9-3,4 cm ilgio ir 0,9-2,3 cm pločio. Visos netaisyklingos. Keturios buvo kiek paretušuotais pakraščiais. Iš jų viena (40 h kv.) 3,4 cm ilgio netaisyklinga skeltė buvo retušuota abiejuose galuose iš priešingų pusių. Aiškiau retušuotos skeltės buvo, be abejo, peiliai.

Grandukai gana dažnas radinys, ypač vėlyvojo neolito gyvenvietėse. Jų surinkta 11. Tai trumpi stori, dažniausiai atsitiktinių formų dirbinėliai storais statmenai retušuotais įgaubtais ašmenimis. Didžiausias (17 e kv.) (pav. 50:15) buvo 6,7 cm ilgio iš natūralaus titnago gabalėlio, viename gale išretušuota įgauba. Kitas (67 i kv.) buvo padarytas iš 5 cm ilgio nuoskalos. Pailgas, netaisyklingas, gana siaurais ir plonais ašmenimis grandukas (40 f kv.) buvo 4,7 cm ilgio ir 3 cm pločio. Kiti visi mažesni ir mažai apdoroti. Vieno tokio 3,2 cm ilgio granduko (43 f kv.) apatinėje pusėje buvo išlikusi riedulio žievė, netaisyklingos trapecijos formos, kraštai kai kur paretušuoti. Vienas grandukas (57 e kv.), padarytas iš labai korėto titnago, buvo 2,1 cm ilgio ir panašus į keturkampį. Tamsiai pilkas 3,2 cm ilgio grandukas (23 h kv.) buvo beveik trikampis. Pasitaikė ir visai mažiukas (52 g kv.), vos 1,7 cm ilgio, grandukas ir granduko gabalėlis (54 j kv.). Dviejuose įgauba labai ryškiai išretušuota: vienas buvo 3,9 cm ilgio (58 e kv.), antras 3,2 cm ilgio ir 3,7 cm pločio (23 h kv.). Buvo ir labai paprastas granduko ruošinys (58 e kv.), panašus į ovalą, siaurėjančiu galu, tiesiog nuskeltas nuo riedulio ir išretušuota maža įgauba.

Pagal skaičių pirmą vietą iš dirbinių užima **kaltelių ašmenėliai**, kurių surinkta 47. Jie sudarė 32% visų retušuotų titnagų. Paprastai jie labai menkai apdirbti, pvz., kaip tas 3,5 cm ilgio ir 3,6 cm pločio (21 d kv.) dirbinys (pav. 50:14). Jie pasklidę visame tyrinėtam plote. Beveik visi jie padaryti iš vietinio titnago, tik tai vienas buvo iš kvarcito (43 e kv.). Ruošiniams dažniausiai vartotos nuoskalos, tačiau pasitaikė ir iš panaudotų skaldytinių, ir iš riedulių pagamintų ašmenėlių. Jų forma paprastai netaisyklinga, bet vis dėlto dažniausiai jie būna pailgi ir vien-

ašmeniai. Tai dirbiniai, ypač būdingi vėlyvojo neolito pajūrio gyvenvietėms, kur brangintas kiekvienas geresnis titnago gabalėlis.

Nemažą dalį, 34, sudarė įvairios daugiau ar mažiau paretušuotos **nuoskalos**, tarp jų ir specialios paskirties dirbinėliai, pvz., vienas (37 h kv.) 2,9 cm ilgio ir 2,2 cm pločio, su žieve paviršiuje ir retušuotu smaigaliu. Kitas (43 d kv.), 3,4 cm ilgio, buvo beveik ovalus, iš dalies retušuotomis briaunomis. Bukas snapelis buvo išretušuotas ir blogojoje skaldytinio nuoskalos (34 p kv.) pusėje. Kitoje 4,5 cm ilgio skaldytinio nuoskalos (34 r kv.) vienoje įgauboje buvo išlikęs darbo retušas. Viena 4,2 cm ilgio nuoskala (36 i kv.) buvo pakraštyje retušuota iš abiejų pusių. Kitos nuoskalos labai netaisyklingos, retušuotos po truputį įvairiose vietose. Be to, aptiktos dvi 6,1 cm ir 4 cm ilgio (23 g ir 25 j kv.) taip pat apskaldytos skalūno nuoskalos.

Dauguma titnago dirbinių (išskyrus strėlių antgalius) buvo skirta ne tik namų darbams, minkštoms medžiagoms apdirbti - kailiams, odai, bet taip pat ir gintarui, ragui. Peiliai tiko tik minkštoms medžiagoms - odoms raižyti, mėšai pjaustyti. Medžiui pjaustyti jie netiko, nes titnago ašmenys, nors ir labai aštrūs, bet staigiai storėjantys, pjaunant medį įstrigtų. Gražteliais galima gręžti tošį, žievę, gintarą, taip pat ir ploną medinę lentelę. Kaltelių ašmenėliai galėjo apdoroti smulkius gintaro dirbinėlius.

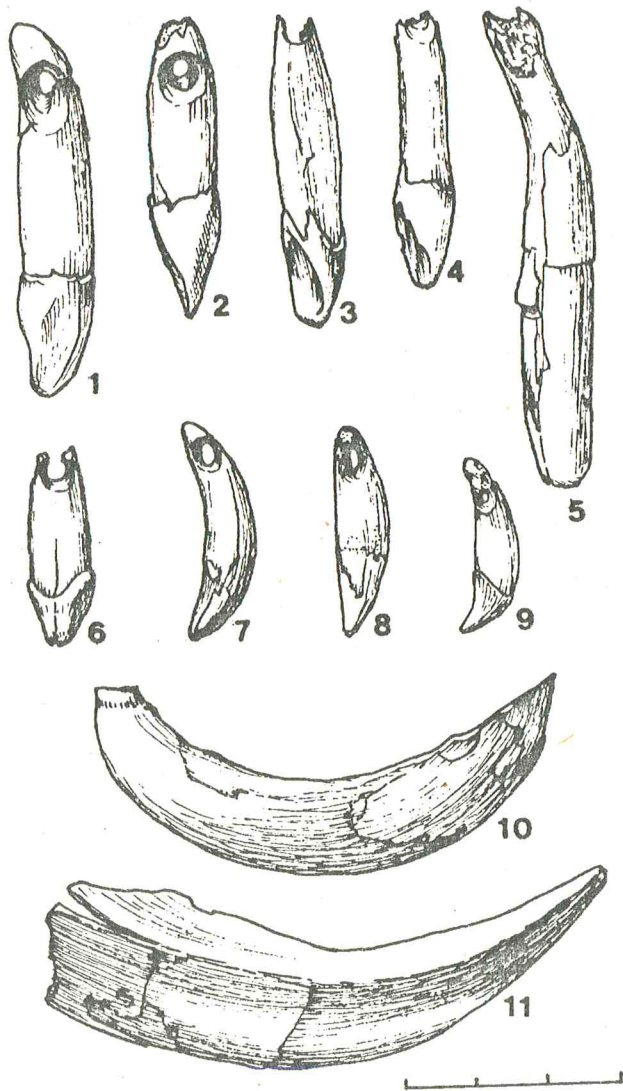
Didžioji dalis šių titnago dirbinių aptinkama įvairiose Narvos kultūros, ypač vidurinio neolito, gyvenvietėse (Rimantienė 1979, p. 54-60). Tik didysis įvežtinis peilis ir kaltelių ašmenėlių gausa rodo, kad tai jau vėlyvojo neolito gyvenvietė.

PAPUOŠALAI IR AMULETAI

ŽVĖRIŲ DANTŲ KABUČIAI

Žvėrių dantų kabučių rasta palyginti nedaug - iš viso 31. Kaip ir kiti šios gyvenvietės kauliniai dirbiniai, jie dažnai būna aprtrupėję, kartais išlikusi tik dalelė, iš kurios negalima spręsti, kaip kabutis buvo nešiotas. Išsibarstę jie labai padrikai.

Daugiausia - 23 - amuletų padaryta iš **šerno** priekinių dantų bei ilčių. Šerno priekiniai dantys (pav. 51:5) pragrežiami šaknyje, tačiau dažnai išlieka tik nulūžusi emalio ar šaknies dalis. Be abejo, tai buvo amuletų liekanos, nes netoli nebuvo nė kaulinės dalių. Triskart rasta po 2 priekinius dantis šalia, nors gerokai aprtrupėjusius, tad galima būtų manyti, jog jie poromis ir buvo nešiojami. Amuletai buvę ir

51 pav. Žvėrių dantų kabučiai-amuletai: 1 - 33 i kv.,
2 - 20 g kv., 3 - 39 g kv., 4 - 26 h kv., 5 - 30 e kv., 6 - 20 g kv.,
7 - 32 g kv., 8 - 26 e kv., 9 - 28 h kv., 10 - 31 g kv.,
11 - 30 k kv.

dantys be skylutės, prie kurių raikštelis galėjo būti prilipdytas. Be to, rasti 3 šerno ilčių gabaliukai aplūžusiais galiukais, kurie, matyt, irgi buvo amuletai. Būdinga, kad dviejų ilčių dalys buvo poroje (pav. 51:10,11).

Kiti amuletai - 12 - buvo briedžio ar elnio priekinių dantų kabučiai. Paprastai jie pragręžti šaknyje ir nulūžę per skylutę (pav. 51:1-4,6). Viename nulūžusiam dantų kabutyje bandyta gręžti antra skylutę, tačiau nebaigta.

Visi jie rasti atskirai po vieną įvairiose perkaso vietose.

Be šių, buvo 7 amuletai iš **ruonio ilčių**. Jų skylutė taip pat šaknyje, dažnai perlūžusi (pav. 51:7-9). Vienas be skylutės irgi priskirtinas amuletam.

Ir galiausiai 6 **bebros ilčių** gabaliukai. Du iš jų (47 i kv.) buvo rasti kartu, kiti atskirai. Greičiausiai tai prie drabužių prisiuvamos plokštelės, tačiau jų pritvirtinimo dalys neišlikusios.

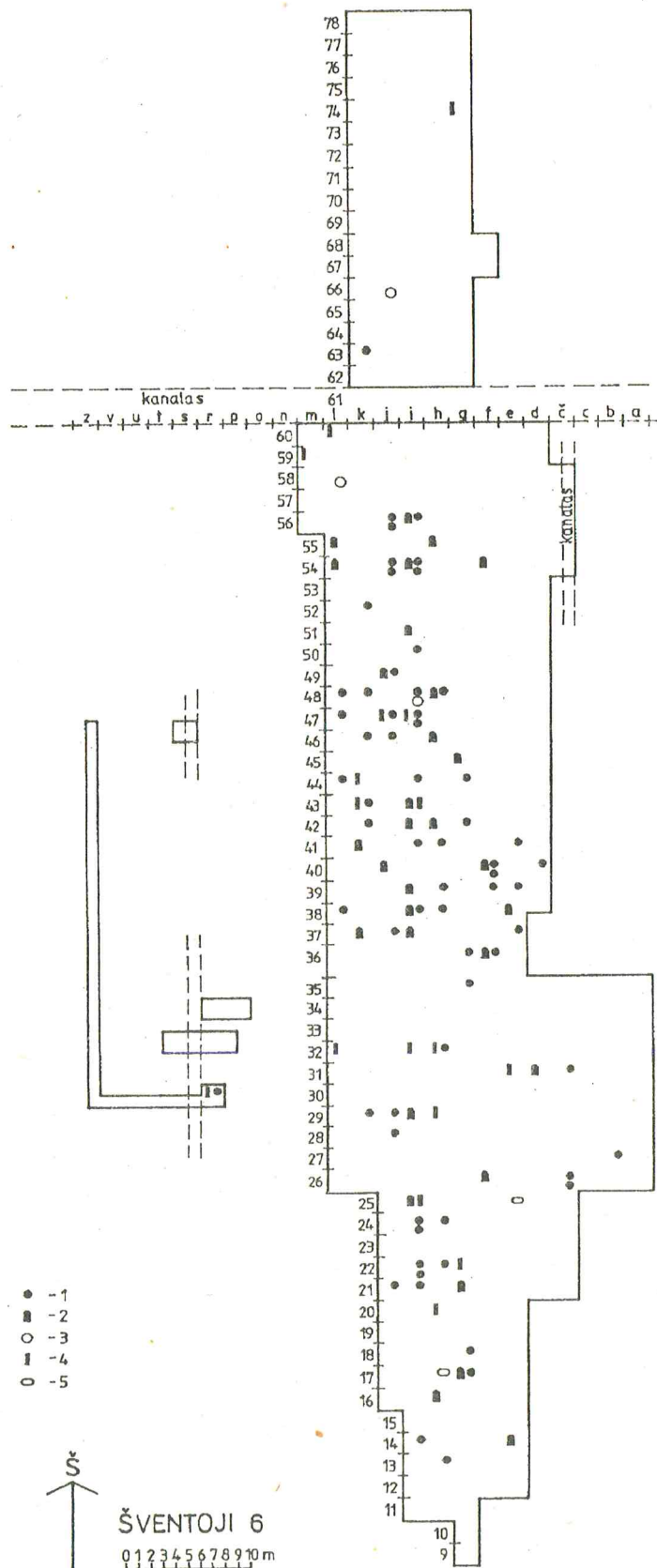
Čia minėti amuletai aptinkami įvairių kultūrų paminkluose nuo paleolito iki žalvario amžiaus. Tik paskutiniame akmens amžiaus etape vietoj briedžių ar elnių dantų ima daugėti lokio ilčių, kol ankstyvajame geležies amžiuje jie visai išstumia briedžių ar elnių dantis. Šitokių amuletų rasta visose Šventosios gyvenvietėse, taip pat ir kituose Narvos ir Pamarių kultūros paminkluose (Rimantienė 1984, p. 165-166).

Be to, rastas mažas, 1,9 cm ilgio **tošies gabalėlis** (22 f kv.), aplipdytas mažo beabriuko dantukais. Visiškai panašios odos (?) gabalėlis, taip pat aplipdytas mažo graužiko dantukais, buvo rastas Šventosios 23-iojoje gyvenvietėje (Rimantienė 1979, pav. 83:8).

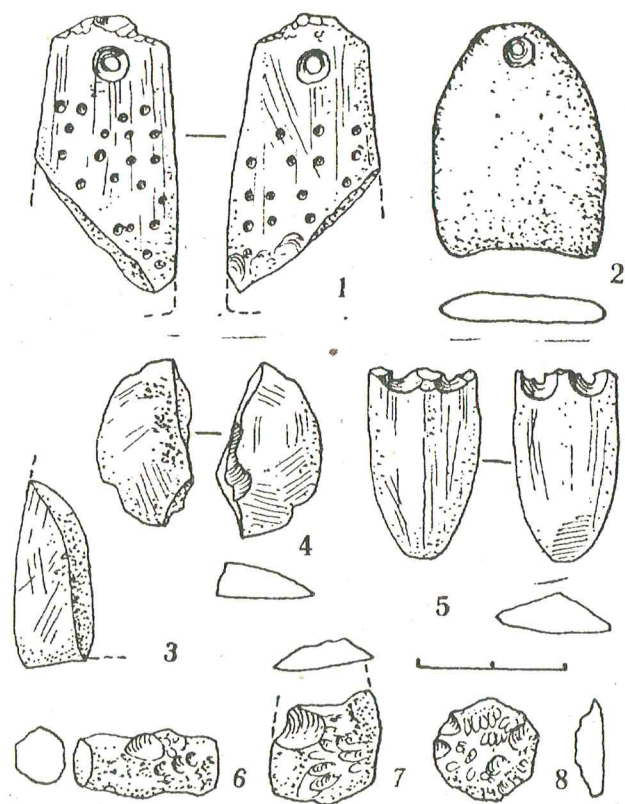
GINTARO PAPUOŠALAI

Gintaro nuoskalų aptikta beveik visame tyrinėtame plote. Paprastai kvadrato jų būna 1-3 gabaliukai. Pasitaikė kai kur ir 12 gabaliukų, bet tai tik visai smulkios nuoskalėlės. Tačiau dirbiniai ar bent ruošiniai jiems buvo susikontcentravę tik keturiuose nevienodo dydžio ploteliuose. Šalia jų buvo ir daugiau nuoskalų, ir neapdirbtos žaliavos. Dirbiniai gana vienodi, tad galima būtų manyti, kad tai vietelės (pastatai?), kuriose buvo apdirbamas gintaras, nes rasta daugiausia nebaigtų ar šiaip aplūžusių dirbinių ar ruošinių (pav. 52). Paplitimo plane nežymėjome nuoskalų ir medžiagos liekanų, kurių aptikta beveik visame tyrinėtame plote, nes tai užgožtų dirbinių paplitimą. Išsiskyrė tokios pačios 3 dirbinių koncentracijos, kokias jau matėme iš kuolų ir karčių paplitimo. Pagal atsitiktinius gintaro dirbinius žemės paviršiuje į vakarus nuo pagrindinės perkaso (pav. 53) ir buvo aptikta ši gyvenvietė. Atsitiktiniai visai atliepia perkaso rastiesiems ir juos kiek papildė.

Pirma - šiaurinė - grupelė susikontcentravo 54-56 hzl kv. Jai priklausė greičiausiai ir sagutė iš 52 kv. Taigi šioje grupelėje buvo 8 sagutės, iš kurių 3 ruošiniai: 1 segmentinei sagutei, 1 keturkampei sagutei ir 1 lėšinei 1 cm skersmens sagutei. Be to, viena lėšinė sagutė buvo pradėta gręžti skylute, viena perskilusi per pusę ir viena, ištrūkus kilputei, pragręžta kiaurai.

52 pav. Gintaro dirbinių paplitimas tyrinėtamė plote: 1 - sagutės su V skylute, 2 - kabučiai, 3 - skridiniai, 4 - vamzdeliniai karoliai, 5 - laivelio pavidalo sagės

53 pav. Atsitiktiniai gintaro radiniai (Rimantienė 1979, pav. 81)

Penkių kabučių taip pat aptiktos tik liekanos: tai trapecinio kabučio apatinė dalis, to paties tipo kabučio dalis su ašele ir pradėtas dirbti 4,3 cm ilgio kabutis kiek retušuotu krašteliu ir dalimi tiesiai gręžtos skylutės, per kurią jis ir lūžęs.

Antroji gana kompaktiška grupė buvo 44-51 i-1 kv. Joje surinkta 12 sagučių, 3 kabučiai, 2 grandys ir 2 vamzdeliniai karoliai. 9 sagutės buvo ruošiniai arba net jų dalelės. Tik viena buvo visiškai paruošta gludinti (49 k kv.), kitos, matyt, nepavykusios, kaip viena (48 l kv.) retušuotu paviršiumi ir plokščiai nuskelta apačia su perlūžusia skylute. Tik 5 sagutės buvo gludintos, tačiau viena, 1,1 cm skersmens, buvo dar be skylių, viena gludinta be skylių ir neišbaigtais kraštais (47 l kv.), dvi gludintos su ištrūkusiomis ašelėmis, iš jų viena tik 0,85 cm skersmens (44 g kv.). Žodžiu, nė vienos sveikos nešiojamos sagutės. Iš šio rinkinio galima padaryti išvadą, kad, matyt, normalaus dydžio, t.y. apie 2 cm skersmens, sagutės būdavo pragręžiamos tik retušuotos, o jei pavykdavo, tai būdavo gludinamos. O mažosios, kurių skersmuo nesiekia kartais net 1 cm, buvo gludinamos dar be skylių. Šioje grupėje buvo tik 4 kabučių liekanos. Be to, dar fragmentai ruošinių vamzdeliniams karoliams ir storos retušuotos gran-

dies gabalėlis. Taigi ir šioje grupėje nebuvo nė vieno baigto dirbinio.

Trečioji grupė didesnė, einanti įstrižai visos perkasos, tarp 36 ir 46 kv. Ir radinių čia daug daugiau. Surinkta 20 sagučių ir jų nuolaužų. Tačiau vėl nė vienos sveikos, daugiausia tai retušuoti ruošiniai ar jų fragmentai, pasitaikė ir nebaigtų ruošinių, iš abiejų pusių retušuotų, dar be skylių arba su nepavykusiomis pragręžti skylutėmis sagučių. Dažniausios begrežiant perlūžusios retušuotos sagutės. Iš jų 5 buvo jau gludintos, tačiau visos nepavykusios. Viena buvo apgludinta viena puse, o antra tik retušuota (38 l kv.), kitos perdužusios per pusę arba išskilusiomis ašelėmis. Kabučių surinkta 12. Tačiau iš jų tik 4 retušuoti ruošiniai. Matyti, kad jiems buvo parenkamos natūralios gintaro plokštelės. Rasta ir panašaus pavidalo (40 f kv.), į trapeciją panaši 2,8 cm ilgio plokštelė iš abiejų pusių gludinta briauna, ir antra, 3,4 cm ilgio, (36 f kv.) į trapeciją panaši, iš dalies retušuota plokštelė. Trečioji (39 i kv.) didelė, 5,3 cm ilgio ir 5,1 cm pločio, skaidraus gintaro plokštelė - ruošinys, retušuotas iš abiejų pusių, tačiau apatinis kraštas skersai nudažęs. Visi kitų 8 buvo gludinti, 3 iš jų išlikę sveiki, 5 likusios tik nuoskalos. Be šių, rastos tik dvi dalelės perskilusių vamzdelinių karolių ruošinių. Taigi šioje trečioje grupėje matomi jau ne vien dirbtuvės, bet ir gyvenimo pėdsakai.

Ketvirtoji nedidelė grupelė pasklidusi 21-27 h-1 kv., taip pat lyg ovaliai kertanti įstrižai perkasa. Joje surinkta 11 sagučių, taip pat dauguma tik retušuotų. Iš jų vienos keturkampės vienas paviršius retušuotas su pradėta gręžti skylute, antrasis tik nuskeltas, kita tik retušuota, be skylių, viena netaisyklinga retušuota ir kiek nugludinta, skylutės išlūžusios. Tad, matyt, bandyta gludinti dar skylių nepragrėžus. Pusė lėšinės sagutės buvo tiktai gludinta, bet dar nepoliruota, nors su skylutės dalimi. Kitų dviejų poliruotų sagučių likusios tik perlūžusios dalys, o viena 0,9 cm skersmens sagutė (24 i kv.) buvo su kiauromis skylutėmis. Kabučių rastos tik 6 dalelės ir 3 vamzdelinių karolių ruošinių gabalėliai.

Tačiau, be šių, keturiuose ploteliuose susikoncentravusių dirbinių ir ruošinių, aptikta ir pavienių. Galima pažymėti, kad tai dažniausiai baigti ir nešioti, jau ne dirbtuvių radiniai. Kiek toliau į rytus nuo pirmosios grupės (54 f kv.), prie pat sukūžusios žmogaus kaukolės liekanų, gulėjo sveikas ovalus kabutis ir, reikia manyti, priklausė šiam kapui (?). Šiauriniame perkaso gale (66 j kv.) visai atskirai gulėjo pusė gintarinio skridinio. Netoli (63 k kv.) taip pat visai atskirai buvo 0,9 cm skersmens sagutė. Kitas skridinys (58 l kv.) netoli pirmosios grupės buvo išlikęs visai sveikas. Netoli (60 l kv.) gulėjo ir sveikas pastorinta vidurine dalimi vamzdelinis karolis. Taip pat atskirai į rytus nuo pirmosios grupės

(52 e kv.) gulėjo labai gražiai gludintas, taip pat per vidurį pastorintas vamzdelinis karolis. Panašus karolis (20 h kv.) su papildoma skylute buvo ir už ketvirtosios grupės ribų. Visos trys laivelinės sagės taip pat rastos ne grupėse: viena buvo atsitiktinai rasta į vakarus nuo tyrinėto ploto, o kitos dvi su kiaurai pragręžtomis skylutėmis buvo pietiniame perkasoje gale (17 h ir 25 e kv.). Taigi šie dailūs dirbinėliai buvo vietinių žmonių nešioti papuošalai, beje, visi jie gerokai nusipoliravę nuo drabužių. Tame pat perkasoje gale rastas kabutis (17 g kv.) buvo ne tik smarkiai nugludintas, bet ir sutaisytas - perlūžęs per pusę, išgręžus skylutes, surištas. Netoliese (16 h kv.) gulėjo irgi neserijinio kabučio išgaubtais šonais dalis.

Dirbinių tipų nedaug, jie tradiciniai, pažįstami ir iš kitų Vakarų Lietuvos paminklų. Iš viso surinkta 1063 gintaro gabalėliai, iš jų 196, t.y. 18,5 %, apdirbti;

lėšinių sagučių ruošiniai ir jų dalys	- 47
gludintos lėšinės sagutės ir jų dalys	- 32
keturkampių sagučių ruošiniai	- 3
laivelinės sagės ir jų dalys	- 3
kabučių ruošiniai ir jų dalys	- 21
gludinti kabučiai ir jų dalys	- 28
vamzdelinių karolių ruošiniai ir jų dalys	- 22
gludinti vamzdeliniai karoliai	- 5
skridiniai ir grandys	- 3
ruošinių fragmentai	- 30
gludinti fragmentai	- 2
nuoskalos	- 763
žaliava	- 104

Didžiąją dalį sudarė **sagutės**. Beveik visos lėšio pavidalo, daugiausia retušuoti tik ruošiniai arba jų dalys. Paprastai jos būna 1,5-2 cm skersmens, rečiau 3,5 cm skersmens, tik labai retai pasitaikė 0,9-1,1 cm skersmens. Yra išlikusių įvairių darbo stadijų radinių: ir ištiesai iš abiejų pusių retušuoti, dar be skylių (pav. 54:14), vienai mažai 1 cm skersmens sagutei (56 i kv.) paretušuoti tik pakraštėliai. Skylutės gręžiamos kartais dar nebaigus retušuoti (33 e, 40 f, 48 l, 36 g kv.) (pav. 54:18,19). Nepavykus pragręžti, tokią retušuotą sagutę gręždavo antrą kartą (50 i kv.). Kartais prieš gręžiant bandoma pagludinti. Tokia 2,5 cm skersmens sagutė (38 l kv.) buvo retušuota vienoje pusėje, o antroji apgludinta, bet dar be skylių. Kita (18 g kv.) taip pat apgludinta prieš gręžiant skylutes, nors jų išgręžti ir nepavyko - skylutė perlūžė (pav. 54:15). Tiksliai pačios mažosios, kurių skersmuo 0,8-1,3 cm, prieš pragręžiant būdavo galutinai nugludinamos (pav. 54:13,17). Nepavykus pragręžti V pavidalu, jos pragręžiamos ir kiaurai (pav. 54:20,21).

Kitokio pjūvio ar formos sagučių labai maža. Perkasoje rasti tik 3 segmento pjūvio apskritų sagučių ruošiniai ir du atsitiktiniai fragmentai. Dar mažiau -

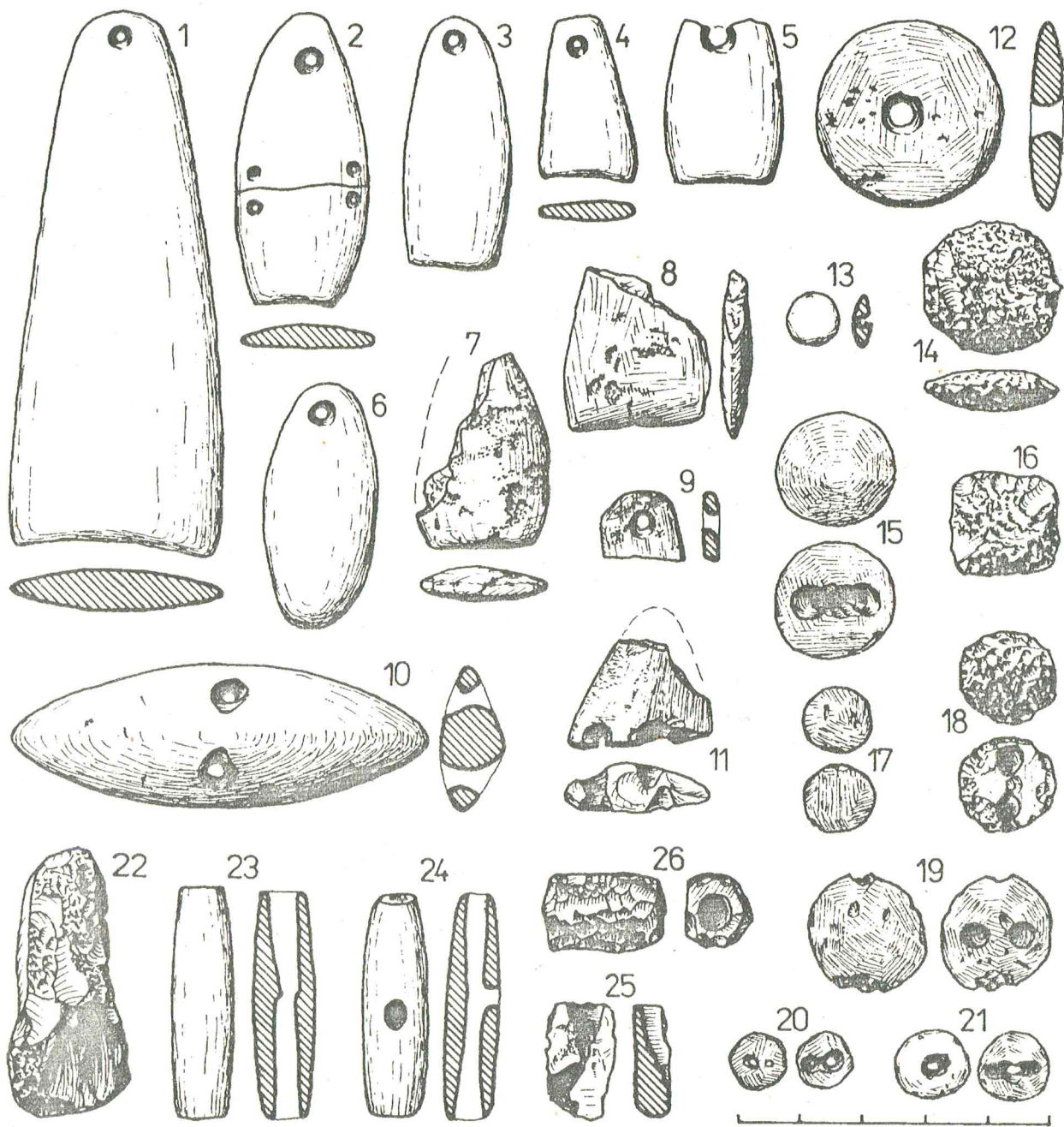
tik 3 (iš jų 1 atsitiktinis) buvo keturkampių sagučių ruošinių (pav. 54:16).

Lėšinės sagutės - viena iš populiariausių ir ilgai išlikusių nepakitusių papuošalų forma. Greičiausiai jos buvo prisiuvamos prie drabužių kaip papuošalai, nors tikros palyginamosios medžiagos nėra. Vidurinio neolito gyvenvietėse (Rimantiene 1979, p. 93-97) rasta beveik vien lėšinių sagučių. Tik šiam laikotarpiui baigiantis, pvz., Šventosios 23-iojoje gyvenvietėje, pasirodė viena kita segmentinė ar keturkampė. Jų padaugėjo tik ankstyvojoje Pamarių kultūros fazėje, pvz., Šventosios 1A gyvenvietėje apie trečdali apskritųjų sagučių sudarė segmentinės. O Pamarių kultūrai labai būdingos keturkampės sagutės. Jos paplitusios visose srityse, kur buvo gaminti arba įsivežti Rytų Pabaltijo gintaro dirbiniai. Daugiausia jų buvo išvežama į Šiaurę ir į Rytus viduriniame neolite. Jų randama Estijos, Suomijos (Äyräpää 1945; 1960), Novgorodo, Kalinino sričių akmens amžiaus paminkluose (Edgren 1993, p. 68-71; ЗИМИНА 1981, p. 41-42). Šių gintarų spektrogramos visai atitinka Pabaltijyje randamųjų (Loze 1993). Tačiau toliau į šiaurės rytus, pvz., vėlyvojo neolito gyvenvietėse prie Madlonos upės (Брлцов 1951, p. 33, pav. 9:8-11), randama jau tik segmentinių sagučių.

Nors Rutulinių amforų kultūros srityje Kujavijoje ir nedaug gintarinių sagučių (Mazurowski 1983, p. 57), tačiau tai irgi viena iš būdingų šiai kultūrai dirbinių formų.

Patys natūraliausi gintaro papuošalai - tai **kabučiai**, pritaikyti prie natūralių sakų intarpų medyje. Jų būta kelių formų. Iš išlikusių ruošinių matome, kad buvo parenkamos atitinkamos plokštelės. Didžiausias ruošinys (39 i kv.) buvo iš skaidraus gintaro, 5,3 cm ilgio ir 5,1 cm pločio, retušuotas iš abiejų pusių, tačiau nebaigtas, nes apatinis kraštas nuskilo skersai. Kita plokštelė (40 f kv.) buvo trapecinė formos, tad apatinė briauna iš karto pradėta gludinti. Be to, rasta gana paprastų trapecinių kabučių dalelių. Visi kabučiai daugiau ar mažiau gaubtomis kraštinėmis, išmaugtu pagrindu (pav. 54:1-5,7,8). Didžiausias (37 k kv.) (pav. 54:1) buvo 8,9 cm ilgio ir 3,5 cm pločio, lėšinio pjūvio. Mažiausiojo (40 j kv.) (pav. 54:4) ilgis siekė 2,6 cm, išmaugtas pagrindas ir išsipūtę šonai matyti net iš nulūžusių kampelių (pav. 53:3). Tarp atsitiktinai rastųjų vienas buvo papuoštas iš abiejų pusių įgręžtomis duobutėmis, antras labai platus (pav. 53:1,2). Be to, rasta pusė 3,9 cm ilgio kabučio ruošinio (14 e kv.), kurio paviršiuje įspausta 14 smulkių duobučių ir matyti perlūžusi ašelė. Kabučių ašelės paprastai aptakios ir siaurėjančios, pragręžtos iš vienos arba iš abiejų pusių V pavidalu. Tačiau pasitaikė ir statmena skylutė (54 l kv.), nors nuo nešiojimo kiek išdilusi (pav. 54:9).

Mainams greičiausiai buvo gaminami paprasti trapeciniai kabučiai, tokie patys kaip viduriniame

54 pav. Gintaro papuošalai: 1 - 37 k kv., 2 - 17 g kv., 3 - 42 i kv., 4 - 40 j kv., 5 - 51 i kv., 6 - 54 f kv., 7 - 16 h kv., 8 - 55 l kv., 9 - 54 l kv., 10 - 17 h kv., 11 - 25 c kv., 12 - 58 l kv., 13 - 44 g kv., 14 - 38 h kv., 15 - 18 g kv., 16 - 56 j kv., 17 - 15 b kv., 18 - 48 l kv., 19 - 36 g kv., 20 - 24 i kv., 21 - 54 i kv., 22 - 74 g kv., 23 - 60 l kv., 24 - 20 h kv., 25 - 59 n kv., 26 - 60 l kv.

neolite. O plonieji, išgaubtomis briaunomis, buvo nešiojami vietinių gyventojų. Tai matyti iš išdilusių jų ašelių ir nuo drabužių nusipoliravusio paviršiaus. Aiškiai tai parodo vienas 4,8 cm ilgio kabutis (17 g kv.) (pav. 54:2) labai nusiglundusiu paviršiumi, buvęs perlūžęs ir sutaisytas plonu siūlu per išgręžtas skylutes.

Pasitaikė vienas ir ovalus kabutis (54 f kv.) (pav. 54:6). Jie būdingi vėlyvajam neolitui. Pajūryje jų aptikta vėlyvosiose Narvos kultūros gyvenvietėse, pvz., Šventosios 26-ojoje ir 12-ojoje (Rimantienė 1979, pav. 75:1,11; 70:1,6,10). Tai vienas ir iš būdingų Rutulinių amforų kultūros dirbinių tipų (Mazurowski 1983, p. 57).

Kabučiai sudarė didžiąją dalį visų Šventosios gyvenviečių dirbinių tipų. Įvairūs kabučiai sudarė ir didžiąją Juodkrantės lobio dalį (Klebs 1882). Gal dalis priklausė šiam laikotarpiui, tačiau nemaža ir vėlesniojo laikotarpio dirbinių. Tai natūralūs kabučiai, kurių Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje neaptikta.

Vakarų Latvijos neolito paminkluose, kur gintaro dirbiniai irgi buvo vietiniai, kabučiai daugiausia paprastų trapecinių formų (Банкина 1970, lent. XLII, XLIII). Rytų Latvijoje viduriniame ir vėlyvajame neolite taip pat daugiausia paprastų trapecinių kabučių, nors yra ir savitų siaurų pailgų (Jloze 1979, lent. LIV; 1988, lent. XLII, LXXIV, LXXV).

Kadangi jų formos taikytos prie natūralių gintaro sakų intarpų, tai visur, kur tokie papuošalai buvo gaminami, šios formos atsirasdavo savaime. Paprasti trapeciniai kabučiai Danijoje pažįstami jau nuo mezolito (Brondsted 1938, p. 61-63; Mathiasen 1948, Nr. 227-234). Rutulinių amforų kultūroje kabučių reta, nors pasitaiko įvairių formų (Šturms 1956, p. 13; Mazurowski 1983, p. 55-65).

Į šiaurę kabučiai, kaip ir sagutės, buvo eksportuojami dažniausiai tik tai pačių paprasčiausių formų. Jų rasta Estijos, Suomijos, Rusijoje Novgorodo bei Kalinino sričių kapinynuose bei gyvenvietėse (Зимина 1968, p. 155-156). Tačiau plonieji, išgaubtomis šoninėmis briaunomis ir įtrauktu pagrindu, buvo nešioti vietinių gyventojų. Tai ypatinga vietinė vėlyvojo neolito forma, dažniausiai aptinkama Pamarių ir Rutulinių amforų kultūrų gyvenvietėse, pvz., Šventosios 1A, 4A (Rimantienė 1980, pav. 34,36,37). Šis tipas gyvavo trumpą laikotarpį ir gali būti datuojamasis požymis.

Laivelinės sagės yra patys puošniausi papuošalai, tačiau gana reti. Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje jų rasti tik 3. Pusė vienos sagės rasta atsitiktinai šalia 6-osios gyvenvietės (pav. 53:5). Ji padaryta iš šviesaus neskaidraus gintaro, paviršiuje neryški išilginė briauna. Blogoji pusė buvo kiek gaubta su skylutės liekanomis, nors, atrodo, kad skylutės buvo pragręžtos skersai. Dvi sagės buvo rastos perkasoje. Viena (17 h kv.) išlikusi sveika, (pav. 54:10) 6,6 cm ilgio ir 2,4 cm pločio, lėšio

pjūvio, gerai gludinta ir, matyt, apsizulinusi nuo nešiojimo, abiem smailiais galais. Skylutės gręžtos iš abiejų pusių, todėl siaurėjančios viduje. Antroji (25 c kv.) (pav. 54:11), taip pat lėšio pjūvio, buvusi trumpesnė, jos likusi tik 1,8 cm ilgio dalelė, tačiau ji turėjusi būti apie 5 cm ilgio. Skylutės pragręžtos kiaurai, taip pat iš abiejų pusių.

Šitokių sagių vartojimo laikotarpis, kaip ir minėtųjų plokščiųjų kabučių, labai ribotas. Jos aptinkamos pačioje vidurinio neolito pabaigoje ir vėlyvojo neolito pradžioje, pvz., Šventosios 26-ojoje gyvenvietėje (Rimantienė 1979, pav. 76, 77). Buvo jų ir Juodkrantės lobyje (Klebs 1882, lent. III:3, VII:2,3). Ankstyvesnės su V pavidalo skylutėmis - kartais keliomis, kaip sagutės. O vėlyvesnės Pamarių kultūros gyvenvietėse, pvz., Šventosios 1A (Rimantienė 1980, pav. 35:19), dažnai pragręžtos kiaurai.

Paplitusios jos neplačiai, tik pajūrio srityje. Latvijoje, Sarnatės gyvenvietėje, rasta pora tokių sagių su V pavidalo skylutėmis (Банкина 1970, p. 109-110, lent. XLIV:1,2). Stegnėje, netoli Gdansko, gintaro dirbinių lobyje rastoji sagė taip pat su V pavidalo skylute (Kilian 1955, p. 57, pav. 274). Šios sagės - ir su V pavidalo skylutėmis, ir su kiaurai pragręžtomis, yra būdingos tik tai vienai Pamarių kultūrai (Mazurowski 1983, p. 28, 30, 68; pagal jį: tipas 1BIV, 1EIV, 1DII). Nėra jų net Rytų Latvijoje. Jos nebuvo eksportuojamos, todėl daugiau niekur jų nerasta. Tai vietinė, gerai datuojama papuošalo forma.

Gana daug rasta ir **vamzdelinių karolių** bei ruošinių jiems. Įvairių stadijų ruošiniai paaiškina karolių gamybą. Jiems irgi parenkami atitinkami gintaro gabalai. Tai aiškiai matyti iš vieno nebaigto ruošinio (74 g kv.). Jis buvo 4,8 cm ilgio, 1,4 cm pločio ir 1,2 cm storio. Iš dviejų šonų jis buvo retušuotas, o iš kitų dviejų palikta gintaro žievė. Tai pats ilgiausias ruošinys. Kitų sveikų išlikusių ruošinių ilgis siekė tik 2 cm. Retušuotas ruošinys pirmiausia nuglundinamas statmenai galuose ir tada gręžiama skylutė (pav. 54:22; 53:6). Tik po to gludinamas visas karolis. Kaip matyti iš liekanų, dirbinys begręžiant dažnai sutrūkdavo. Sveikų gludintų vamzdelinių karolių rasta 5. Visi jie pastorinti per vidurį. Vienas (60 l kv.) (pav. 54:23) šviesaus neskaidraus gintaro, buvo 3,8 cm ilgio ir 1,7-1,9 cm storio. Antrasis (60 l kv.) (pav. 54:26), taip pat pastorintas ir labai gražiai gludintas, buvo 2,6 cm ilgio ir 0,7-1,1 cm storio. Trečiojo (52 c kv.) (pav. 54:27) ilgis siekė vos 1,6 cm, storis 0,75 cm, gludintas nežymiomis netaisyklingomis facetėmis ir dar paplonintas prie skylutės. Dar vienas (30 r kv.) 1,1 cm ilgio ir 0,7 cm skersmens karoliukas liko nepragręžtas.

Vienas savitas labai dailaus darbo karolis (20 h kv.) buvo ne tik pastorintas per vidurį, bet jam iš šono dar

pragręžta skylutė (pav. 54:24). Jis buvo 3,5 cm ilgio ir 0,9 cm skersmens. Kaip matome iš vieno sudužusio ruošinio (59 m kv.) (pav. 54:25), galėjo būti ir daugiau tokių karolių. Ruošinyje buvo perskilęs išilgai, vienas galas nudužęs. Viename gale matyti konusinė skylutė, o antroji gręžta karolio šone.

Vamzdeliniai karoliai aptinkami visų etapų Narvos kultūros paminkluose: ankstyvojo neolito pabaigos Šventosios 2B ir 1B gyvenvietėse, vidurinio neolito - 3B ir 23-iojoje, vėlyvojo - 26-ojoje ir 28-ojoje (Rimantienė 1979, p. 98-100; 1980, p. 50). Narvos kultūros gyvenvietėse tokie karoliai paprastai tiesūs, bet Pamarių kultūros dažnai jau pastorintu viduriu. Tai irgi datuojamasis požymis.

Vamzdeliniai karoliai buvo veriami į vėrinčius, kartais perskirtus skirstikliais. Karolis su skylute šone, matyt, turėjo būti vėrinio viduryje, o po juo dar galėjo būti pakabintas kabutis. Latvijoje, Abuoro 1-ojoje gyvenvietėje, rastas net 22 karolių vėrinys (Лозе 1979, p. 116, lent. LV:11). Vamzdeliniai karoliai yra tarpkultūriniai tipai ir jų randama visur, kur buvo apdirbamas gintaras. Juodkrantės lobyje buvo ir visai tiesių vamzdelinių karolių, ir išpūstais šonais (Klebs 1982, lent. I:1-15). Latvijoje vamzdelinių karolių rasta įvairių laikotarpių paminkluose ir vakarinėje, ir rytinėje srityje (Банкина 1970, p. 108, 111, 112; Лозе 1974, p. 56, 75, pav. 65-66; 1979, p. 116; 1988, p. 44).

Visose gintarą apdirbančiose kultūrose neolite, nepriklausomai nuo kultūrinių mainų, gaminami labai panašūs karoliai - Danijoje ir Švedijoje daugiausia jų ankstyvojo neolito paminkluose. Taip pat kaip ir Lietuvoje, ankstyvieji buvo tiesūs, o vėlyvieji - išpūstais šonais (Brondsted 1938, p. 162, 225; Glob 1952, pav. 136, 137; Malmer 1962, p. 274, pav. 60:6). Sunku pasakyti, ar Rutulinių amforų kultūros srityje vamzdeliniai karoliai buvo įvežtiniai, ar pasigaminti iš įvežtinės žaliavos, tačiau tai vienas būdingiausių šios kultūros gintaro papuošalų (Mazurowski 1983, p. 57).

Estiją, Suomiją bei Rusijos Novgorodo sritį šie karoliai retai pasiekdavo, nebent po vieną šalia kitų įprastinių mainų objektų (Ebert 1926, pav. 13; Äyräpää 1945, pav. 5; Edgren 1959, p. 18; Янитс 1959, p. 280, 282, pav. 61:8). Matyt, Pietryčių Pabaltijo gyventojai, kaip ir Skandinavijos, gaminosi juos sau patys nešioti.

Skridiniai ir grandys - taip pat tarpkultūrinis papuošalo tipas. Šioje gyvenvietėje aptiktas tik vienas sveikas skridinys ir dviejų gabalėliai. Sveikasis skridinys (58 I kv.) (pav. 54:12) buvo šviesaus neskaidraus gintaro su mažu juosvu intarpėliu, lėšio pjūvio, su cilindrine skylute. Jo skersmuo 3 cm, storis 0,5 cm. Antrojo (66 j kv.) lėšio pjūvio skridinio buvo išlikusi tik pusė su V pavidalo skylute, gręžta per vidurį iš abiejų pusių. Jo skersmuo 3,6 cm, storis 0,6 cm. Trečiasis, matyt,

buvo storos apvalios retušuotos grandies gabalas (48 I kv.).

Skridinių aptikta tik vidurinio neolito pabaigos gyvenvietėse, Šventosios 23-iojoje, 26-ojoje, 28-ojoje (Rimantienė 1979, p. 101-102), tačiau nemaža jų buvo Palangos lobyje (Tarvydas 1937, pav. 5, 6; Puzinas 1938, pav. 9:1,3). Daugiau ir didelių egzempliorių buvo Šventosios Pamarių kultūros gyvenvietėse (Rimantienė 1980, p. 50-51). Nemaža skridinių ir grandžių buvo Juodkrantės lobyje (Klebs 1882, p. 15-18).

Kaip ir daug kitų dirbinių formų, nepriklausomai nuo jokių kultūrinių mainų, ir ši forma kartojasi Danijos akmens amžiaus paminkluose. Dažnai skridiniai puošiami taškučiais (Brondsted 1938, p. 162, pav. 103; Glob 1945, p. 152; 1952, Nr. 395-396). Tuo tarpu Skandinavijoje jų beveik nėra.

Skridiniai ir grandys labai būdingas Rutulinių amforų kultūros kapų radinys (Šturms 1953, p. 171; 1995, p. 24; 1956, p. 13-15). Gali būti, kad tos kultūros gyventojai jas gaminosi patys, nors iš įvežto Pabaltijo gintaro. Beje, į Pabaltijį grandys ar bent idėja jas gaminti bus greičiausiai atėjusi iš Rutulinių amforų kultūros srities. Tačiau galėjo paveikti ir kitas grandžių gaminimo centras - iš Šukinės duobelinės keramikos kultūros srities, kur jos buvo gaminamos iš skalūno ir įvežamos į Pabaltijį (Kopisto 1959, p. 5-17, pav. 2; Äyräpää 1945, p. 18). Šių abiejų kultūrų veikiamos ir bus atsiradusios tokios grandys - skridiniai, aptinkamos Šventojoje. Kadangi jos labai įvairios ir neįtelpa į jokią raidos grandinę, tai reikia manyti, kad ši forma nevietinė.

Tipiškosios Šukinės duobelinės keramikos kultūros laikotarpiu gintariniai skridiniai ir grandys pasiekė net Suomiją, Kareliją, Rusijos Novgorodo bei Kalinino sritis (Rimantienė 1959, p. 102), nors šiose srityse buvo paplitusios savos skalūno grandys.

Apie jų įprasminimą galima būtų spėti pagal Latvijos Zveiniekų kapinyne rastąsias gintarines grandis (Zagorskis 1987, p. 74-78), kurios buvo padėtos ant mirusiųjų akių arba po kojomis. Paslėptą amuletinę prasmę liudija ir Suomijoje Pispä-Kokemekio kapinyne rastas gintarinis skridinys, aplipdytas moliu (Luho 1961, p. 33).

Be šių dirbinių, surinkta gana daug gintaro skaldos, dažniausiai smulkios, ir nemaža žaliavos. Dirbiniai, ruošiniai bei jų dalys sudarė apie 18,5%. Pasitaikė net didelių žaliavos gabalų. Tačiau visi didieji buvo praskelti. Iš to galima suprasti, kokia medžiaga nepatiko tuometiniam meistriui. Dažniausiai praskeltieji gabalai numesti dėl neskaldymo arba išryškėjus vidury intarpui ar margumui. Labiausiai buvo branginami lygūs, vien spalviai gintarai, iš jų gaminta daugiausia papuošalų.

Pagrindiniai gintaro dirbinių gamintojai buvo Narvos kultūros žmonės, ypač viduriniame neolite,

pasitaikė dar ir vėlyvajame. Manoma, kad vėlyvajame neolite Pamarių kultūra buvusi vienintelė, gaminusi gintaro dirbinius, nes jos paminkluose randama ne tik papuošalų, bet ir nuoskalų bei žaliavos (Mazurovski 1983, p. 66-71). Tačiau kitų kultūrų medžiaga nelygiavertė, nes ji ne iš gyvenviečių, o iš kapų. Todėl negalėtume tvirtinti, kad Rutulinių amforų kultūros gyventojai patys nesigamino gintaro papuošalų, net ir iš įvežtinės žaliavos, nes jos nerasta.

Taigi Šventosios 6-ojoje gyvenvietėje turime keletą gintaro dirbinių tipų. Lėšinės sagutės ir vamzdeliniai karoliai - tai ilgaamžiai tarpkultūriniai tipai. Vėlyvajam neolitui būdingi jų variantai: segmentinės ir keturkampės sagutės, vamzdeliniai karoliai pastorintu viduriu ir net su skylute šone. Antrąją grupę sudarytų skridiniai ir grandys - taip pat tarpkultūriniai tipai, tačiau daug sudėtingesnės kilmės ir specifinės reikšmės, siejantys juos su Rutulinių amforų kultūra. Trečioji grupė - jau vėlyvojo neolito Pamarių kultūrai būdingos formos - laivelinės sagės, plokšti gaubti kabučiai.

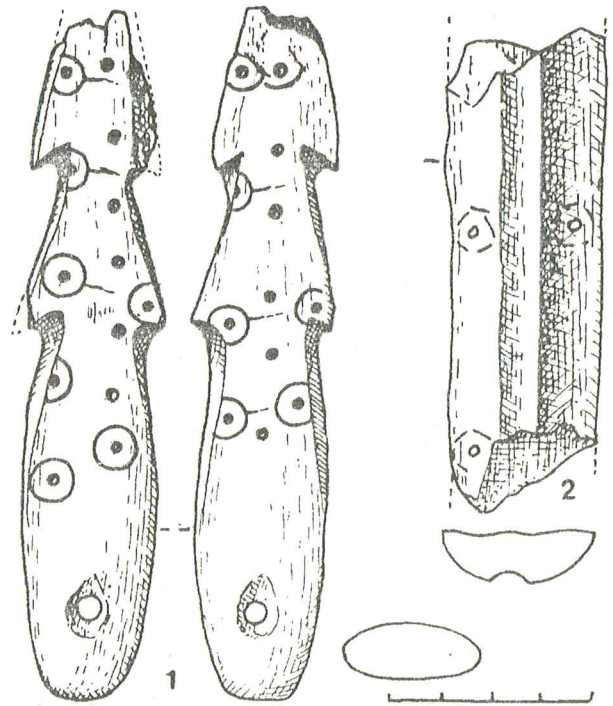
Jau vien pagal šiuos papuošalų tipus galima spręsti, kad gyvenvietė egzistavo tuo pat metu, kai jau formavosi Pamarių kultūra. Tai patvirtina ir radiokarboninės datos.

APEIGINIAI DIRBINIAI

Kitam apeigų ciklui priklausytų ornamentuoti žvejybos įrankiai. Tai ornamentuotas žeberklas (29 d kv.) ir peikenos (durklo?) dalis (30 e kv.). Žeberklas (pav. 55:1) buvo kaulinis, eglutės pavidalo, su dviem poromis užbarzdų ir su skylute įtvareje. Jo viršūnė buvo aptrupėjusi, išlikusi 13,5 cm ilgio dalis. Žeberklas buvo gana storas, nes, matyt, perdirbtas iš durklo. Jo paviršius iš abiejų pusių papuoštas aiškiai skriestuvėliu įrėžtomis akytėmis ir duobutėmis. Be to, akytės tarpusavyje po dvi sujungtos brūkšneliu. Kad žeberklas buvo perdirbtas, matome iš papuošimo, nepritaikyto prie žeberklo formos - jis turėjo būti likęs nuo ankstesnio dirbinio. Visai netoliese gulėjo, matyt, tam pačiam komplektui priklausiusios peikenos (durklo?) dalis (pav. 55:2). Ji buvo padaryta iš perskelto stambaus žvėries blauzdikaulio ir taip pat papuošta akyčių poromis, nors akytės ne skriestuvu įrėžtos, o gana negrabiai įpjautos.

Labai panašiai puoštas raginis kirvelis buvo rastas Latvijoje, Pernavos upėje (Loze 1983, p. 30, pav. 8), tačiau ten akytės buvo apvestos koncentriniais ratukais. Raižiniai taip pat atlikti skriestuvėliu. Toks puošimas būdingas visam akmens amžiui, nors nėra dažnai aptinkamas. Vėliau taip puošiami įvairūs kauliniai dirbiniai iki pat istorinių laikų pradžios.

Šis apeiginių įrankių piešinys asocijuojasi su eskimų žvejų vartotais prievilais, kuriais turėjo būti prisiskaukiamos lašišos. Tai mažytės figūrėlės, padarytos iš

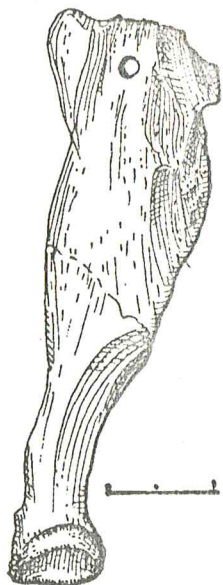
55 pav. Ornamentuotas žeberklas (1) ir ornamentuotos peikenos dalis (2): 1 - 29 d kv., 2 - 30 e kv.

kaulo arba akmens, kartais dar papuoštos. Pvz., labai artima viena 4 cm ilgio pilkojo ruonio figūrėlė iš XVIII a. eskimų etnografinio rinkinio, papuošta dviem eilėm tokių pat akyčių, kurios, atrodo, visiškai neturi nieko bendra su šiuo žvėreliu, tačiau jų apeiginė reikšmė aiški (Marstrander 1970, p. 215, pav. 6).

Kaulinių dirbinių puošimas akytėmis pažįstamas labai seniai. Akytė įrėžiama titnaginiu skriestuvėliu su dviem smailiais ragiukais. Akytė - tai vyriškas ženklas, o trikampis arba rombas - moteriškas (Fettich 1958, p. 124). Akytė daug vėliau virto ir saulės simboliu, nes saulė tuo metu turėjo atstovauti Vyriškajam pradui. Literatūroje dažnai akytė vadinama saulės ženklu, nes toks buvo Egipto saulės dievo Ra ženklas. Tačiau ant durklo, peikenos ir ypač žeberklo saulės ženklo negalima ieškoti, nes šių įrankių niekaip nesusiesi su saulės simboliu. Be abejo, šis ženklas atėjęs iš daug senesnės simbolių sistemos. Saulės ženklo prasmė tik daug vėliau pasiekė Šiaurę.

Beje, žeberklo akytės išrikiuotos po dvi ir sujungtos brūkšneliais. Čia galima būtų įžiūrėti ryšį ir su taip plačiai paplitusiu dvynių kultu. Ar to paties nereikškė ir vis po du randami dantų amuletai?

Liaudies mene dažnai pasitaiko dvigubas skritulis. Galbūt tuo metu jis jau ir vaizdavo saulę, bet tai nėra tiesioginis saulės atvaizdas, tai tik pagalbinė

56 pav. Pragręžtas ruonio kauliukas-amuletas iš 24 f kv.

priemonė kažkokiai kitai idėjai išreikšti (Рыбаков 1981, p. 242). Tačiau simbolių prasmės nuolat kinta, nors dažnai, įgaudami naują prasmę, simboliai nepraranda ir senosios.

Tai pačiai grupei reikėtų priskirti ir amuletą iš ruonio stipinkaulio (24 f kv.) (pav. 56). Jo sąnarinė galvutė buvo aplyginta iš blogosios pusės, ir toje vietoje statmenai pragręžta skylutė. Jo ilgis 10,8 cm, plotis per sąnarį 3,4 cm.

KERAMIKA

Kaip ir kitose Šventosios gyvenvietėse, 6-ojoje gyvenvietėje keramika sudarė pagrindinę radinių dalį. Iš viso surinkta 40180 šukių. Dauguma jų buvo labai prastai išlikusių, nes gyvenvietė buvo šiuo metu dirbamame lauke, per kurį ne vieną kartą per metus važinėjo sunkiausia žemės ūkio technika. Todėl teko smulkiai sutrupėjusius puodų gabalus sutvirtinti vietoje, dar neišimtus iš žemės. Taip pavyko nemaža išsaugoti, nors didžioji dalis jų buvo taip išsiplojusi, kad puodo skersmenį nustatyti buvo galima tik retais atvejais, išskyrus mažųjų puodelių. Juo labiau, kad keramika iš seno buvo suniokota lagūnos potvynių, kurie sugriovė ir pastatus. Schematiškai pavaizdavę puodų šukių išsidėstymą tyrinėtame plote (pav. 57), galime pastebėti tris ryškesnes grupes, kurias pavadiname pastatų liekanomis.

Apibūdindami keramiką, turėsime remtis keliais kriterijais, pagal kuriuos skirstant galima gauti kartais ir nevienareikšmius duomenis. Pagal molio sudėtį, priemaišas molio masei liesinti galime išskirti dvi ryškias grupes. Jas apibrėšime pagal medžiagos

tankį (svorio ir masės santykį). Molio masė su apdegintų kiaukutų priemaišomis, joms išdūlėjus rūgščioje pelkės dirvoje, tampa labai lengva, mažo tankio ($d=0,6-0,7$). Ją ir vadinsime lengva. Ji būdinga Narvos kultūros keramikai. Visiška priešingybė yra sunkios molio masės šukės, kurių tankis $d=1,6-1,8$. Tokia masė, kurioje kartais atrodo, jog daugiau esama stambiai grūsto granito negu paties molio, ypač būdinga Rutulinių amforų kultūros keramikai. Tarp šių dviejų grupių įsiterpia ir trečioji, kurios šukių molio tankis $d=0,9-1,1$, priemaišos ne tokios stambios, jų yra mažiau, yra ir smėlio, lieka ir kiaukutų. Šios masės keramikos jau atsirado viduriniame neolite, kai Narvos kultūros paminkluose ėmė reikštis svetimų kultūrų įtakos. Ši molio masė artimesnė Pamarių (Virvelinės keramikos) kultūros keramikai.

Molio masė ne visuomet atitinka puodų formą. Būdingi smailiadugniai Narvos tipo puodai šioje gyvenvietėje buvo įvairiausios molio masės - nuo pačių lengviausių iki sunkiausių, Rutulinių amforų tipo, su gausiomis stambiomis granito priemaišomis. Todėl aprašydami keramiką, stengsimės pabrėžti ir molio masę, kurią apibūdinsime kaip lengvą, sunkią ir vidutinę.

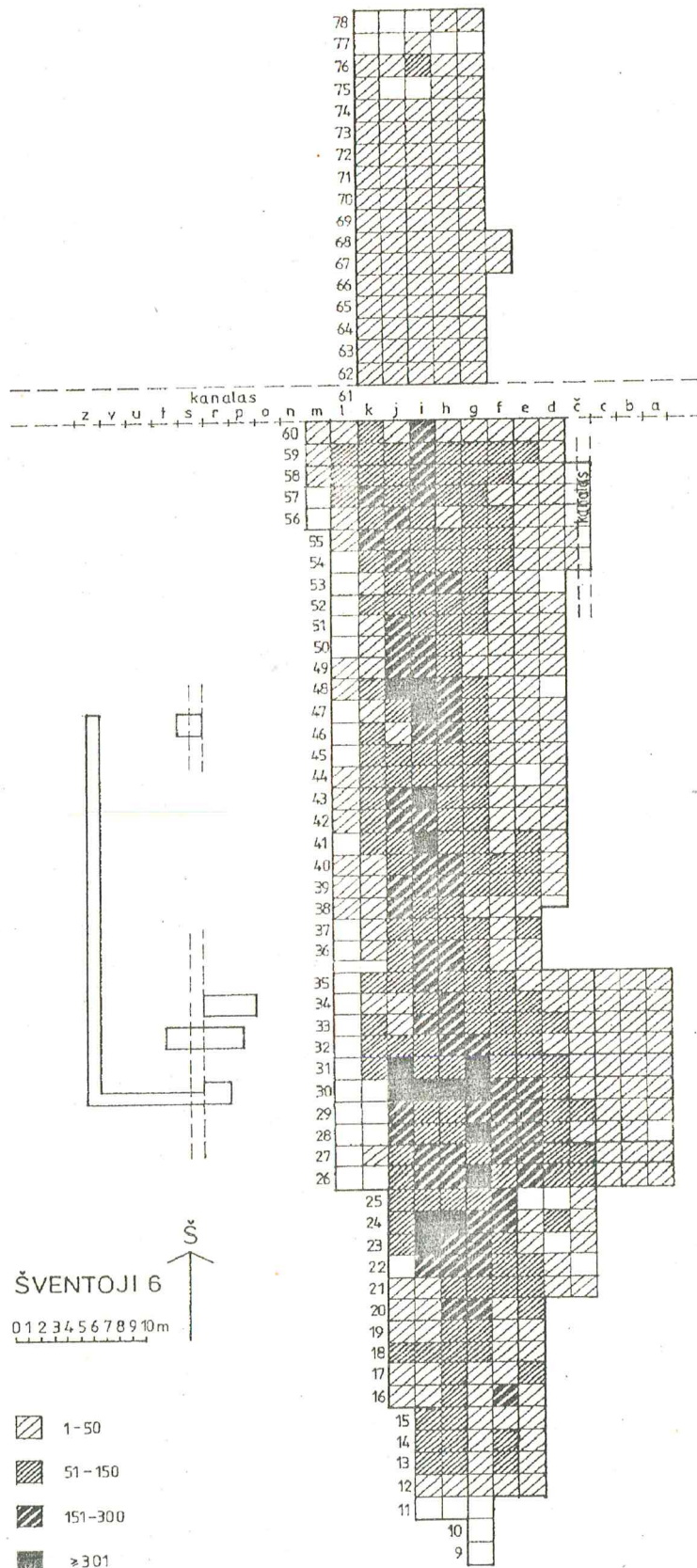
Pagal puodų formą aiškiai išsiskiria dvi tipų grupės - viena tęsia Narvos kultūros tradicijas - tai smailiadugniai puodai bei pailgi dubenėliai, o kitos grupės formos artimos Rutulinių amforų kultūros puodų formoms. Tačiau ir šiuo atveju yra tarpinių tipų, kurie rodo, jog abiejų tipų keramiką vartojo tie patys žmonės.

Ornamentika, kuria buvo puošiami Narvos tipo puodai, daugiausia paveldėta iš senųjų Narvos kultūros tradicijų, nors paties puodo molio masė gali būti ir ne tradiciškai narviška. Bet atsiranda ir naujų ornamentų, aiškiai atsineštų iš Rutulinių amforų kultūros srities. Patys Rutulinių amforų kultūros tipo puodai puošiami tik atsineštiniais ornamentais.

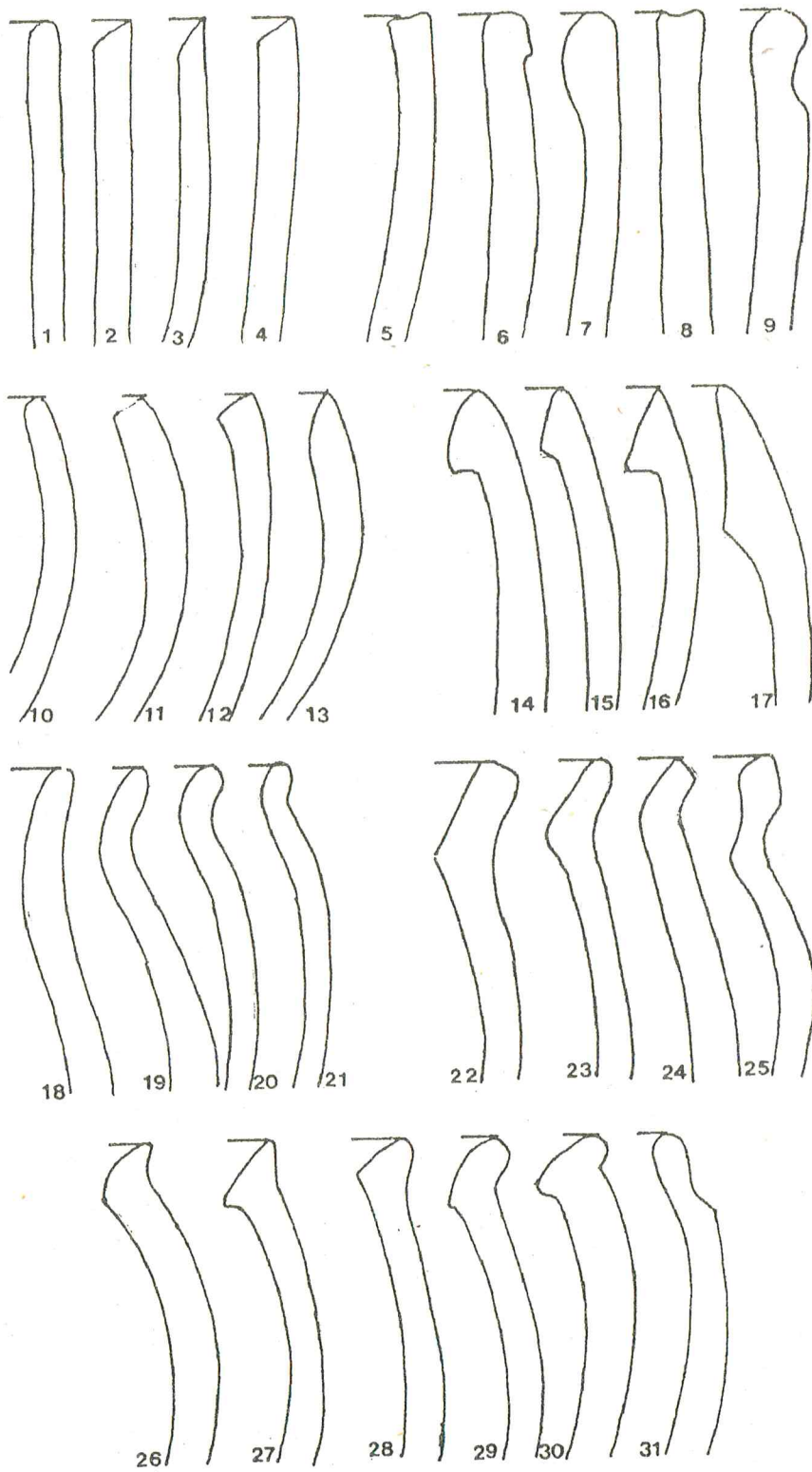
Tad nors šios dvi kultūros yra šioje gyvenvietėje susipynusios, o dar, be to, sudariusios vietinius hibridinius variantus, keramiką apibūdinsime pagal kultūras remdamiesi pagrindinėmis puodų formomis, t.y. Narvos ir Rutulinių amforų kultūrų tipais.

NARVOS TIPO PUODAI

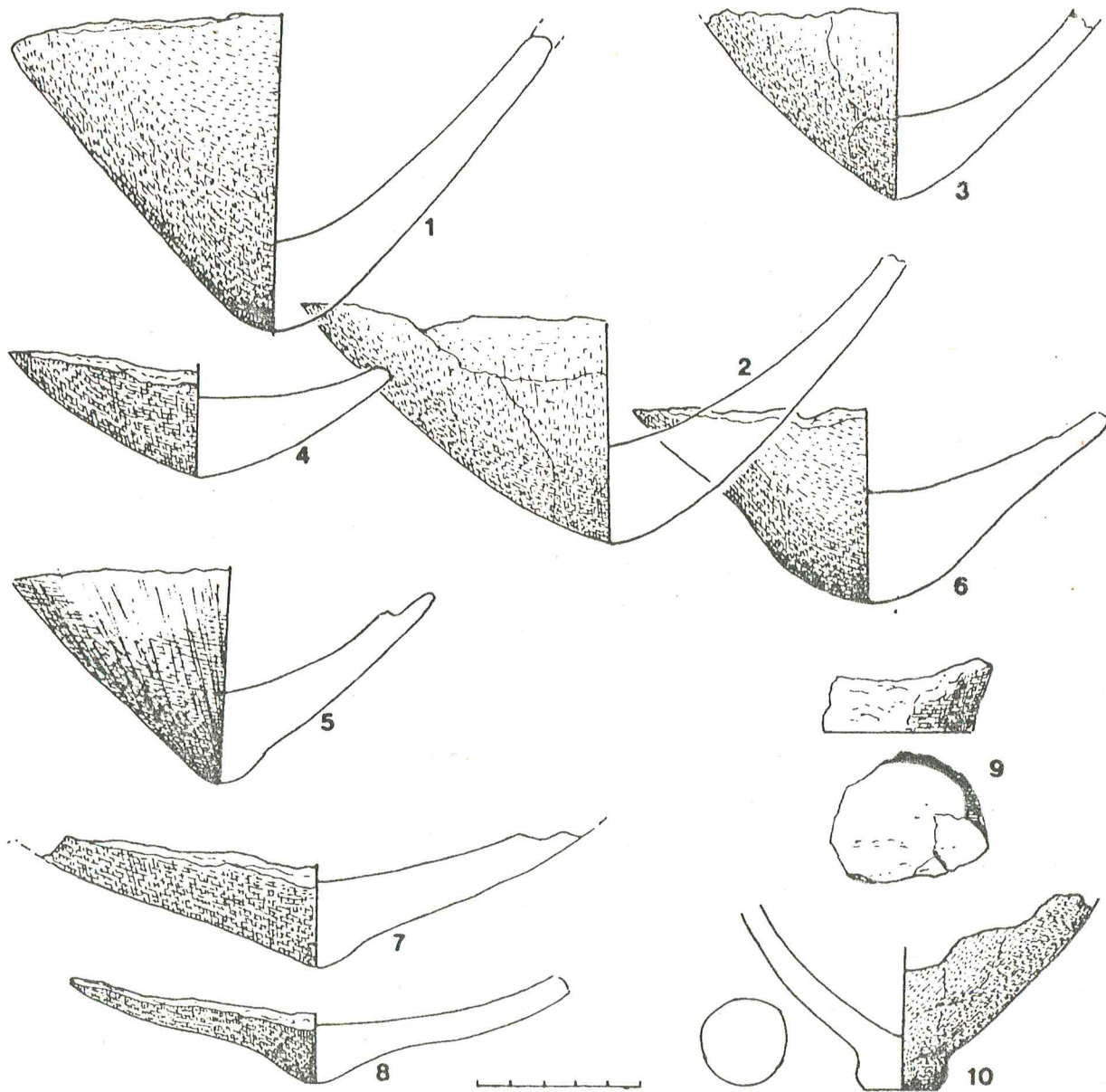
Narvos tipo keramikos pagrindiniai puodų bruožai mažai kinta. Ir šioje gyvenvietėje tos pačios I, C, CS ir S puodų kaklelių formos (pav. 58a), nors dažniausiai suprastėjusios. Vėl padaugėjo I formos kaklelių kiekis, o ir S formos kakleliai pasidarė neryškūs ir artėjantys į tą patį tiesų siluetą. Nors dar pasitaiko CS₂ bei S₂ pavidalo kaklelių, bet jų labai maža ir jie toli gražu neprilygsta vidurinio neolito ryškioms formoms.

57 pav. Puodų šukių išplitimas tyrinėtame plote

58 a pav. Narvos tipo puodų kakleliai: 1-4 - I₁ pavidalo, 9 - I₂ pavidalo, 10-13 - C₁ pavidalo, 14-17 - C₂ pavidalo, 18-21 - S₁ pavidalo, 22-25 - S₂ pavidalo, 26-31 - CS pavidalo

58 b pav. Narvos tipo puodų dugneliai: 1 - 30 j kv., 2 - 36 i kv., 3 - 17 h kv., 4 - 14 h kv., 5 - 34 j kv., 6 - 34 i kv., 7 - 32 g kv., 8 - 28 g kv., 9 - 38 h kv., 10 - 56 i kv.

Puodų dugneliai (pav. 58b) jau tampa daug įvairesni. Dugniukų bei jų dalių surinkta apie 100. Beveik visi buvo smailūs, tik 2 plokšti. Iš dugnelių nuskilimo linijų matyti, kad jie buvo įlipdomi įskrodos būdu, nes jų briauna likusi apvali: ji turėjusi būti įleista į apatinės juostos griovelį. Taigi puodas turėjo būti lipdomas nuo briaunos dugnu aukštin. Šitaip dugnelis geriau įleidžiamas į jau baigiamą nulipdyti sienelę, dėl to ir jo viršūnė visuomet stora, smaigalys pripildytas molio.

Dažniausiai dugnelis būna 90° kampu. Būdingas, pvz., 30 j kv. rastasis lengvos molio masės lygiu paviršiumi dugnelis, o rastasis 17 h kv. buvo kietos molio masės, blizgančiu paviršiumi, prijungtas įskroda ir dar 2 cm pločio užlaida. Dideli stori dugnai, pvz., rastasis 36 i kv., prijungiami įskroda su visai mažyte užlaida (pav. 58b:6). Dugnui lėkštėjant, jo apačioje dažniausiai dar pridodamas gunklas jam pastorinti. Pvz., toks 34 i kv. rastasis dugnas buvo net 3,3 cm storio (pav. 58b:10). Aiškiai matomas prijungimas įskroda ir

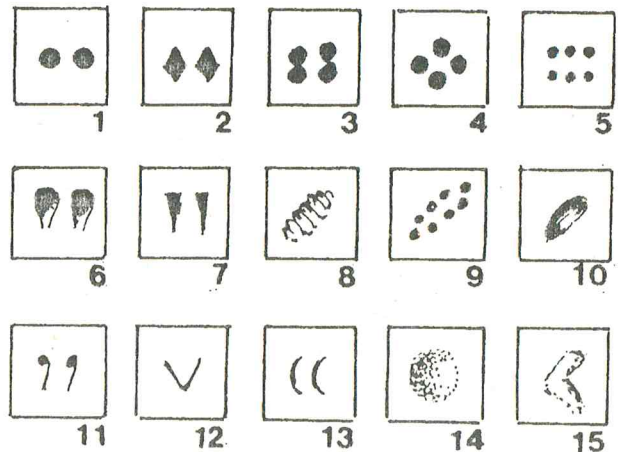
užlaida iš vidaus. Nors šio egzemplioriaus paviršius buvo aptrupėjęs, bet gunklas aiškiai išsiskyrė. Tokio pat tipo buvo dugnelis, rastas 34 j kv., sunkios masės, kietu paviršiumi (pav. 58b:9). Jo paviršius, atrodo, apglaištytas, matyt, kad būtų ryškesni brūkšniavimo pėdsakai, kurie čia turėjo puošybinės prasmės. Smaigalio gunklelis išsiskyrė ir jame. Jis buvo prijungtas įskroda su 1,5 cm pločio užlaida iš vidaus. Retai pasitaikė beveik plokščias dugnelis, pvz., rastasis 14 h kv. (pav. 58b:8). Jis buvo gana lengvos masės, 2,5 cm storio, vidinėje pusėje visai plokščias. Pasitaikė ir labai išplatėjusių lengvos molio masės dugnelių, pvz., rastieji 28 g kv. (pav. 58b:12) ar 32 g kv. (pav. 58:11).

Tik du dugniukai plokšti. Vienas, rastas 56 i kv., buvo tik 2,5 cm skersmens (pav. 58b:14), kietos molio masės, plonomis sienelėmis, sutrupėjęs į 4 dalis. Jis priklausė nedideliam narviškam puodeliui. Antrasis dugnelis, rastas 38 h kv., buvo akytesnės masės, kaip ir dauguma Narvos tipo puodų. Jis buvo labai aptrupėjęs, nedaug buvo likę pirminės briaunos, bet vis dėlto buvo galima išmatuoti; jis buvęs 4,5 cm skersmens, o per vidurį - 1,7 cm storio (pav. 58b:13).

PUODŲ ORNAMENTIKA

Dažniausiai puodai buvo puošti įvairių **duobučių** motyvais (pav. 59:1-5). Duobutės paprastai apvalios, 0,2-0,5 cm skersmens, giliai ar paviršiuje įspaustos. Šiai grupei priklauso ir iš dviejų sukabintos duobutės, kartais gana plačios, ir paviršutinės, įspaustos pirštų galais, labai retai rombinės. Duobutėmis buvo papuošta apie 60% visų ornamentuotu paviršiumi puodų. Surinkta 331 šukė su briauna ir šiek tiek kitų puodų be briaunų. Minimaliai puodų galėtų būti per 100.

Pats paprasčiausias motyvas - tai viena ar kelios duobučių **eilutės** ant puodo kaklelio, rečiau ant pilvelio. Suskaičiuotos 65 taip puoštos šukės su briaunomis, dar 53 prie šių nepritampančios, be briaunų. Tad puodų galėjo būti apie 40-45. Duobučių eilutėmis buvo puošiami labai įvairūs puodai. Išskirtos 7 didelių storasienių ūkinių puodų C₁ pavidalo kakleliais šukės. Dažniausiai pasitaikė 2 ryškių duobučių eilutės ant kaklelio (34 c kv.) (pav. 60:1) arba 3 eilutės (59 j kv.) (pav. 60:5). Vieno dubens pakraštyje buvo matyti 3 eilės negilių duobučių (21 e kv.). Vieno puodelio (46 i-48g kv.), kurio surinktos 6 šukės, S₁ pavidalo kaklelis buvo puoštas net 6 nedidelių duobučių eilėmis. Kad tų eilių galėjo būti ir daugiau, matome iš vieno puodelio (24 h kv.) penkių šukių, papuoštų labai smulkių duobučių eilėmis netoli smailaus dugnelio. Viena duobučių eile po pat briauna buvo puoštas ir pailgas dubenėlis (30 i kv.). Daug duobučių eilių būdinga ir mažiems geriamiesiems puodukams (apie juos bus kalbama atskirai).

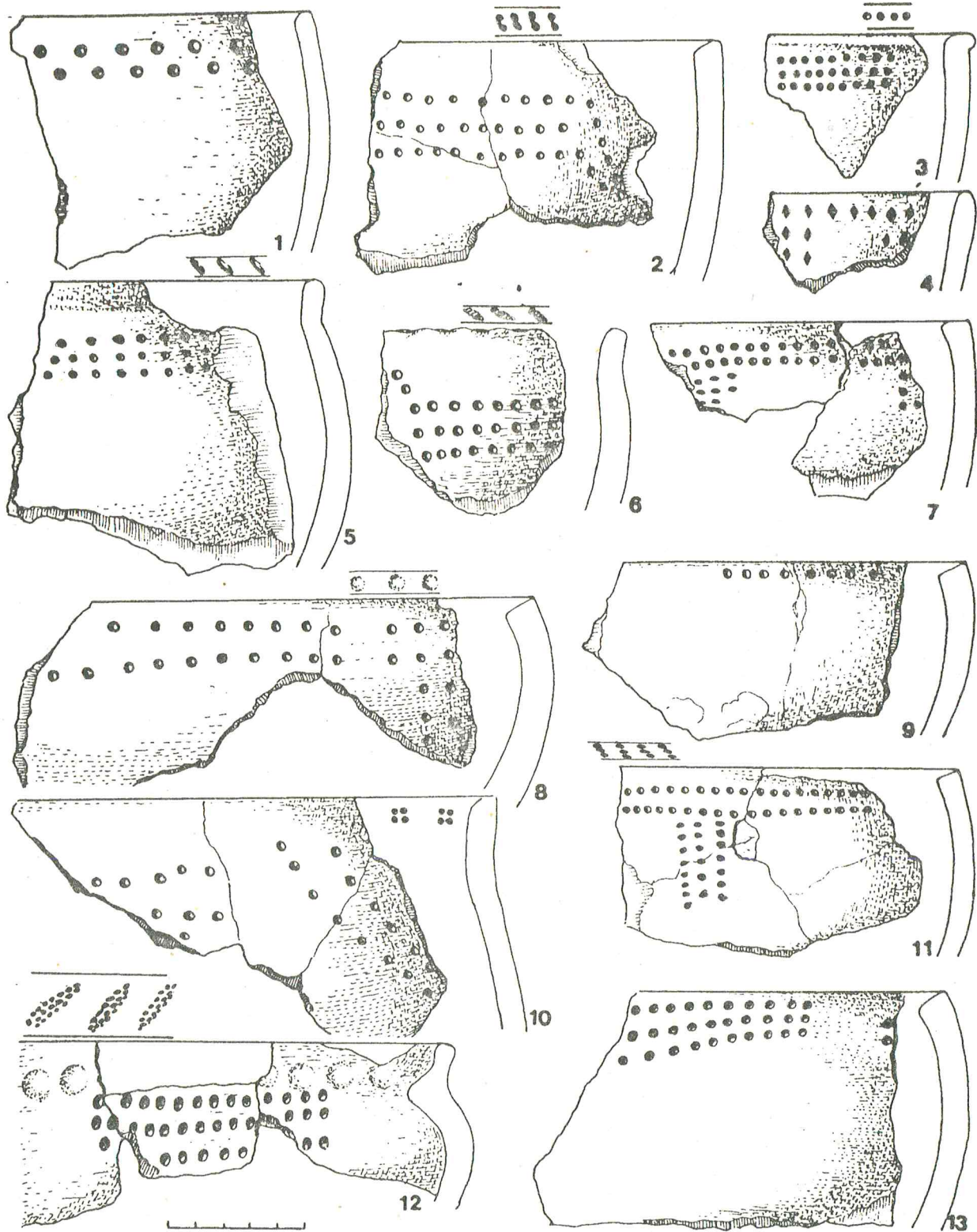

59 pav. Narvos tipo keramikos paviršiaus puošybos elementai

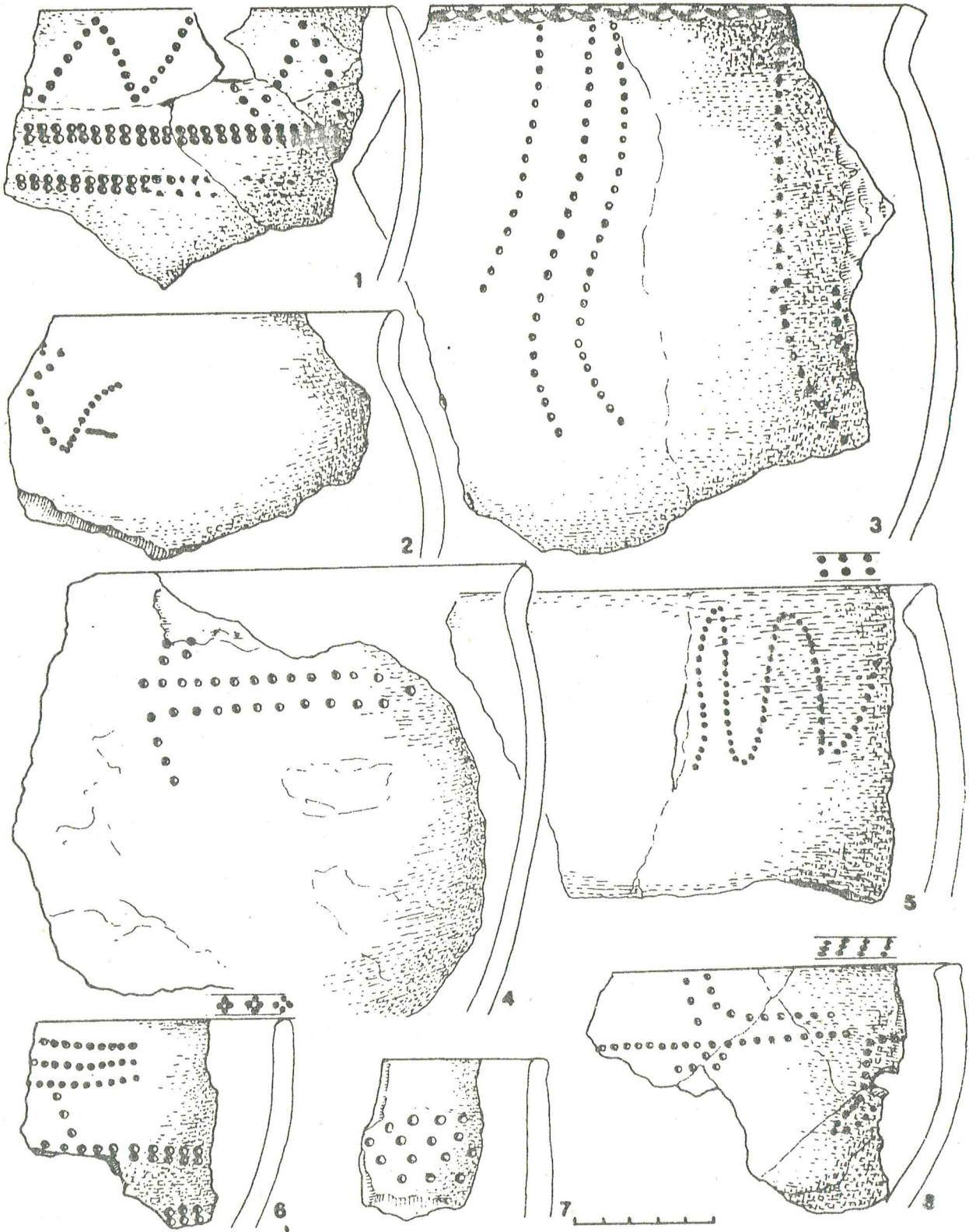
Paprasčiausi duobučių motyvai - tai **nutrūkstamos eilutės**. Iš rastų šukių ne visai aišku, ar tokie tarpeliai kartojosi, ar ne. Retai (28 j kv.) taip pertraukiama viena eilutė (pav. 60:2). Dažniau tai būna kelių, paprastai trijų eilučių ploteliai (27 e kv. eilutėje buvo po 9 duobutes) (pav. 60:3). Iš vienos 22 h kv. šukės galima spręsti buvus ne vieną tokį plotelį (pav. 60:13), nors eilutės labai nukreivintos. Plotelis iš 4 duobučių eilių buvo išlikęs kitoje, taip pat iš 22 h kv., ryškiu CS pavidalo kakleliu puodo šukėje (pav. 60:12). Eilutes sudarė 13 pailgų duobučių, po briauna matyti ryškūs pirštų įspaudai, kuriais buvo suformuotas kaklelis. Ant plačios 2,2 cm briaunos taip pat pirštais įspausta įduba, papuošta ilgais apvadiniais įspaudais.

Kitas paprastas, dažnai pasikartojantis motyvas - tai nuo pagrindinės eilės statmenai žemyn **nukarusios** trumpos duobučių eilutės. Irgi sunku spręsti, ar tai vienkartinis papuošimas, ar jis kartojasi. Iš 31 j kv. rastos šukės atrodo, kad tokie kutai kartojasi (pav. 60:8); šioje storoje, sunkios masės C₁ pavidalo kakleliu šukėje tokie kutai kartojosi dideliais tarpais. Kartais skersinės eilutės - kutai būna padarytos kiek kitokiu spaudu, 41 k kv. ir 42 i kv. rastoje šukėje jos buvo kiek pailgos (pav. 60:7,11), šukėje iš 14 f kv. - rombinės (pav. 60:4), nors tai pasitaikė tik vieną kartą. Iš pastarųjų šukių matyti, kad tokie ploteliai gana tankiai ritmiškai kartojasi.

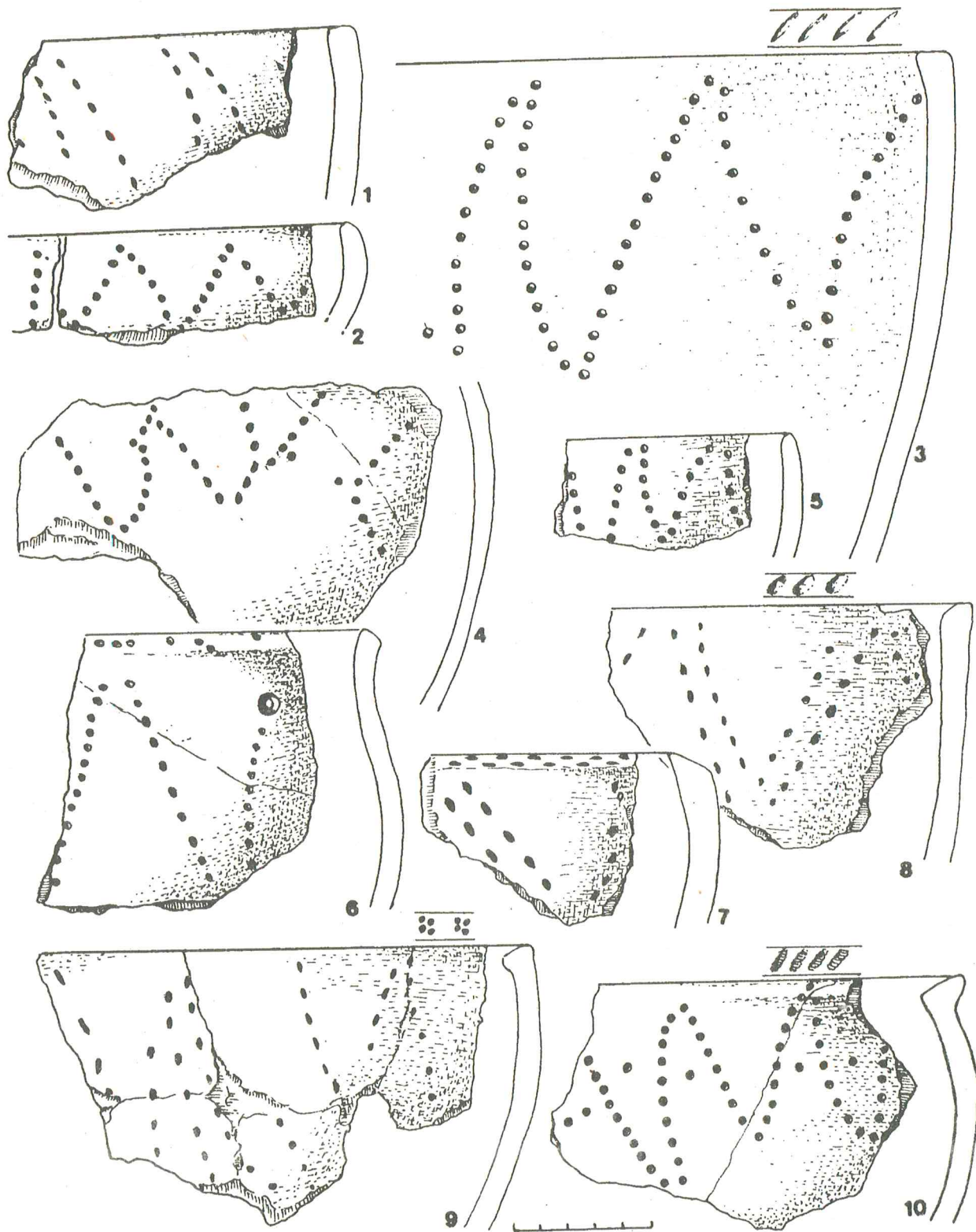
Skersinės duobučių juostos po kakleliu arba ant petelių kartais dar būna papildytos įstrižomis atšakomis, nors visos kompozicijos atsekti nepavyko. Iš 39 i kv. beveik tiesiu kakleliu storo puodo šukėje (pav. 60:6), papuoštoje nedidelėmis duobutėmis, matyti tokia atšaka į viršų. Šio puodo briauna puošta giliais apvadiniais įspaudais, net atrodo karpyta. Kitoje didelėje 27 i kv. S₁ pavidalo kakleliu puodo šukėje matyti lyg **rodyklės pavidalo** papuošimas, nors puodo

60 pav. Puodų, papuoštų duobučių eilutėmis, dalys: 1 - 34 e kv., 2 - 27 j kv., 3 - 27 e kv., 4 - 14 f kv., 5 - 52 j kv., 6 - 39 i kv., 7 - 41 k kv., 8 - 31 j kv., 9 - 28 j kv., 10 - 34 h kv., 11 - 42 i kv., 12,13 - 22 h kv.

61 pav. Puody, papuoštų duobučių kompozicijomis, dalys: 1 - 42 g kv., 2 - 37 j kv., 3 - 29 k kv., 4 - 27 i kv., 5 - 31 i kv., 6 - 42 k kv., 7 - 35 h kv., 8 - 24 d kv.

62 pav. Puodų, papuoštų žingsniuojančios kriputės motyvais, dalys: 1 - 38 i kv., 2 - 48 h kv., 3 - 53 h-i kv., 4 - 27 j kv., 5 - 40 k kv., 6 - 23 i kv., 7 - 32 j kv., 8 - 40 j kv., 9 - 45 g kv., 10 - 30 l kv.

paviršius labai aptrupėjęs. Kitose duobučių eilutės nutįsusios lyg snapu, kaip 27 j kv. (pav. 60:2) ar 34 h kv. (pav. 60:10) šukių. Galbūt čia veikė ir žingsniuojančios kriptutės motyvas. Dar sudėtingiau buvo papuoštas puodas, rastas 24 d kv. (pav. 61:8). Čia matomi ir rodyklės, ir žingsniuojančios kriptutės motyvai, nors vis dėlto visa kompozicija neaiški. Savotiškas buvo ir puodo iš 42 k kv. duobučių papuošimas (pav. 61:6), susidedantis iš įvairių paprastų motyvų: čia matome ir nutrūkusias duobučių eiles ant kaklelio, ir dvigubų duobučių juostas ant pilvelio, ir jas jungiančią įstrižą eilutę. Deja, visa kompozicija irgi neišlikusi. Briauna buvo dar papuošta katpėdėlėmis.

Labai dažnas puošimas **žingsniuojančios kriptutės** motyvais. Šiam motyvui būdingos į vieną pusę, dažniausiai į dešinę, gaubtos įstrižos eilutės, susiekiančios kampais. Surinktos 78 taip papuoštos šukės su briaunomis ir dar 7 kitų puodų be briaunų. Minimalus skaičius taip puoštų puodų galėtų būti apie 60. Šitaip būdavo puošiami įvairiais kakleliais puodai, nors nuo puodo formos ir dydžio dažnai priklausė paties ornamento dydis ir pavidalas. Ant tiesaus I pavidalo kaklelio puodo, rasto 53 h-i kv., kripė buvo net 10 cm pločio (pav. 62:3). Tai buvęs didelis, apie 40 cm skersmens anga puodas, jo išlikusios 33 labai aptrupėjusios šukės, kurios sudarė 18 cm pločio pakraščio juostą. Puošiamosios duobutės negilios, kai kur pailgos, ant kiek paplatintos briaunos įstriži pailgi išpaudai. Didele kripe turėjęs būti puoštas ir kitas I kakleliu puodas iš 38 i kv. (pav. 62:1) apie 30-35 cm skersmens anga. Tokia kripute, atrodo, buvo puoštas ir 48 h kv. dubens pakraštys (pav. 62:2). Tai buvo dvi nesusicinančios smarkiai gaubtos šukės tiesia briauna, tad galėjo būti ir nuo pailgo dubenėlio. Šiuo motyvu papuošti puodai paprastai būna neornamentuota briauna, kartais papuošta tokių pat duobučių eilute. Retai (pvz., 37 i kv. puodo) paplatinta briauna puošta apvajiniais išpaudais. Tai yra senas puošybos motyvas, tad daugiausia buvo taikytas seniausiems lengvos akytos masės puodams. Tačiau taip buvo papuošta ir keletas mažesnių tankios masės su grūsto granito priemaišomis puodelių. 40 k kv. aptikta C₁ kakleliu, apie 25 cm skersmens anga puodelio šukių, puoštų šiuo motyvu (pav. 62:5), nepuošta briauna. Kadangi puodo molio masė buvo sunki ir kieta, todėl ir duobutės ryškios ir apvalios. Kita, taip pat gana sunkios molio masės S₁ kakleliu puodo šukė buvo puošta beveik tiesiomis kriptutės eilėmis-trikampiais.

Savitos kompozicijos, kuriose panaudojamos tiktai kripučių dalys. Vienoje didelio, apie 40 cm anga puodo per pusę perskilusioje šukėje, rastoje 31 e kv., matyti labai negrabiai išvedžiota kripė, užimanti tik dalį liemens (pav. 61:5). Šukė yra nuo C₂ pavidalo kakleliu puodo, gana kietos tankios molio masės, duobutės ryškios, ant briaunos kiek pailgos. Kito didoko puodo

šukėje (82 m kv.) buvo išlikusi tik dalis kompozicijos (pav. 61:2), kurioje matyti irgi ryškiomis duobutėmis išpaustos kriptutės dalis, tačiau nuo jos atsišakoja viena ant kitos užspaustų duobučių juostelė. Didelė dalis iš žingsniuojančios kriptutės motyvų sudarytos kompozicijos buvo išlikusi 27 j kv. rastoje puodo pilvelio šukėje be briaunos (pav. 62:4).

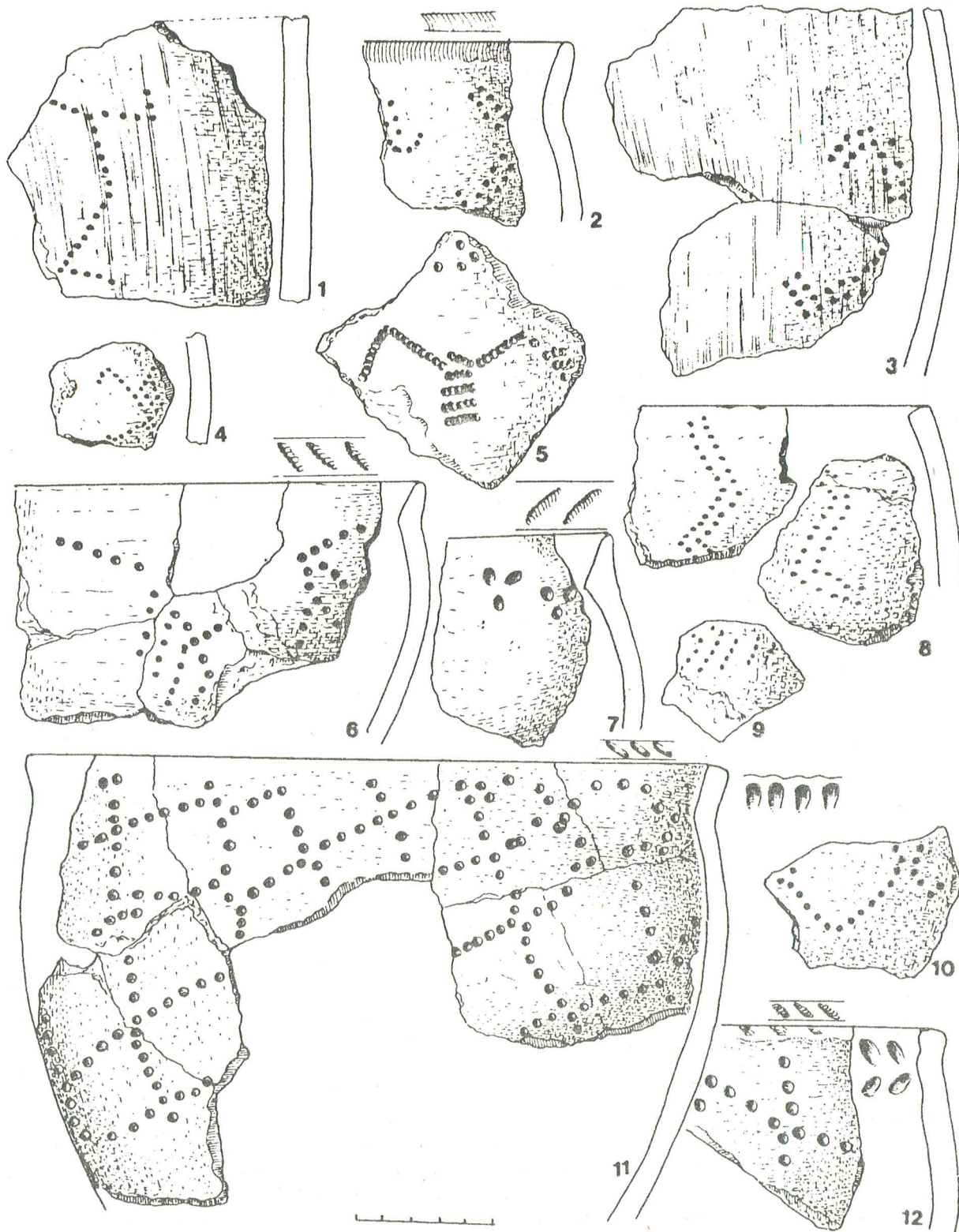
Labai retai žingsniuojančios kriptutės motyvas komponuojamas su kitais. Gana ryški tokia papildoma kompozicija buvo matyti 30 l kv. rastoje CS kakleliu puodo šukėje (pav. 62:10). Šios storos, sunkios masės puodo šukės pilvelį puošė ne tik ryški duobučių kripė, bet dar ją perverianti eilutė. Jos plačią briauną puošė irgi rečiau pasitaikantys įstriži apvajiniai išpaudai. Sudėtingiausia kompozicija pastebėta 42 g kv. rastoje, į gabalus sutrupėjusio C₁ pavidalo kakleliu, apie 30 cm anga puodo dalyje (pav. 61:1). Pakraštyje išpausta ryški žingsniuojanti duobučių kripė, o žemiau - dvi juostos dvigubų duobučių eilių.

Rečiau pasitaiko dvigubų eilių kripučių, tačiau tais atvejais kripė beveik nebetenka jai būdingų lenktų linijų. Visų šių puošimų duobutės buvo negilios (26 g kv.), netaisyklingos (40 j kv.) (pav. 62:7).

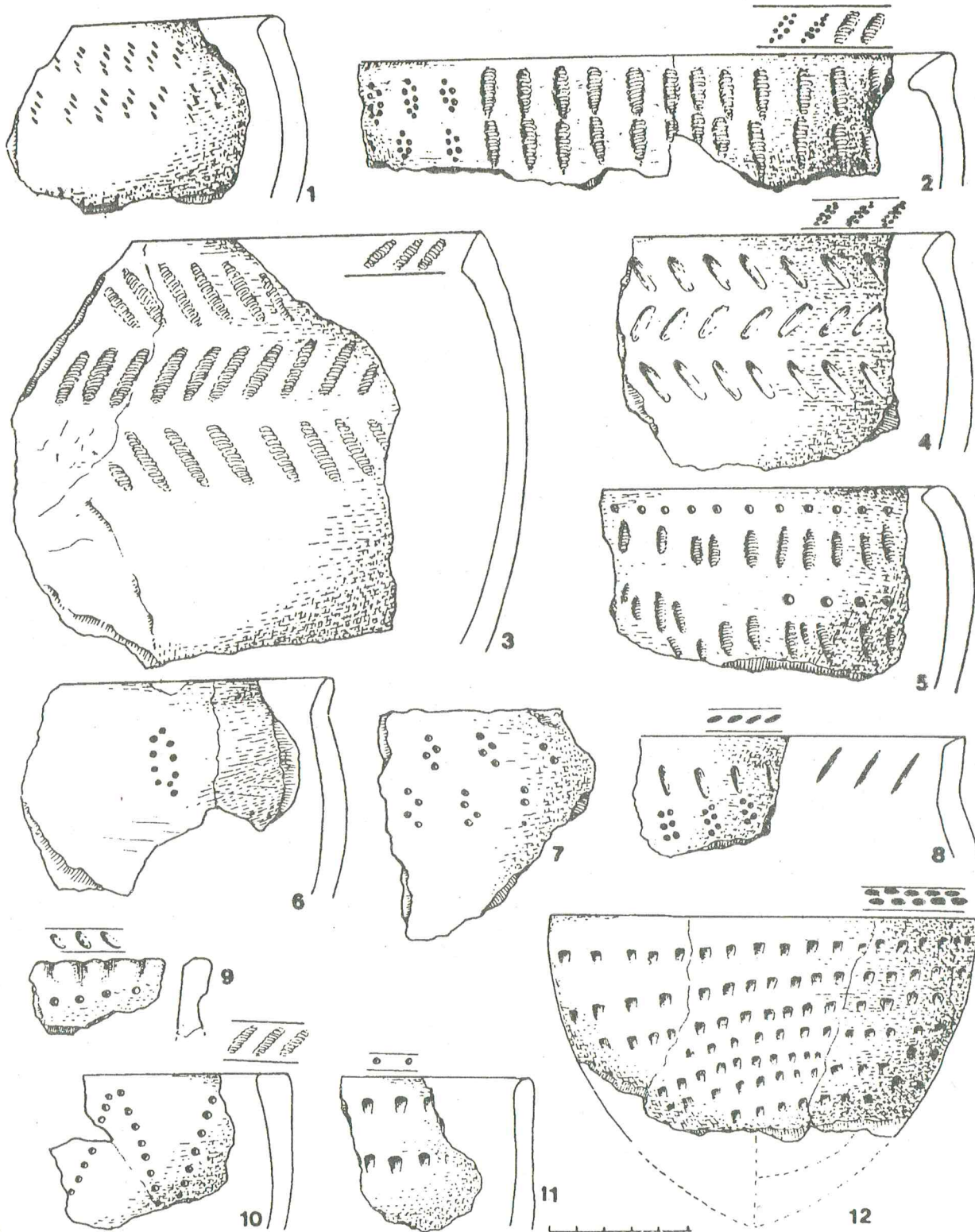
Sudėtingesnių duobučių kompozicija reta, ir taip puošti buvo tik keli puodai. Iš jų minėtina statmenų kripų kompozicija, kuria buvo papuošti tik 3 puodai. Ryškiausiai ji išlikusi dviejose to paties C₁ kakleliu puodo šukėse, rastose 58 e ir j kv. (pav. 63:8). Puodo masė gana lengva, duobutės durtinės, kiek pailgos, sudarančios gana trumpą statmeną kripe. Ant briaunos neryškios katpėdėlės, todėl briauna atrodo banguota. Kita didelio, apie 40 cm skersmens anga puodo sunkios masės, aptrupėjusiu paviršiumi šukė buvo papuošta panašiais duobučių vingiais, pluoštais po tris. Ant briaunos buvo gilūs, eglute išdėstyti apvajiniai išpaudai, subangavę briauną. Prie šios grupės priskirtina ir 29 e kv. rastoji maža šukelė be briaunos, papuošta ryškių smulkių durtinių duobučių kampeliais (pav. 63:9).

Visi čia minėti duobučių puošybos motyvai žinomi jau nuo ankstyviausių Šventosios gyvenviečių. Tačiau 6-ojoje gyvenvietėje buvo nemaža ir visai naujų motyvų, nesikartojančių ir neįeinančių dažnai į ornamentines sistemas.

Išsiskyrė trijų puodų šukės, puoštos **rombais** išdėstytomis duobutėmis. Puodai turėjo būti labai vienodi ir savo forma, ir dydžiu (30-35 cm skersmens anga) ir puošti, atrodo, tuo pačiu spaudu. Visi trys aiškiai buvo nulipdyti to paties žmogaus ir tuo pačiu metu. Tačiau šukės buvo gana plačiai išsibarsčiusios. Atskirus puodus išskirti padėjo tik nežymūs atlošo papuošimo nukrypimai. Didžiausias gabalas vieno puodo (pav. 63:11) buvo sutrupėjęs į 12 šukių, kurios buvo pasklidusios 45 i, 46 j, 49 f, i, j, k kv., todėl labai apzulintais kraštais. Pagal išlikusią dalį matome, kad

63 pav. Puodų, papuoštų sudėtingais duobučių raštais, dalys: 1 - 37 i kv., 2 - 30 h kv., 3 - 47 f kv., 4 - 36 i kv., 5 - 24 g kv., 6 - 19 j kv., 7 - 74 h kv., 8 - 58 e, j kv., 9 - 29 e kv., 10 - 22 j kv., 11 - 45 i, 46 j, 49 i, k kv., 12 - 48 h kv.

64 pav. Puodų, papuoštų apvajiniais įspaudais ir apverstais lašiuokais, dalys: 1 - 18 h kv., 2 - 47 h, 49 i kv., 3 - 16 h kv., 4 - 47 g,h,i,k, kv., 5 - 45 i kv., 6 - 42 i kv., 7 - 31 f kv., 8 - 44 g kv., 9 - 4 h kv., 10 - 37 i kv., 11 - 35 f kv., 12 - 40 j kv.

buvo puoštas puodo kaklas ir pilvelis iki 15 cm nuo briaunos. Puodo masė vidutinio sunkumo. Rombai netaisyklingi, išdėstyti kiek įstrižai. Briauna iš viršaus papuošta gana giliais įstrižais įspaudais, atlošas - gana giliais statmenais pirštų galų įspaudais. Antro tokio pat puodo 6 šukės su briaunomis buvo išsibarsčiusios 49 f, j, 53 j, 54 f, k kv. Nei savo dydžiu, nei atlikimo technika jis nesiskyrė nuo pirmojo, tik langai paviršiuje buvo išdėstyti statmeniau, o ant atlošo pirštų įspaudai įstrižesni. Trečiojo puodo taip pat buvo išlikusios 6 šukės, iš kurių 5 su briaunomis (pav. 63:12). Jos buvo išsibarsčiusios 48 h, 50 g, 51 d, e kv. Puodo masė taip pat kietoka, tik jo sienelės kiek storesnės už anų dviejų, kaklelis tiesesnis, ant briaunos ryškūs įstrižai apvajiniai įspaudai, o ant atlošo eglute išdėstyti pirštų galų įspaudai.

Šiek tiek kitokia rombų kompozicija puošta šukė, rasta 22 j kv. Šukė gana lengva, jos vidinė pusė brūkšniuota, paviršiuje ryškios mažos duobutės (pav. 63:10).

Retai pasitaikė laužtinių juostų - **sukūrėlio** - motyvas. Deja, nė vieno neturime gerai išlikusio. Atrodo, kad pagrindas turėjęs būti rombas su laužtinėmis atšakomis viršūnėse. Šis motyvas vadinamas kartais rombu su kabliukais. 76 i kv. rastoje šukėje buvo matoma nelabai ryškiomis pailgomis duobutėmis įspauso tokio rombo pusė ant gana storomis sienelėmis, apie 30 cm skersmens anga puodo pilvelio, jo briauna buvo puošta pailgais įspaudais. Į abi puses atsukti dvigubų eilučių laužtiniai kabliukai buvo išlikę gana didelėje, tačiau trapioje ir plonoje be briaunos šukėje, rastoje 47 f kv. (pav. 63:3). Puodo paviršius iš abiejų pusių buvo ryškiai brūkšniuotas (iš vidaus ryškiais skersiniais, o iš viršaus išilginiais brūkšniais) ir dar visas subanguotas pirštų įspaudais. Panašaus motyvo liekana matyti ir kito neryškaus S_1 pavidalo kakleliu puodo šukėje, rastoje 30 h kv. Ant puodo kaklo ir petelių buvo mažų duobučių kompozicijos pėdsakai, o ant briaunos viršaus ir krašto - tankūs nagų įspaudai (pav. 63:2). Tam pačiam tipui priskirtinas ir smulkiomis duobutėmis išbadytas raštas 36 i kv. rastoje šukelėje (pav. 63:4). Dalis šio motyvo matyti ir kitoje gana storoje vidutinio sunkumo puodo šukėje, rastoje 24 g kv. (pav. 63:5). Ornamentas atliktas labai tankiai, viena ant kitos užspaustomis duobutėmis. Per vidurį, rombo vietoj, tankus keturkampis plotelis, nuo kurio kampų į abi puses atsišakojusios laužtinės atšakos. Kažkokios kompozicijos iš mažų ryškių duobučių eilių liekana matyti 37 i kv. rastoje šukėje (pav. 63:1). Šukė buvo gana sunkios masės, ryškiai brūkšniuotu paviršiumi. Galima įžiūrėti rombo dalį ir laužtines atšakas.

Kažkokia sudėtinga įvairių duobučių kompozicijos dalis buvo 19 j kv. rastoje puodo šukėje (pav. 63:6). Šukė yra kieta, gana sunkios molio masės, lygiu

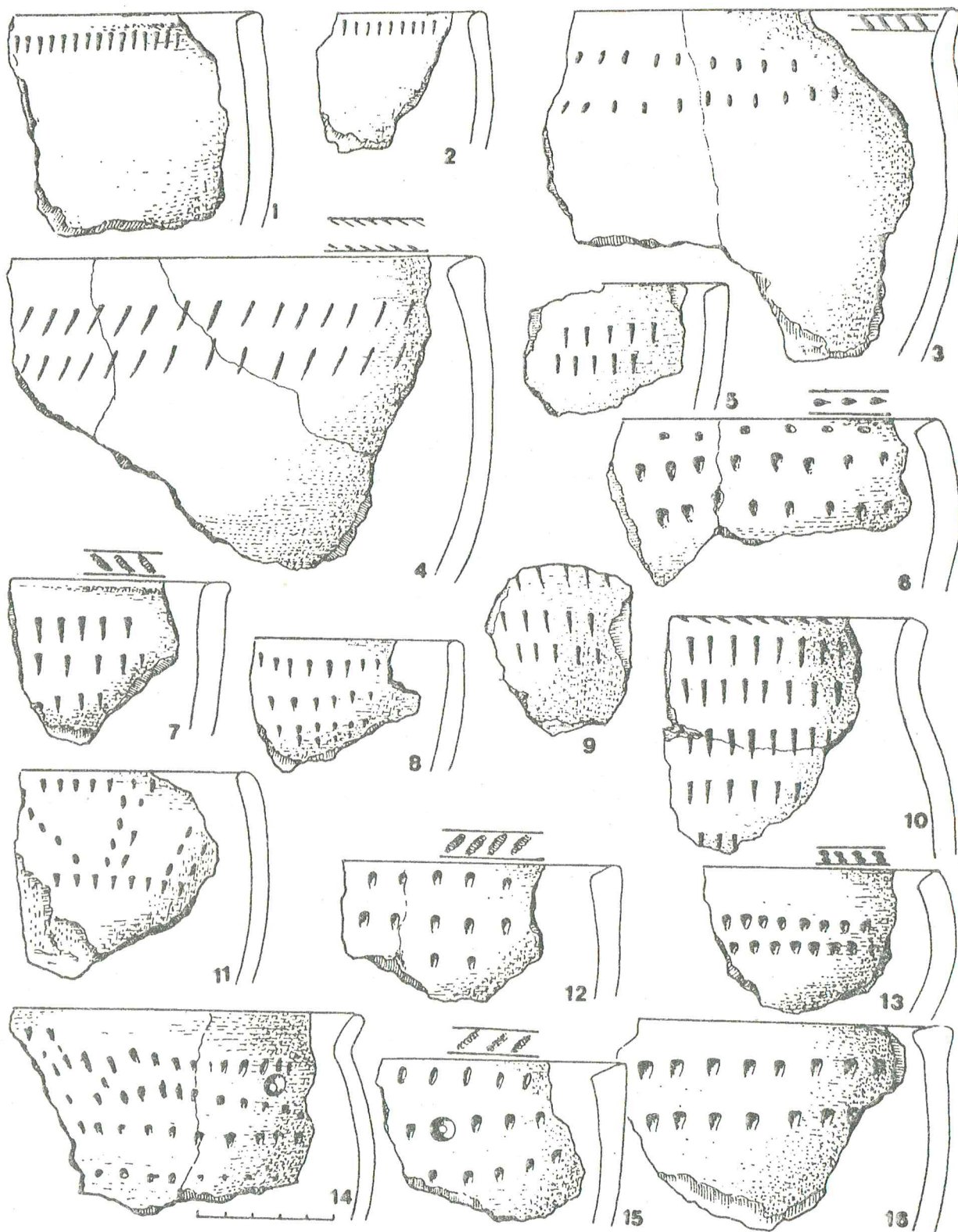
paviršiumi, tačiau smarkiai aptrupėjusi, tad negalima atsekti viso ornamento. Puodas buvo didelis, bet gana žemas, S_2 tipo kakleliu, ilgais apvajiniais įspaudais papuoštu atlošu.

Retai puodai puošiami atskiriomis duobučių grupelėmis, kurios, kaip 74 h kv. puodo šukėje, sudarė trilapį (pav. 63:7), kartais, kaip 42 i kv., - ovalą ar katpėdėlę.

Puošyba **apvajiniais įspaudais** daug retesnė. Taip buvo puošta apie 10% visų ornamentuotų puodų. Taip puoštų šukių su briaunomis surinkta 56. Be to, 38 šukės buvo kitų neišlikusiomis briaunomis puodų. Minimalus puodų skaičius galėtų būti apie 50.

Apvajiniai įspaudai būna dvejopi. Pagrindinis yra įspaudas, daromas virvele apvyniotu lazdelės galu. Virvelės labai plonytės, dažniausiai nevytos, nors kai kuriuose atspauduose ryškiau ar ne taip ryškiai matomi vytos virvelės antspaudai, lyg mazgeliai. Matyti, kad puošiama įspaudant spaudo galiuką iš apačios įstrižai, todėl įspaudas būna gilesnis ir platesnis viršuje ir seklesnis apačioje. Kartais apvajinis įspaudas toks neryškus, kad jį sunku atskirti nuo jį mėgdžiojančio negilaus ovalaus įspaudo. Šalia tikro apvajinio įspaudo atsiranda ir tariamasis, kai jis mėgdžiojamas smulkių badytinių duobučių ovaliomis grupelėmis. Visų šių trijų įspaudų motyvai tapatūs, pasitaiko visų trijų spaudų rūšių kompozicijū.

Dažniausiai pasitaikantis motyvas yra viena ar kelios eilės statmenų įspaudų ant puodo kaklelio. Dviem eilėmis buvo puošta vieno didelio, apie 40 cm skersmens anga, puodo, kurio šukių rasta 47 h ir 49 i kv., kaklas ir briauna (pav. 64:2). Apvajiniuose įspauduose matomi smulkūs plonų virvelių pėdsakai. Spaudas buvo apie 2 cm ilgio, tačiau eilės užspaustos viena ant kitos, todėl atrodo labai ilgas. Be to, dalis to paties puodo buvo puošta tariamais apvajiniais įspaudais - grupėmis stambių įspausų taškų. Ant beveik 2 cm pločio briaunos abu spaudai taip pat kartojasi, tačiau nepriklausomai nuo vietos puodo kaklelyje. Pasitaikė puodas (45 i kv.), papuoštas dviem neryškių statmenų apvajinių įspaudų juostomis, perskirtomis apvalių duobučių eilėmis (pav. 64:5), tačiau visa kompozicija atlikta labai negrabiai. Prie šių dviejų prisideda (4 h kv.) ir trečiasis elementas ant briaunos - apvalios duobutės: briauna buvo pastorinta ir iš priekio apvajiniu įspaudu reljefiškai banguota, o po ja - duobučių eilutė (pav. 64:9). Vienoje S_1 pavidalo kakleliu puodo šukėje, rastoje 44 g kv., matyti suderinti net 4 elementai: ant kaklelio - ovalių duobučių eilutė, žemiau - imituotų apvajinių įspaudų eilė, ant briaunos įstrižai - kiek pailgos duobutės, o vidinėje atlošo pusėje - ilgos platokos įraižos (pav. 64:8). Kartais eilės sudaromos tik iš imituotų apvajinių įspaudų: ant vienos iš 31 f kv. šukės toks įspaudas sudarytas iš 4 durtinių

65 pav. Puodų, papuoštų pleištukais ir apverstais lašiukais, dalys: 1 - 14 h kv., 2 - 15 h kv., 3 - 32 i kv., 4 - 24 h kv., 5 - 14 h kv., 6 - 31 j kv., 7 - 31 i kv., 8 - 49 j kv., 9 - 24 g kv., 10 - 16 f kv., 11 - 23 h kv., 12 - 50 k kv., 13 - 32 g kv., 14 - 24 h kv., 15 - 37 i kv., 16 - 31 e kv.

duobučių (pav. 64:7), ant kitos 18 h kv. šukės - iš įstrižų įkartėlių (pav. 64:1).

Du puodai buvo puošti žuvų ašakų pavidalu sukompnuotais apvajiniais išpaudais. 16 h kv. rastoje puodo dalyje (pav. 64:3) atspaudai buvo nęgilūs, tačiau ryškūs ir ilgi. Tokiais pačiais buvo puošta ir briauna. Puodas turėjo būti didelis, apie 40 cm skersmens anga, tačiau šukė plona, bet tankios struktūros. Tokia pačia kompozicija buvo išdęstytos ir ovalios duobutės kito didelio puodo, kurio surinkta 10 šukių 47 g, h, i, k kv. (pav. 64:4), dalyje. Briauna buvo puošta įstrižais apvajiniais išpaudais.

Apverstų lašiukų išpaudai - taip pat būdingas visų Šventosios gyvenviečių keramikos puošybos elementas. Juo buvo puošta 24% ornamentuotų puodų. Suskaičiuota 143 taip papuoštos šukės su briaunomis ir dar 12 kitų puodų be briaunų. Labai apytikriai skaičiuojant (nes papuošimai labai vienodi) minimaliai taip puoštų galėjo būti apie 60-70 puodų.

Ornamentikos motyvai labai vienodi ir paprasti. Dažniausiai tai 2 apverstų lašiukų eilutės netoli briaunos, kaip 31 e kv. rastose šukėse. Briauna dažniausiai puošta duobutėmis, kartais įstrižais apvajiniais išpaudais (pav. 65:16). Lašiukai paprastai platūs ir ryškiai išpausti. Tik vieno, matyt, gilaus dubenėlio gaubta šukė, rasta 32 g kv., buvo puošta lašiukais ant petelių, o briauna dvigubomis pailgomis duobutėmis (pav. 65:13). Keliskart aptiktos 3 lašiukų eilės, kaip 50 k kv. rastoje šukėje (pav. 65:12) ar šukėje iš 37 i kv. (pav. 65:15), nors gana negrabiai išpaustos. Ant briaunų buvo apvajiniai išpaudai. Retai lašiukai derinami su kitais elementais. Šukė, rasta 31 j kv., buvo puošta dviem eilutėm apverstų lašiukų ant petelių, o po pat briauna dar apvaliomis duobutėmis (pav. 65:6), briaunoje išpaustos dar pailgos durtinės duobutės. Taip pat tik viena nedidelio, 20 cm skersmens anga, S₁ pavidalo kakleliu, gana kietos masės puodelio šukė, rasta 24 h kv., buvo papuošta 4 eilėmis lašiukų, nors labai negrabiai išpaustų (pav. 65:14).

Labai retai galima pastebėti kokios nors kompozicijos pėdsakų. Tik vienoje šukėje buvo likę pėdsakai žemyn nukarusių lašiukų pluošteliu, kaip tai dažnai pasitaiko duobučių kompozicijoje.

Lašiukų duobutės išpaustos ne koku nors spaudu, bet ranka braukiant nuo viršaus, todėl jos nelygios, nevienodai išdęstytos, pačiame viršuje gilesnės.

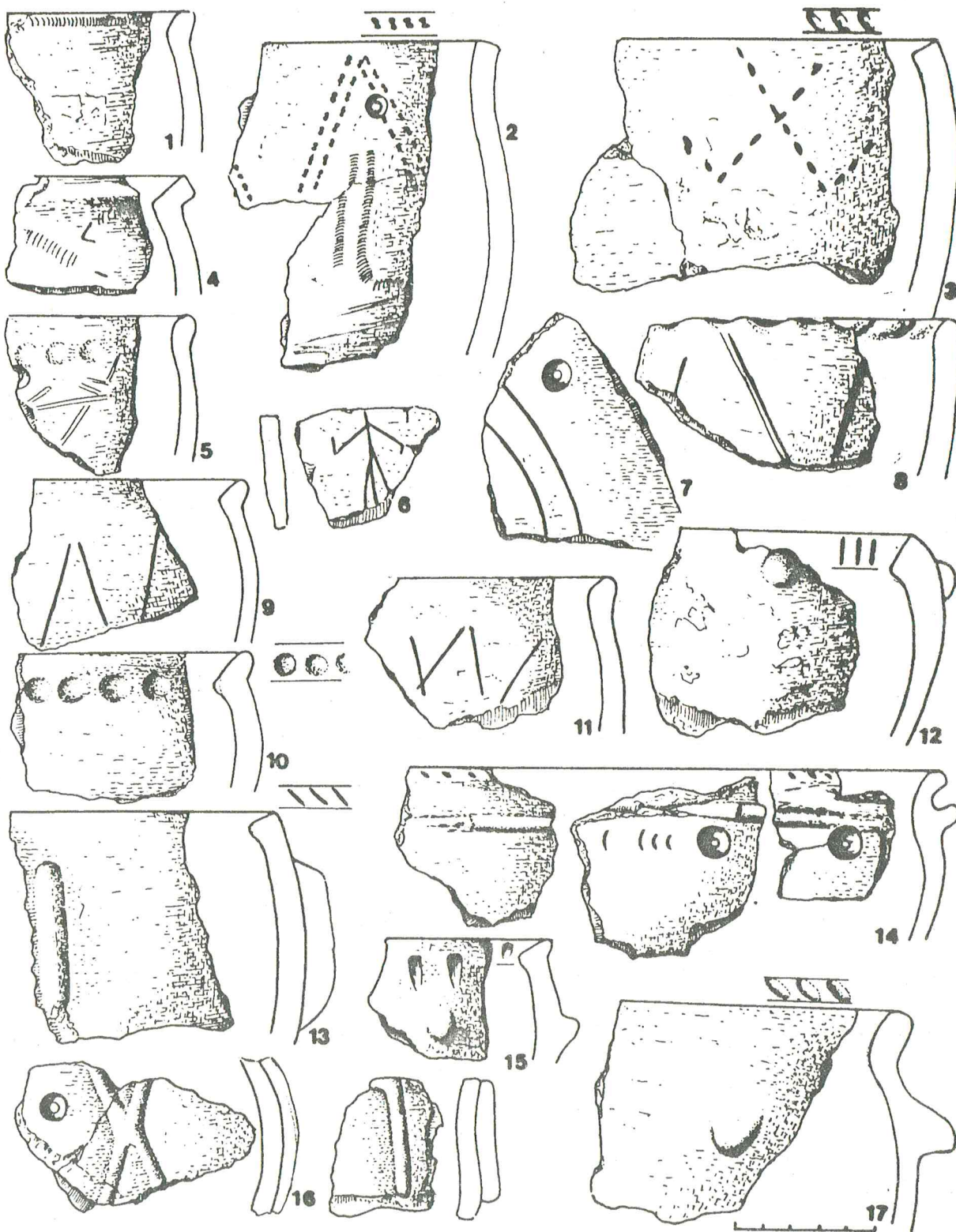
Ploni siauri pleištukai, kuriais puošta apie 3% ornamentuotų puodų, beveik visada išdęstyti pačiais paprasčiausiais motyvais. Taip puoštų puodų nedaug. Surinktos 25 šukės su briaunomis, iš kurių nustatyta, kad minimaliai puodų galėtų būti apie 18. Pridėjus dar 23 šukes be briaunų, nepritampančias prie anų puodų, iš viso puodų galėjo būti apie 30-35.

Būdinga, kad šitaip puošiami dažniausiai palyginti nedideli puodukai, tad negalima tikėtis ir įvairesnių motyvų ar kompozicijų. Paprasčiausia yra 1 eilutė po pat briauna. Taip buvo papuošti tik 2 puodeliai labai mažai gaubtu C₁ pavidalo kakliuku. Abiejų šukės kietos, rausvo lygaus paviršiaus, todėl pleištukai aštrūs ir ryškūs. 15 h kv. rastoji šukė buvo 15 cm anga puodelio lygia briauna (pav. 66:2). Antroji, rasta 14 h kv., buvo apie 30 cm skersmens anga puodo, su įstrižomis įraižomis ant briaunos (pav. 66:1). Dažnai pleištukai surikiuoti į keletą eilučių. Dvi eilutės puošė 14 h kv. rasto I₁ pavidalo kakleliu, 18 cm skersmens anga puodelį (pav. 66:5). Taip pat nedidelis, tik apie 25 cm skersmens anga puodelis S₁ pavidalo kakleliu buvo puoštą lyg ir negrabiais pleištukais ar pailgomis duobutėmis, o ant briaunos įstrižomis giliomis įraižomis. Šiai grupei priskirtinas ir puodas CS kakleliu, rastas 24 h kv., vienintelis puoštą dviem įstrižų siaurų pleištukų eilėm (pav. 66:4). Jo vienintelio briauna abiejuose kraštuose puošta trumpomis įstrižomis įpjovėlėmis. Būdinga, kad plonais pleištukais puodai puošiami keliomis eilėmis, tačiau jų skaičių sunku nustatyti, nes ne visada išlieka didesnė puodo dalis. Vieno, rasto 31 i kv., I kakleliu ir 20 cm skersmens anga puodelio šukėje buvo išlikusios 3 eilės aštrių statmenų pleištukų (pav. 66:7), o ant briaunos žymūs įstriži apvajiniai išpaudai. Kito tokio pat skersmens puodelio, aptikto 49 j kv., šukėje išlikusios 4 eilutės smulkių negrabiai išpaustų pleištukų (pav. 66:8). Iš kai kurių šukių galima spręsti, kad pleištukai kartais dengdavo didžiąją puodo paviršiaus dalį, nes vienoje 16 f kv. aptiktoje šukėje buvo išlikusios net 5 pleištukų eilės (pav. 66:10), ant briaunos buvo įstrižos įraižos. Tai rodo ir šukelė netoli smailaus dugnelio, rasta 24 g kv., papuošta pleištukų eilėmis (pav. 66:9).

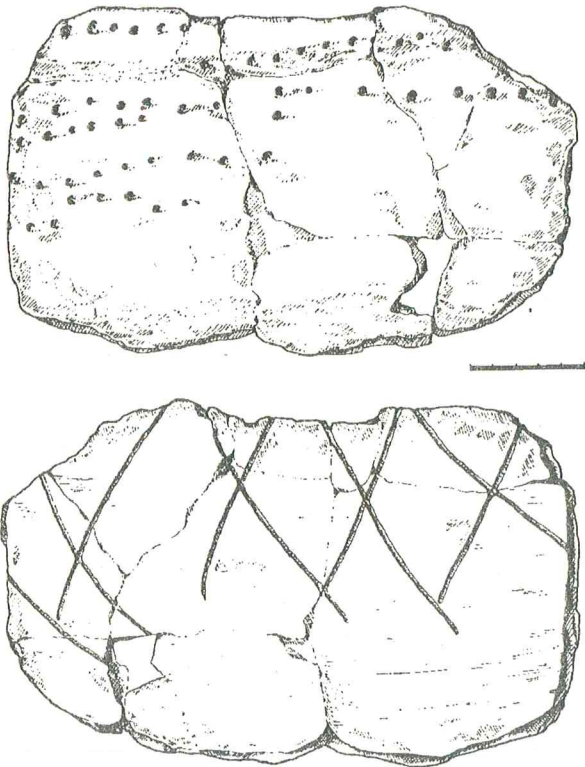
Jokių kitokių motyvų iš plonų pleištukų nepasitaikė nei šioje, nei kitose Šventosios gyvenvietėse.

Labai nedaug, iš viso tik keli %, puodų buvo puošiami kitokiais išpaudais: nagų, pirštų galų, linijų įraižomis ir reljefiniais papuošimais.

Nagų išpaudai pastebėti tik keturiose šukėse. Vienoje, rastoje 43 h kv., CS kakleliu puodo aptrupėjusioje šukėje ant atlošo briaunos buvo matoma nagų išpaudų eilutė (pav. 66:1). Kito puodo 43 i kv. rastoje šukėje matyti nagų išpaudai, sudarę kažkokios kompozicijos dalį kartu su įraižomis (pav. 66:4), ant briaunos buvo ryškios duobutės. Kažkokios kompozicijos liekanų buvo ir 30 h kv. rastoje šukėje, kurios pakraštys ir briauna taip pat buvo papuošti tankiais nagų išpaudais. Savitos kompozicijos liekanos buvo 33-34 h kv. rastoje S₁ kakleliu puodo šukėje. Šukė gana stora, didelio puodo. Po briauna ant kaklelio dvigubo dūrio duobutėmis išpausta

66 pav. Puodų, papuoštų nagų įspaudy, įraižų ir gumburėlių motyvais, dalys: 1 - 43 h kv., 2 - 33-34 h kv., 3 - 76 i kv., 4 - 43 i kv., 5 - 30 i kv., 6 - 30 h kv., 7 - 57 e kv., 8 - 42 i kv., 9 - 40 i kv., 10 - 44 k kv., 11 - 41 i kv., 12 - 36 j kv., 13 - 28 j kv., 14 - 31 g, 33 i,k kv., 15 - 49 j kv., 16 - 55 h kv., 17 - 24 j kv.

67 pav. Šukė, vidinėje pusėje papuošta rombais, iš 53 h-i kv.
(iš abiejų pusių)

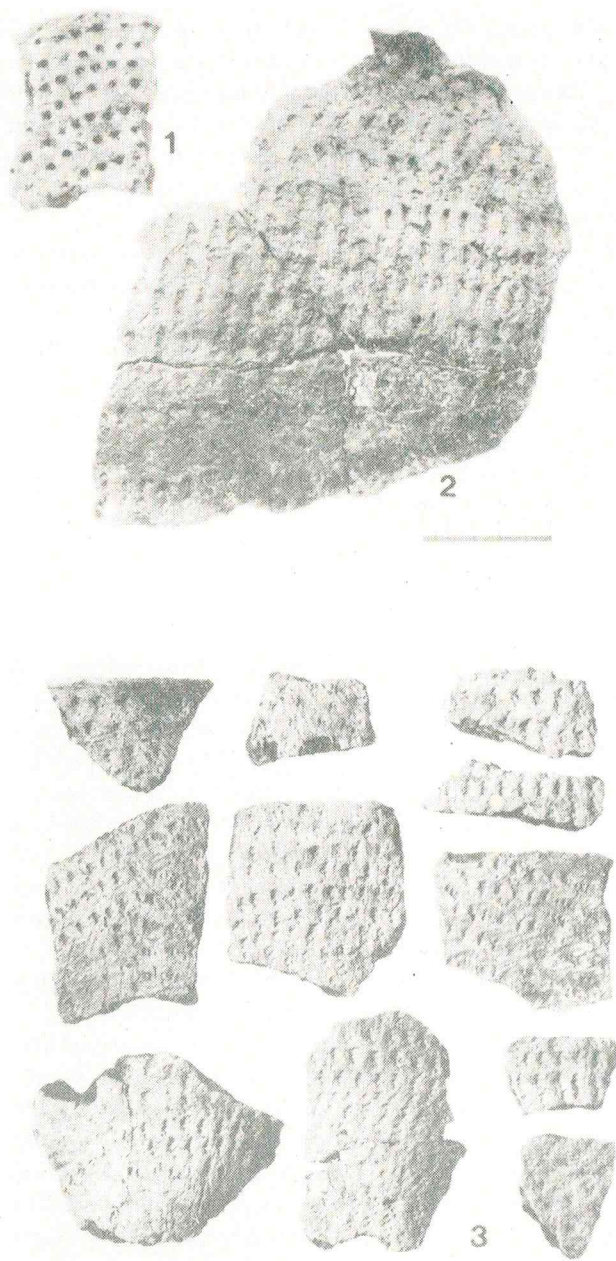
kripė. Tokiomis pat duobutėmis puošta ir briauna. Nuo kripės žemyn eina dviguba lenkta nagų išpaudų juosta. Žemiau puodas buvęs ryškiai brūkšniuotas (pav. 66:2).

Pirštų galų išpaudai kaip puošybinis elementas reti. Dažniausiai jais tik formuojamas S_1 arba CS puodo kaklelis ir tokiais atvejais jie neskirtini prie puošybos elementų. Tik kelių šukių paviršiuje, pvz., rastoje 44 h, matoma neryškių išpaudų eilutė (pav. 66:10).

Linijomis puošta irgi labai retai. Atrodo, kad linijos dažniausiai ką nors simbolizavo, o ne puošdavo puodą, nors iš nedidelių fragmentų sunku suvokti kompoziciją. Ant vienos 30 i kv. šukės plokščiomis linijomis buvo išbraižyta skersai einanti juosta, o nuo jos į abi puses - atšakos (pav. 66:5), tačiau visas raštas neaiškus. Kitoje, rastoje 57 e kv., lengvos masės šukėje buvo matyti dvi gilios lenktos įraižos (pav. 66:7). Kartais linijomis bandyta išraižyti ornamentą, panašų į žingsniuojančią kriputę. Tokių surinkta 10 šukių, iš kurių 5 buvo su briaunomis. Įraižos negilios ir gana plačios, visos atliktos labai nerūpestingai. Ryškesnė 40 i kv. rastoji CS kakleliu puodo šukė lygiu paviršiumi, išraižyta kampais (pav. 66:9). Vidinėje jos pusėje buvo viena ilga gilesnė įraiža. Kitose buvo matyti tik kripių

nuotrupos, pvz., rastoje 41 i kv. (pav. 66:11) ar 33 f kv. Plokščių plačių įraižių kripė buvo puodo šukėje, rastoje 42 i kv. (pav. 66:8). Šukė stora, didelio puodo, briauna apvali ir subanguota giliai išpaustais įstrižais apvajiniais išpaudais. Tai retas atvejis šioje gyvenvietėje. Kad įraižos simbolizavo tik idėją, rodo raižiniai vidinėje puodo sienelės pusėje, kur jie iš viršaus nematomi. Ypač išraiškingi vieno didelio puodo šukės, rastos 53 h-i kv., vidinėje sienelėje įraižyti rombais (pav. 67). Šukė buvo 25 cm ilgio, kiek gaubta, sutrupėjusi į 10 gabalėlių. Šukė labai išsiplojusi ir puodo skersmens nustatyti neįmanoma, bet, atrodo, puodas galėjo būti apie 40-50 cm skersmens. Paviršius ne ištisai puoštas negrabiomis viengubų ir dvigubų durtinių duobučių eilutėmis. Kito puodo šukės, rastos 30 h kv., vidinėje aktyje sienelėje buvo giliai įrėžta figūrėlė (?), kiek primenanti žmogelį (pav. 66:6).

Taip pat reti ir **reljefiniai papuošimai**. Suskaičiuota 15 šukių, minimalus puodų skaičius galėtų būti apie 6. Kaip ir kitos šukės, jos labai atrupėjusios, gal net daugiau už kitas. Visos jos skirtingos ir neįtartinamos į jokią ornamentikos sistemą. Gunkleliai, kurių pastebėta trijose šukėse, greičiausiai buvo tik puošiamieji. Viena 36 j kv. rasta C_2 kakleliu storoka puodo šukė buvo papuošta apvaliu gunkleliu visai arti viršutinės atrupėjusios briaunos (pav. 66:12), papuoštos statmenais įraižių stulpiukais. Kitų dviejų gunkleliai panašesni į ašas. Tokia vidutinio sunkumo šukė, rasta 49 j kv., nuo CS_1 kakleliu puodo (pav. 66:15) po briauna buvo papuošta apverstų lašukų eilute, o žemiau - mažu smailėjančiu gunkleliu. Kito puodo S_1 kakleliu vidutinio sunkumo šukė, rasta 24 j kv., lygiu paviršiumi išlaikė dar labiau nusmailėjusį ir žemyn nulinkusį gunklą (pav. 66:17), kuris galėjo būti naudotas ir kaip aša. Šio puodo briauna puošta neryškiomis duobutėmis. Ašą primena ir statmenai pailgas rumbas ant C_2 puodo kaklelio, rasto 28 j kv. Puodo paviršius buvo lygus, tik briauna puošta įstrižomis įpjovomis (pav. 66:13). Skirtingi dar dviejų puodų papuošimai. Šios šukės buvo prastai išlikusios, be briaunų, labai atrupėjusios, tad nebuvo įmanoma atstatyti viso vaizdo. Puodo šukėje, rastoje 55 h kv., kurios išlikę du nesutampantys gabalėliai, viename matyti X pavidalo rumbas (1,5 cm storio kartu su šuke), antrame viršuje - užlinkęs pailgas rumbelis (1,7 cm storio) (pav. 66:16). Šukės labai lengvos ir trapios. Dar labiau atrupėjusios antro panašaus puodelio šukės, rastos 41 d, l, 42 j kv., ypač atrupėję rumbai, tačiau, atrodo, irgi buvę X pavidalo ir galbūt dar apačioje sujungti, kaip matyti iš trumpų lenktų užlipdytų juostelių gabaliukų. Išlikusios 4 dar vieno savito puodelio nesutampančios šukės, surinktos 33 g, i, k kv. Puodas buvęs S_1 kakleliu, jo briauna puošta įstrižomis įraižėlėmis. Ištisai aplinkui po briauna matomos liekanos gana aukšto rumbo, kurio tik maža dalelė

68 pav. Puodų, kurių paviršius ištaisai padengtas išpūdais, dalys: 1 - 40 j kv., 2 - 30 i kv., 3 - 57 i kv.

išlikusi sveika. Jis sudarė savitą puodo profilį (pav. 66:14). Po rumbu viename plotelyje matyti nagų išpūdėliai. Puodelis buvo sudužęs ir keliose vietose taisytas, nes šukės su skylutėmis nesutampa.

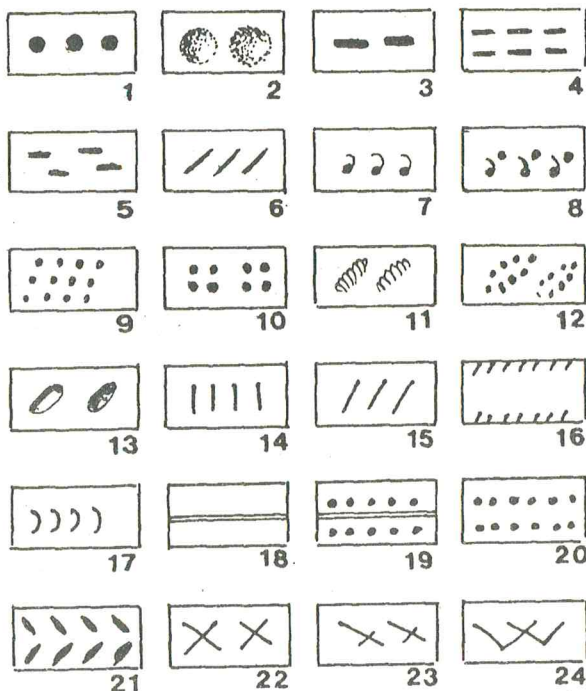
Į vieną grupę galėtume sujungti ir puodus visu ornamentuotu paviršiumi. Tai gana saviti indai, dažnai kitokios molio masės, su gausiomis grūsto granito priemaišomis, prieš ornamentuojant ryškiai brūkšniuotu paviršiumi. Jie būna įvairaus dydžio.

Matyti, kad paviršius prieš brūkšniavimą buvęs padengtas plonu riebaus molio sluoksneliu - angobuotas, kad labiau išryškėtų brūkšniavimas. Pačios šukės gana sunkios masės, tačiau trapios, nes jose daug gana stambių grūsto granito priemaišų. Brūkšniuota paprastai skersai puodą. Virš brūkšniuoto pagrindo ištaisai išpaustos kiek pailgos, netaisyklingai apvalios arba apvajinės duobutės. Visi išlikusių šitokių puodų kakleliai buvo trumpi, S_1 pavidalo, mažai išriesti. Ant briaunų būna įstriži apvajiniai arba pailgų duobelių išpūdai. Dažnai tokios šukės aptinkamos krūvelėmis, nuo vieno sutrupėjusio puodo, tačiau dėl jų trapumo sutaikyti jas labai sunku. Rečiau pasitaikė tokių puodų iš lengvos masės, su didele organinių medžiagų priemaiša. Pvz., 57 i kv. (pav. 68:3) rastos 64 nedidelio puodelio, apie 25 (?) cm skersmens anga lengvos, brūkšniuotos, balkšvu paviršiumi šukės, ištaisai padengtos įstrižais apvajiniais išpūdais. Jo išlikusios ir 3 S_1 kaklelio šukės su briaunomis, papuoštomis įstrižais apvajiniais išpūdais, šonai ir smailėjančio dugnelio gabalai, ornamentuoti iki pat apačios. Kita dalis ištaisai ornamentuotų puodų buvo kietesnės, tankios masės, jų brūkšniavimas ryškus, ant briaunų gilūs įstriži išpūdai.

Iš viso surinkta 110 tokių šukių, tačiau puodų galėjo ir nebūti nė 30.

Kiek mažiau, t.y. 90 surinktų šukių nebrūkšniuotu paviršiumi, ištaisai papuoštų duobutėmis. Minimaliai puodų galėtų būti apie 23. Skirtingai nuo anksčiau minėtųjų puodų, šių duobutės paprastai apvalios (40 j kv.) (pav. 68:1), dažnai apverstų lašiukų pavidalo, kartais mazgelių, primenančių apvajinius išpūdus. Labai didelė S_1 kakleliu puodo šukė, rasta 30 i kv., ištaisai buvo papuošta labai netaisyklingais pailgų apverstų lašiukų išpūdais (pav. 68:2), taip pat buvo puošta ir puodo atlošas. Kitas puodas 20 cm anga, kurio 37 šukės buvo surinktos 22 i kv. (nors tik dvi iš jų su briauna), tokiais pat išpūdais puošta iki pat smailaus dugniuko. Taip puošta ir 40 j kv. rastas smailiadugnis dubuo (pav. 64:12), kurio surinktos 6 šukės. Lygiame puodo paviršiuje buvo išpaustos 7 labai nelygios eilės negrabių apverstų lašiukų. Ant briaunos įstrižai išpaustos dvigubos duobutės. Sienelių storėjimas į apačią rodo, kad smailus ar beveik apvalus dugnelis labai netoli.

Peržvelgę visą Narvos kultūros puodų paviršiaus puošybą, išskyrėme 9 ornamentų grupes, kurių tik maža dalis yra kiek įvairiau komponuojama (pav. 59). Nepavyko atsekti kokio nors dėsningumo derinant paviršiaus ir briaunų papuošimus. Galima tik pažymėti, kad briaunų ornamentikoje ilgiau išlieka paprasti seniausi elementai - apvajiniai bei juos imituojantys išpūdai ir duobutės. Tačiau yra daugybė puodų ornamentuotu ne paviršiumi, bet briauna. Puodai taip sutrupėję ir ornamentika taip kartojasi, kad

69 pav. Puodų briaunų ornamentikos motyvai

nustatyti minimalų puodų skaičių neįmanoma. Todėl tikėdamiesi, kad įvairiai ornamentuotomis briaunomis puodai bus sudužę reliatyviai į tiek pat dalių, skaičiuosime pagal šukes su briauna. Taip perskaičiuosime ir ornamentuotų puodų briaunas. Procentinė išraiška, reikia tikėtis, turėtų maždaug atitikti tikrovę.

Suskaičiuota 3892 puodų briaunų, iš kurių 45% buvo visai neornamentuotų, o 55% - ornamentuotų. Tad didžioji dalis neornamentuotu kakleliu puodų vis dėlto turėjo bent ornamentuotą briauną.

Briaunų ornamentika, atrodo, gana įvairi (pav. 69), tačiau yra motyvų, kurie kartojasi labai retai. Apibūdinami juos skirstome į 6 grupes. Pati gausiausia ir dažniausiai pasitaikanti yra duobučių grupė (pav. 69:1-7). Tai vidutinio dydžio duobučių, pirštų išpaudų duobučių, siaurokų pailgų duobučių, dviguba lygiagrečių pailgų duobučių, dviguba nelygiagrečių tokių pat duobučių, įstrižų pailgų duobučių, mažų duobučių su uodegėlėmis eilutės. Antroji grupė (pav. 69:8-10) - tai smulkių durtinių duobučių kombinacijos: įstrižai einančios dviejų arba trijų taškučių eilutė arba keturių taškučių katpėdėlė. Trečioji grupė (pav. 69:11-13) - tai apvajinis išpaudas - tikras, imituotas ar mėgdžiotas. Ketvirtąją grupę (pav. 69:14-17) sudarė įkartos: statmenos, įstrižos, dvieilės, priskirtini ir nagų išpaudai. Penktoji grupė (pav. 69:18-21) - tai išilginės juostos, gilus griovelis per visą briauną, kartais su jį įrėminančiais taškais, tad šiai grupei priskirtinos ir dvi taškų eilutės be griovelio, pagaliau griovelis su

atšakomis į abi puses. Ir šeštoji grupė (pav. 69:22-24) - tai atskiros įvairios susikryžiuojančios įraižos.

Daugiausia briaunų ornamentuota įkartėlėmis - apie 40%, antroje vietoje - ornamentuotos duobutėmis - apie 35%, kiek mažiau apvajiniais ir į juos panašiais išpaudais - 22%. Ir tik 3% ornamentuota kitokiais motyvais.

Čia taip pat galėtume paminėti ir kai kuriuos puodų puošybos motyvus, neįeinančius į ornamentikos sistemas ir todėl unikalius. Jų simbolinę prasmę pabrėžia ypač tai, kad jie įraižomi dažnai nematomoje vidinėje puodo sienelėje.

Vidinėje sienelėje buvo įrėžta ir maža figūrėlė (pav. 66:6), primenanti žmogelį (?).

Įraižytos žmonių figūrėlės pažįstamos iš dar senesnių kultūrų. Pvz., Rytų Latvijoje Zvidzės gyvenvietės mezolitiniam sluoksnyje buvo aptikta kaulinė plokštelė, kurioje duobutėmis išbadyta žmogaus figūrėlė. Žinoma žmogaus figūrėlė, išbadyta ant Narvos kultūros dubenėlio dugno (Jloze 1988, pav. 39,40). Tokių įrėžtų figūrėlių žinoma ir kitose vidurinio ir vėlyvojo neolito kultūrose. Labai panašių aptikta Pietų Švedijos Duobelinės keramikos kultūroje (Wyszomirska 1975, p. 129-137, pav. 11). Taip pat kai kuriuose Šukinės keramikos puoduose (Peredolski 1905, lent. XV). Vėlyvajame neolite tokių įraižų reta. Be dviejų Nidos figūrėlių (Rimantienė 1989, p. 172-174), išpaustų virvele, tokia įrėžta figūrėlė, labai artima Šventosios 6-osios gyvenvietės radiniui, žinoma Elblongo srityje Šiaurės rytų Lenkijoje, buv. Reimansfeldo vietovėje (Gaerte 1927, pav. 40). Iš abiejų jos šonų pavaizduoti greičiausiai lietaus srautai.

Kartu su žemės ūkiu atsirado ir naujos ornamentikos kompozicijos, kokių nebuvo nė vienoje kitoje Šventosios gyvenvietėje. Kompozicijos sudarytos iš tų pačių elementų - duobučių, apvajinių bei mazgelių išpaudų, įraižų. Kaip minėta, kelių puodų sienelių paviršiuje duobutės buvo išdėstytos rombais, susikryžiuojančiomis juostomis. Be abejo, jos vaizdavo skersai ir išilgai išvagtą lauką su grūdais (pav. 63:11,12).

Kito tokio puodo vidinėje pusėje, giliai, visai nematomoje vietoje irgi buvo juostelėmis išraižyti rombai (pav. 67). Tokių įraižų liekanų pasitaikė dar kelių puodų vidinėse sienelėse. Pastebėjus šiuos ryškius piešinius, atkreiptas dėmesys ir į anksčiau tyrinėtų gyvenviečių keramiką. Pastebėta, kad ir Šventosios 23-iojoje gyvenvietėje, kurioje buvo kanapių grūdų ir net kanapinė virvelė, ant puodų atlošų taip pat būta įrėžtų rombų, neįeinančių į ornamentikos sistemą.

Be abejo, tokiuose puoduose turėjo būti laikomi grūdai sėklai, ir šie papuošimai turėjo juos magišku būdu saugoti. Kaip minėta, šerytės buvo sodinamos, o ne sėjamos. Tad vieno puodo užteko visam laukui. Taigi šie puodai buvo savotiški aruodai.

Rombas yra pats seniausias ir, galėtume sakyti, net realistiškiausias apdirbtų laukų simbolis, nes žemė buvo vagojama skersai ir išilgai vagos neverčiančiu arklui. O jei duobutes suprasime kaip sėklas, tai ir bus visas aparto lauko vaizdas. Nors pats rombo ženklas yra senesnis už žemdirbystės kultūras, nuo paleolito iki dabar pažįstamas įvairioms pasaulio tautomis. Tik atskiros kultūros ir epochos jį įdėjo savo turinį. Kartais sėklos įraižytuose žemės rombuose vaizduojamos visuose kampuose išpaustais taškais (Рыбаков 1965:1, p. 31, pav. 8). Rombas taip pat vienas iš senųjų moters ženklų. Tripolinėje kultūroje tokį rombą randame ant molinės gimdytojos figūrėlės pilvo (Рыбаков 1965:1, p. 31, pav. 7:17). Iš šių rombais išvagotų primityvių vaizdinių susiformavo sukūrėlio-rombo su atšakomis galuose ženklas, kuris įvairiose kultūrose buvo vaisingumo simbolis. Sprendžiant iš jo vietos kompozicijoje, jis galėjo reikšti žemę, augaliją ir tuo pat metu moterį (Амброз 1965, p. 20), o rombų virtinė - Gyvybės medį. Tokie rombai su kabliukais siekė net akmens amžių. Toks ženklas aptiktas Nemuno kultūros vėlyvojo neolito Dobryj Boro gyvenvietės Baltarusijoje keramikoje (Исаенко 1976, p. 122). Rombas išliko ir kai kuriuose Pamarių kultūros puodų raižiniuose (Gaerte 1927, pav. 38, 255, 256), nors tuo metu jį dažniausiai keitė apdirbtus laukus reiškiantys užbrūkšniuotų trikampių motyvai.

Sukūrėlio ženklas labai plačiai buvo paplitęs įvairiose žemės ūkio kultūrose. Paprastai juo puošiamą keramiką - puodai ir net moliniai svareliai (Djakovo kultūroje). Rasta jų ir II a. pr. Kr. kapinynų keramikoje (Мерперт 1958, p. 94, 98), ir ankstyvuose piliakalniuose (Смирнов 1971, p. 93-94), ir daug vėliau - viduriniame geležies amžiuje (Ахметов 1994).

Lipdytinių papuošimų pasitaikė jau vidurinio neolito puoduose. Puodo iš Šventosios 3-iosios radimvietės sienelėje buvo negrabiai nulipdyta žmogaus figūrėlė (Rimantienė 1979, pav. 93). Gunklelių pasitaikė Šventosios 4-ojoje, 23-iojoje ir 26-ojoje radimvietėse. Tai nėra Narvos kultūrai būdingas papuošimas, jis atsirado, matyt, bendraujant su kitomis kultūromis, greičiausiai su Rutulinių amforų kultūra. Tačiau 6-ojoje gyvenvietėje reljefiniai papuošimai buvo nulipdyti ant lengvos molio masės narviškų puodų. Ir tai, matyt, dar kartą patvirtina, kad šioje gyvenvietėje abi kultūros buvo susiliejusios.

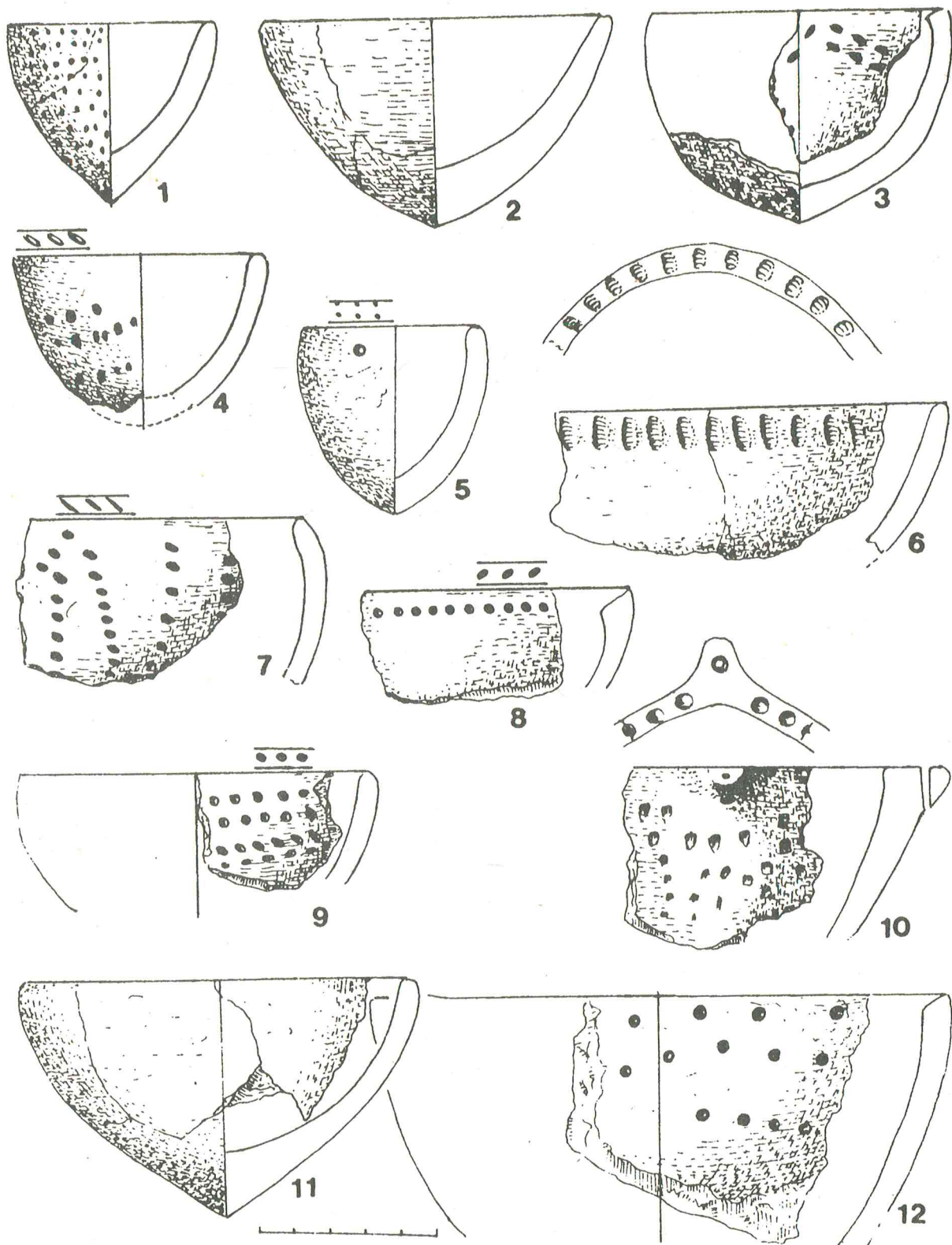
GERIAMIEJI PUODELIAI IR DUBENĖLIAI

Iš smailiadugnių puodų grupės išsiskiria nedidelė grupelė (gal 12-15) visai mažiųjų puodelių - taurelių, paprastai neryškiais C_1 pavidalo kakliukais, labai

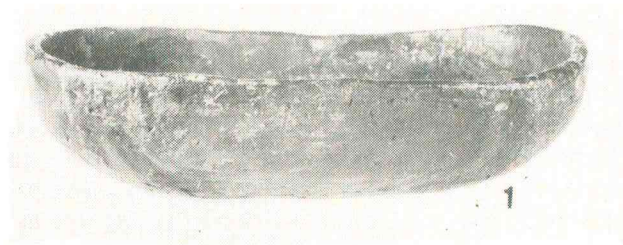
įvairios molio masės, tačiau labai vienodos formos. Dažnai jie gerai išlieka, nes yra mažiukai ir gerai apdorotu paviršiumi. Būdingas pavyzdys yra 24 g kv. rastoji beveik sveika (pav. 70:1) 5 cm aukščio ir 5,5 cm skersmens anga taurelė. Jos molio masė buvo gana sunki, paviršius baltas, lygus ir kietas, ištiesai puoštas durtinėmis duobutėmis. Labai panaši ir antra taurelė, rasta 26 i kv. (pav. 70:5), taip pat gana sunkios molio masės, tik kiek aptrupėjusiu paviršiumi. Jos buvo išlikusios dvi dugnelio ir viena su briauna šukės, tad forma visai aiški. Ant kaklelio buvo dar šlapiame molyje išdurta mažytė skylutė. Briauna puošta dviem smulkių taškučių eilutėmis. Taurelės aukštis ir skersmuo turėjo būti 5 cm. Sunkios molio masės taurelės liekanų rasta 30 h kv. Bet dauguma yra gana lengvos masės ir tokios, iš kurios pagaminta dauguma Narvos tipo puodų. Tokia gana lengvos balkšvos masės taurelės šukė buvo rasta 28 g kv. (pav. 70:4). Ji buvo iš abiejų pusių papuošta negrabiais taškais-duobutėmis, ant briaunos įstriži įspaudai. Jos angos skersmuo turėjo būti 7 cm, o aukštis - 4,5-5 cm, tik pats smaigalys nutrupėjęs. Truputį didesnės taurelės šukių rasta 26 i kv. (pav. 70:3). Taurelės molio masė gana lengva, tačiau paviršius labai išlygintas. Išlikusi dugnelio ir šono dalis. Nors jos nesutampa, bet puodelio forma aiški. Puodelis buvęs 8 cm skersmens kakleliu ir 6 cm aukščio, C_1 pavidalo kakliuku. Paviršius buvo papuoštas kampu pailgomis duobutėmis, nors rašto kompozicija neaiški, ant briaunos nežymios įstrižos įraižos. Dauguma taurelių, greičiausiai geriamųjų puodukų, yra daug plokštesni, panašesni į dubenėlius, tačiau jų paviršius dažniausiai labai išlygintas, netrapus. Toks būdingas geriamasis puodelis, rastas 45 h kv. (pav. 70:11), buvo balkšvas, briauna apvali su neryškiais įraižų pėdsakais. Išlikusios 5 jo šukės, iš jų 4 su briaunomis ir 1 nuo dugnelio. Puodukas buvo 11 cm skersmens anga ir 6,5 cm aukščio. Visai panašus į šį aptiktas 60 i kv. Jo buvo išlikusios 7 lygiu paviršiumi šukės su dugnelio liekanomis. Buvo ir beveik apvaliais dugneliais tokių puodelių-dubenėlių, pvz., rastasis 30 j kv. (pav. 70:2). Puodelis buvo gana lengvos masės, pakraštys ovalus, bet kreivas. Buvo sutrupėjęs į 9 dalis, iš kurių 6 su briaunomis. Kadangi visos susiėjo iki pat dugno, tai galima buvo nustatyti, kad jis buvęs 10 cm skersmens anga ir 5,5 cm aukščio.

Papuošti būna paprastai kietesnės molio masės lygiu paviršiumi puodukai, pvz., rastasis 46 g kv. (pav. 70:9) 10 cm skersmens anga dubenėlis.

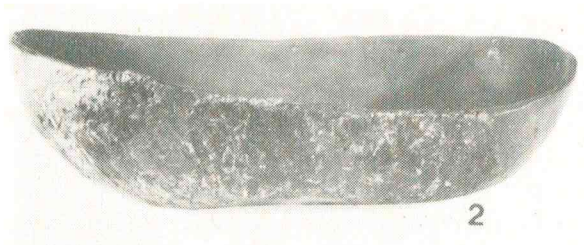
Panašių mažų taurelių liekanų, paprastai lygiu paviršiumi, rasta įvairiose perkastos vietose - 25 h kv., 33 e kv., 41 e n i kv., 56 j ir 58 i kv. Pasitaikė ir didesnių, taip pat greičiausiai geriamųjų dubenėlių, kurių angos skersmuo 15-16 cm (pav. 64:12; 70:12).

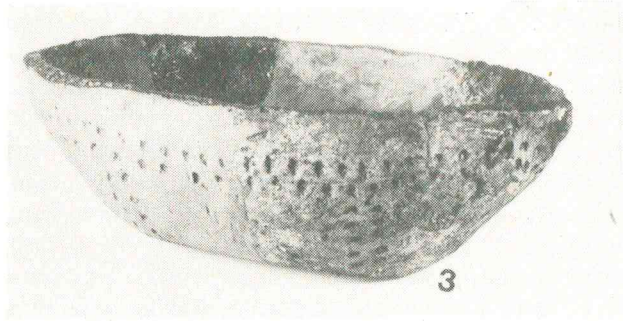
70 pav. Geriamieji puodeliai ir dubenėliai: 1 - 24 g kv., 2 - 30 j kv., 3 - 26 i kv., 4 - 28 g kv., 5 - 26 i kv., 6 - 54 g, 55 e kv., 7 - 22 g kv., 8 - 30 i kv., 9 - 46 kv., 10 - 23 i kv., 11 - 45 h kv., 12 - 21 e kv.

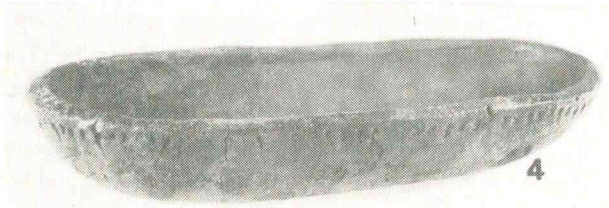
1

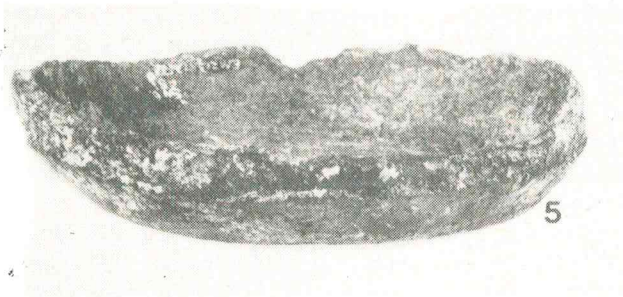
2

3

4

5

6

71 pav. Restauruoti dubenėliai: 1 - 29 i kv., 2 - 28 j kv., 3 - 33 f kv., 4 - 35 j kv., 5 - 55 j kv., 6 - 32 g kv.

Tačiau būdingiausi Narvos kultūros keramikai yra pailgieji dubenėliai, kartais vadinami vonelėmis. Jų buvo įvairios molio masės: ir visiškai lengvučių, akytų, ir vidutinio sunkumo, ir sunkių storų. Jų dugnai paprastai kiek gaubti, apvalūs. Paprastai manoma, kad tai buvusios spingsulės, nes dažnai aptinkami apdege pakraščiai ir labai sukietėję dugnai, tačiau dauguma šioje gyvenvietėje rastųjų buvo vis dėlto labai švarūs ir, matyt, naudoti kitiems tikslams. Dažniausiai išlieka jų šonų arba galų dalelės, iš kurių sunku nustatyti dydį ir formą. Tačiau pasitaikė ir visiškai žemės slėgimo išplotų, bet plačiai neišbarsčiusių dubenų šukių, kurias galima buvo restauruoti. Toks lygiu paviršiumi beveik visas išlikęs dubuo buvo rastas 35 j kv. (pav. 71:4). Jis buvo 26 cm ilgio, 13 cm pločio ir 6 cm aukščio. Šitokie dubenėliai neretai puošiami - tai matyti iš gana storo dubenėlio galo dviejų šukių, rastų 54 g ir 55 e kv. (pav. 70:6), kurio kaklelis puoštas apvajinių įspaudų eile, taip pat ir briauna. 30 i kv. rasta vieno dubenėlio beveik tiesi šono pakraščio šukė (pav. 70:8) buvo gana lengvos masės, C₂ pavidalo kakleliu, prie briaunos papuošta apvalių duobučių eilute, didžioji

briaunos dalis visai lygi, atskirai išpaustos 3 pailgos duobutės. Turbūt pailgo dubenėlio buvo ir šukė, rasta 22 g kv. (pav. 70:7), papuošta žingsniuojančia kripute išdėstytomis duobutėmis, panašiomis į skersinius lašelius. Šukė buvo vidutinio sunkumo masės, baltu kietu paviršiumi. Didžiulė dubens šukė, rasta 29 e, f, kv., buvo ištiesai papuošta pirštų įspaudais, tik ant kaklo buvo 2 duobučių eilės, ant briaunos įstrižos duobutės. Dubenėlio šonas ir galas, rastas 24 j kv., buvo gana sunkios masės, briauna papuošta įstrižai išpaustomis pailgomis duobutėmis. Panaši dalis, taip pat papuošta briauna, rasta 31 k kv. Dugninės dalis rasta 46 i kv. Yra nemaža ir labai storų, ir sunkių dubenų šukių, jų briaunos dažniausiai puoštos įstrižinėmis įkartomis arba įpjovomis.

Du pailgi dubenėliai buvo skirtingi - šešiakampiai. Vieno išlikusi nemaža dalis, ir jį buvo galima restauruoti (pav. 71:3). Ji rasta 33 f kv. Dubenėlis turėjo būti apie 22 cm ilgio ir 7 cm aukščio. Papuoštas dviguba duobučių eile aplink kaklelį ir dar dviejose vietose skersai perjuostas tokiomis pat dvigubomis eilutėmis. Antro tokio dubenėlio buvo rasta tiktai galo dalis 23 i kv. (pav. 71:10). Jo sienelės buvo gana

storos, apie 1 cm, paviršius negrabiai puoštas įvairaus dydžio pailgomis duobutėmis, kartais panašiomis į lašelius. Briauna lygiai priplota ir papuošta tokiomis pat duobutėmis. Gale taip pat priplotas kyšulėlis, statmenai pradurtas šlapiame molyje.

Mažų puodukų rasta visose Šventosios radimvietėse, tačiau tokių įvairių pasitaikė tik šioje.

Pailgi dubenėliai, kurių didžioji dalis buvo spingulės, yra vienas būdingiausių ne tik Narvos kultūros, bet ir kitų ankstyvojo bei vidurinio neolito kultūrų aplink visą Baltiją radinių. O šešiakampiai dubenėliai aptikti tik vėlyvojo neolito paminkluose, pvz., Latvijoje Lagažoje (Jloze 1979, lent. XXXVIII:3).

RUTULINIŲ AMFORŲ TIPO KERAMIKA

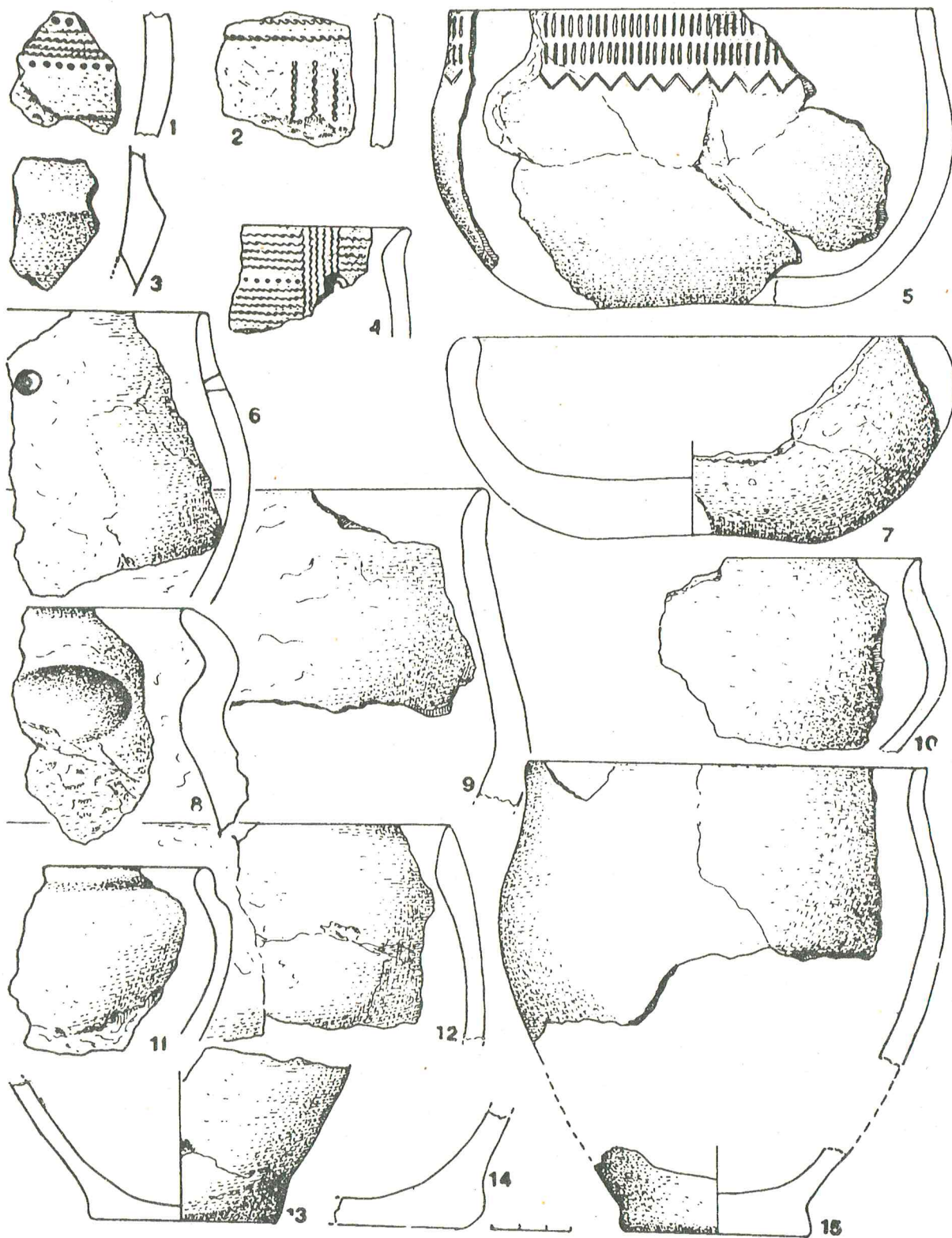
Rutulinių amforų kultūros tipo keramika, kaip matyti iš jos išsidėstymo visame tyrinėtame plote, buvo tolygiai paplitusi visur, todėl akivaizdu, kad tai nebuvo atskiros gyventojų grupės palikimas. Dar aiškiau tai matyti iš rastų visame plote išbarstytų hibridinių keramikos šukių. Jau minėjome kai kuriuos elementus, jaugusius į Narvos tipo keramiką, dar paminėsime Rutulinių amforų keramikos poveikį puodų formoms ir molio masės sudėčiai. O kad būtų aiškiau, šioje grupėje apibūdinsime tik tuos puodus bei dubenis, kurie turi visus šiai kultūrai būdingus keramikos bruožus. Svarbiausias bruožas yra molio masės sudėtis, kuri nesikartoja kitų rūšių keramikoje. Antrasis požymis - tai puodų formos, kurios irgi savitos, bet iš dalies perimtos iš ankstyvesnės Piltuvėlinių taurių kultūros puodų formų ir vėliau perduotos Pamarių kultūros keramikai. Ornamentika tėra tik trečioje vietoje. Nors ji nuo vietinės Narvos kultūros ornamentikos visiškai skiriasi, tačiau dažnai yra atsineštinė iš kitų kultūrų - iš Piltuvėlinių taurių kultūros (stulpiukų įspaudai) bei Virvelinės keramikos kultūros (virveliniai įspaudai), o kai kurie elementai, ypač briaunos papuošimo, perimti iš vietinių narviškų, taip pat ir sudužusio puodo taisymo būdas suraišiojant per sausame molyje išgręžtas skylutes.

Ypač išsiskiria keramikos molio masės tankis ($d=1,6-1,8$) ir gana stambios grūsto granito priemaišos, todėl ji dažnai būna trapi. Matyt, saugant paviršių nuo išsišovusių granito trupinių, jis dažnai išlyginamas riebaus molio plonu sluoksneliu, kuris išdegtas ir įanglintas net blizga.

Puodų formų nedaug ir jos neįvairios. Būdingi paprasti, neaukštos puodynėlės pavidalo indai S pavidalo išriestu kakliuku. Kakliuko išrietimas skiriasi nuo įprastų S pavidalo Narvos tipo puodų kaklelių, kurie būna daug trumpesni, nors, matyt, kartais būdavo nusižiūrėti ir į šiuos. Briauna dažnai

plonėjanti į viršų, niekada nebūna puošiama. Jų angos skersmuo nedidelis - 12-15 cm. Ryškus pavyzdys yra didelio puodo dalis, rasta 55 j kv. (pav. 72:15). Buvo išlikusi viršaus dalis ir dugnelis. Molio masėje buvo daug grūsto granito, tačiau paviršius išlygintas, nors dėl stambių priemaišų aptrupėjęs. Puodo masė labai sunki ir tanki, bet puodo sienelės plonos, o tai būdinga Rutulinių amforų kultūros puodams. Kaklelis ilgas, paryškintas, 14 cm skersmens anga, bet per pilvelį siekė 16 cm. Dugnelis plokščias, su ryškiu priedugniu, taip pat su ryškiomis stambiomis grūsto granito priemaišomis molyje, 7 cm skersmens ir 1,5 cm storio. Nors tarpinių šukių nepavyko rasti, bet, sprendžiant iš pasvirimo kampų, matyti, kad tai buvusi apie 16 cm aukščio taurė. Panaši buvusi ir taurė (pav. 72:6), kurios išlikusi tik viena šukė, rasta 22 g kv., su sausame molyje pragręžta skylute. Jos molio masėje taip pat labai daug grūsto granito priemaišų, todėl ji labai sunki. Taurės kaklelis turėjo būti 12 cm skersmens, o pilvelis - 15 cm. Taip pat grakšti puodynėlė rasta ir 41 i kv. Nors jos sienelės taip pat plonos, tačiau grūsto granito priemaišų daug, masė kieta ir sunki, paviršius nulygintas, net blizga (pav. 72:10), 14 cm skersmens kakleliu ir 16 cm skersmens liemeniu.

Yra dar savito profilio kakleliu puodynėlių - kaklelis staigiai įveržtas ir plonėjantis. Tokia šukė buvo rasta 51 j kv. (pav. 72:11). Ji buvo tankios kietos masės, lygiu paviršiumi, ryškiai įveržtu kakleliu. Kita, rasta 30 e kv., buvo dar plonesnė (pav. 73:3), tačiau sunki, lygi ir kieta, net blizgančiu paviršiumi, tik truputį aptrupėjusi nuo gausių priemaišų. Jos kaklelis trumpas ir įveržtas pačiame pakraštyje. Matyt, nuo taip pat įveržto kaklelio puodo buvo likusi be briaunos ir 23 i kv. rastoji kieta, iš abiejų pusių labai išlyginta šukė (pav. 72:3). Tokios pat kietos ir sunkios masės buvo ir didesnių puodų. Tokio 15 ar 20 cm skersmens anga ūkinio puodo kaklelis rastas 42 j kv. (pav. 72:12), tačiau iš krašto palinkimo matyti, kad jis nebuvo aukštas. Tokio pat tipo puodas, panašus į gilų dubenį, kurio išlikusios 3 pakraščio šukės, rastos 46 i kv., ir didelė šono dalis iš 43 i kv., buvo net ornamentuotas Rutulinių amforų kultūrai būdingais įspaudėliais (pav. 72:5). Jo šukės buvo sunkios, su didele grūsto granito priemaiša molio masėje, tačiau paviršių stengtasi išlyginti, nors granito trupiniai dar prasimuša. Puodas buvęs apie 17 cm skersmens anga ir 10,5 cm aukščio. Savita šukė, rasta 23 j kv., greičiausiai rodo, kad buvę storasiėnių rutulinių amforų be kaklelio (pav. 72:8). Šukės briauna plonėjanti, įgaubta į puodo vidų, lygi. Ant kaklo paviršiuje įspausta ovali gili duobutė, išsimušusi ir į puodo vidinę sienelę. Puodo molio masė labai sunki ir trapi, todėl aptrupėjęs ir puodo paviršius.

72 pav. Rutulinių amforų tipo puodų dalys: 1 - 13 f kv., 2 - 26 b kv., 3 - 23 i kv., 4 - 16 i kv., 5 - 43 i, 46 i kv., 6 - 22 g kv., 7 - 23 i kv., 8 - 23 j kv., 9 - 27 i kv., 10 - 41 i kv., 11 - 51 j kv., 12 - 42 j kv., 13 - 21 i kv., 14 - 48 j kv., 15 - 55 j kv.

Išliko keletas gana vienodų puodų dugnelių. Visi jie sunkios rupios molio masės, visai plokšti, su priedugniu. Be jau minėto (pav. 72:15) 7 cm skersmens dugnelio, 21 i kv. buvo rasta 8 cm aukščio puodo dalis aprtrupėjusiu 6,7 cm skersmens dugneliu (pav. 72:13). Molyje buvo labai gausu grūsto granito priemaišų, tačiau paviršius nulygintas. Tokio pat tipo 7,5 cm ar 8 cm skersmens dugnelio gabalas buvo rastas ir 48 j kv. (pav. 72:14). Kito 8,5 cm skersmens dugnelio buvo išlikusi tik vidaus dalis 36 j kv. labai aprtrupėjusiomis briaunomis.

Tiktai keturi šio tipo puodai buvo ornamentuoti savitais ornamentais. Vienas jau minėtas (pav. 72:5), papuoštas Rutulinių amforų kultūrai būdingais stulpiukų išpaudais: dvi eilės stulpiukų pakraštyje, užsibaigiančios tokių pat stulpiukų kriptute. Dar 3 šukės buvo puoštos virveliniais ornamentais, visiškai atitinkančiais ankstyvosios Virvelinės keramikos kultūros ornamentus. 16 i kv. rastoji šukelė nuo taurelės pakraščio yra sunkios ir kietos molio masės, papuošta plonų virvelių išpaudėliais: skersai eina du pluoštai po 5 eilutes, per vidurį perkirsti mažų duobučių juostele. Šią juostą skersai kerta 7 virvelių pluoštas (pav. 72:4). Puodelis buvęs sudužęs ir sutaisytas išgręžiant skylutę. Kitos dvi šukelės buvo be briaunų. Labai plonomis virvelėmis buvo puošta ir 13 f kv. rastoji puodo kakliuko šukelė. Jos molio masėje labai daug grūsto granito, nulygintas tik pats paviršius, todėl ryškios ir 5 virvelių eilutės ir 2 cilės jas aprėminančių duobučių (pav. 72:1). Trečioji šukė, rasta 26 b kv., taip pat maža, tiesi, greičiausiai irgi nuo kaklelio (pav. 72:2). Jos molio masė taip pat sunki, šukė kieta, išpaustos skersinės ir statmenos virvelės storos ir ryškios. Taigi šių virvelinių šukelių molio masė bei paviršiaus apdaila nė kiek nesiskiria nuo kitų Rutulinių amforų kultūros tipo puodų šukių, o tokie paprasti ornamentai pasirodo šios kultūros antroje fazėje.

Rutulinių amforų kultūros puodams būdingos ir ąsos. Tačiau šioje gyvenvietėje rasti pavyzdžiai tikrai yra menki ir skurdūs. Ir tik viena šukė be briaunos su gausiomis grūsto granito priemaišomis molio masėje, rasta 28 g kv., turėjo apvalų gunklą, nors labai aprtrupėjusį. Be abejo, jų turėjo būti, nes, kaip minėta, ne iš kitur, o iš šios kultūros juos buvo perėmusios ir Narvos tipo puodų gamintojos.

Savitą šios kultūros radinių grupę sudaro gana įvairių formų dubenys - kiekvienas vis kitoks. Gana sveikas išlikęs dubenėlis buvo rastas 55 j kv. (pav. 71:5). Jis buvo labai sunkios molio masės, ovalus, 16 cm ilgio ir 12 cm pločio, jo dugnelis buvo priplotas. Sienelių aukštis siekė 4,5 cm, nors pakraščiai buvo aprtrupėję. Ypatingai storo dubenėlio gabalas rastas 23 i kv. (pav. 72:7). Dubuo buvo padarytas iš sunkios,

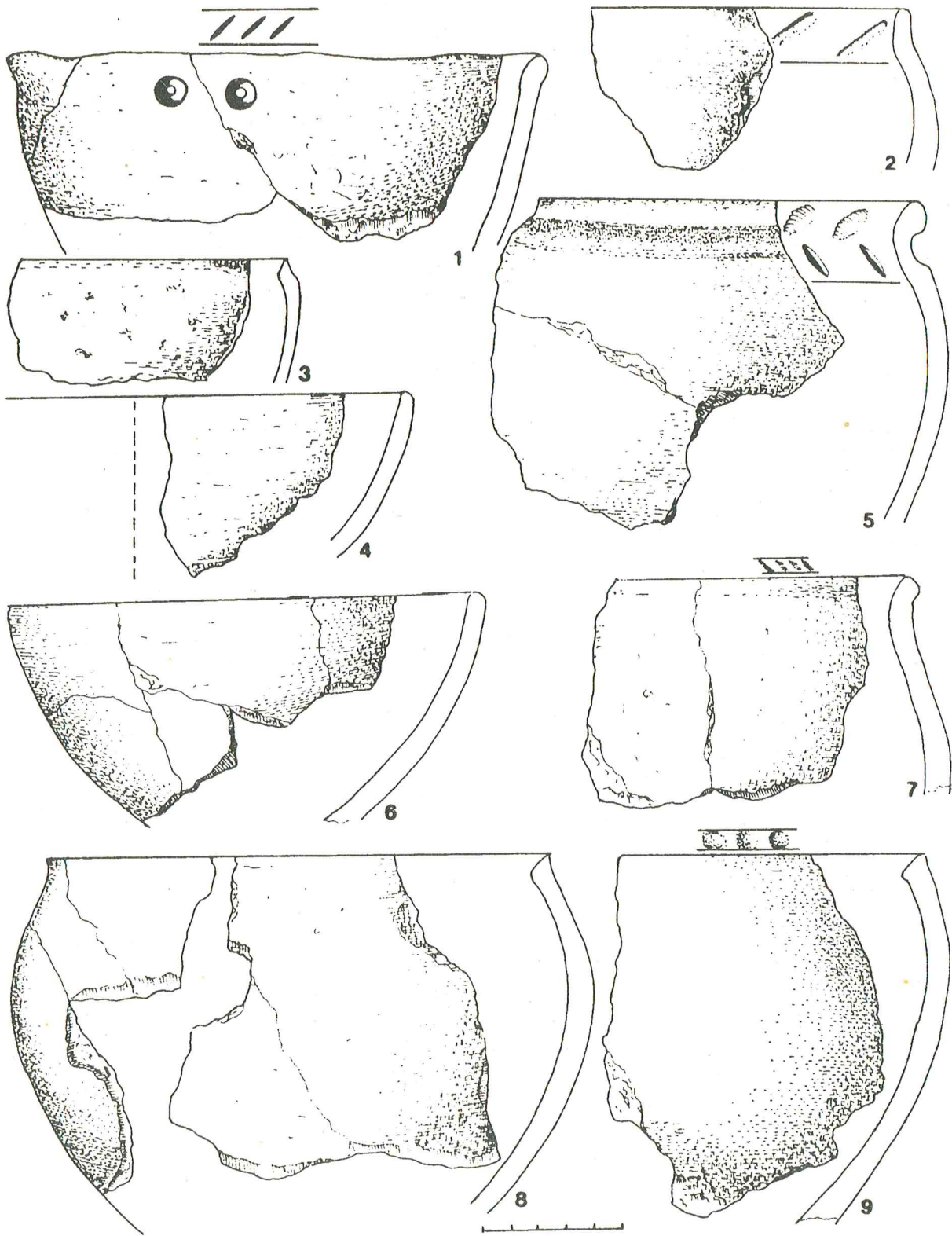
labai gausiai grūsto granito trupinių, kurie net išsi-
muša į paviršių, pripildytos molio masės. Sieneles 1-1,4 cm, o dugnelis net 2,3 cm storio. Dugnelis tik priplotas ir per vidurį kiek išduobtas, 7,5 cm skersmens. Dubens skersmuo buvo 18 cm, aukštis - 7,5 cm. Visai kitoks buvo 32 g kv. rastasis dubenėlis (pav. 71:6). Nors jo molio masė tik vidutinio sunkumo, tačiau forma visai neprimena Narvos kultūros vietinių indų, o aptinkama tarp Rutulinių amforų kultūros puodų. Jo buvo išlikusi šono dalis iki pat dugno linkio, tad buvo galima tiksliai jį restauruoti. Jo paviršius buvo lygus, briauna apvali. Angos skersmuo 18,5 cm, dugno skersmuo 9 cm, aukštis 9,5 cm.

Didelio dubens liekana rasta 51 j kv. Tai buvo visai plokščias ovalaus dubens dugnas su sieneles dalimi. Molio masėje gausu grūsto granito priemaišų, todėl dugnas sunkus, jo vidus juodas, viršus rusvas. Dugno skersmuo buvo 15 cm, ilgis ne visai aiškus - apie 19-20 cm, nes jo galas buvo aplūžęs.

Dar du didžiaja dalimi išlikę pailgi dubenėliai, kuriuos gerai buvo galima restauruoti (pav. 71:1,2), rasti 29 i ir 28 j kv., galėtų būti laikomi hibridiniais tipais - savo forma artimesni Narvos kultūros keramikai, o molio masė būdinga Rutulinių amforų kultūrai. Pirmasis, kurio išlikusi didžioji dalis, buvo ovalus, 25 cm ilgio, 16 cm pločio ir 7-7,5 cm aukščio. Galai nežymiai pakelti, dugnas apvalus, briaunos apvalios. Paviršius lyginant nežymiai brūkšniuotas. Jo molio masė buvo labai sunki. Antrasis taip pat nulipdytas iš molio masės su gausiomis grūsto granito priemaišomis. Jo buvo išlikęs vienas visas šonas. Dubenėlio galai taip pat buvo nežymiai pakilę. Briauna apvali, buvusi neryškiai papuošta įkartėlėmis. Ilgis 27 cm, plotis 15,5 cm, aukštis 7,5-8 cm.

Prie hibridinių dubenų formų reikėtų skirti ir kelis sunkios masės piltuvo pavidalo dubenis, nors jų dugneliai neaiškūs. Jų molio masė kieta ir sunki, nebūdinga Narvos tipo keramikai. Tokio apie 20 cm skersmens kreivo dubens liekanos buvo pasklidusios 48 h, 49 i, 50 im 50 j kv. Visos jos susieina, iš jų 4 nuo briaunos (pav. 73:1), tik dugnas neišlikęs. Nors ir molio masė, ir pati indo forma artima Rutulinių amforų kultūros puodams, bet briauna puošta narviškai - ryškiomis įstrižomis įpjovomis. Kito puodo šukė, rasta 76 k kv. (pav. 73:2), pagal kietą ir sunkią molio masę bei susiaurintą ir suplonintą kaklelį būtų skirtina Rutulinių amforų kultūrai, tačiau ant kaklo atlošo yra ilgi įstriži išpaudai, primenantys apvajinius.

Išraitytas puodo kaklelio profilis, pvz., 32 i kv. rastosios šukės (pav. 73:5), greičiausiai irgi atsiradęs Rutulinių amforų kultūros įtakoje, juolab kad molio masėje labai daug grūsto granito trupinių, šukė sunki, nors ant plataus atlošo eglute išdėstytos gilios įstrižos

73 pav. Hibridinė keramika: 1 - 48 h, 49 i, 50 i, 53 j kv., 2 - 76 k kv., 3 - 30 e kv., 4 - 37 h kv., 5 - 32 i kv., 6 - 23 f kv., 7 - 42 h kv., 8 - 58 g kv., 9 - 48 i kv.

CERAMICS (p. 143). There types of ceramics were found: the Narva culture, the Globular Amphora culture and hybrid type. They had neither stratigraphical nor planigraphical differences. The only difference was in the density of their mass (ratio between the weight and the mass), tempering admixtures in the clay mass and shapes of pots. The density of clay mass of the Narva ceramics made $d = 0,6-0,7$, the Globular Amphora - $d = 1,6-1,8$, hybrid - $d = 0,9-1,1$. The Narva type ceramics was comprised of two groups: one of them continued the old tradition, the other was closer to the forms of the Globular Amphora ceramics. The hybrid variants revealed that all the types of ceramics were made by the same manufacturers.

The Narva type (p. 144) pots were with pointed bases. Only two pots had small flat bases. The forms of mouths had all the four profiles characteristic of the Narva culture: I, C, CS, S. However, they were approaching the simplified straight silhouette.

Ornaments (p. 147) were very simple. About 60% of all pots had ornaments of impressed pits. The minimal number of pots decorated in this way was over 100. The pits were arranged around the mouth in lines which were sometimes interrupted or handing down. In many cases they had the motif of pacing loops. Three pots were distinguished for rhomboid pit lines, some pots were decorated with pit rhombs and hooks and more intricate compositions. The motifs of the other impressions were simpler: winding impressions, inverted lenses, narrow wedges, nail impressions, reliefs. The lines rather help to express an idea than decorate. The rhombs impressed on the inner wall of the pot; the same as impressed pit, rhombs, appeared together with agriculture and expressed the idea of crossing furrows. There were pots with stroked surface and impressed pits, winding impressions or their imitations. The rims of half of the found pots were decorated with notches, pits, winding impressions. Other ornaments were rare.

Cups and platters (p. 161). Cups were not large (12-15 cm in diameter) and even very small (5 cm in diameter). The most typical were the tubular prolonged platters made of different density clay mass. Some of them were clean, the other sooty and burnt. The latter may have been lanterns. They were prolonged, wide and oval. Two of them were hexagonal. The platters were often decorated.

The **Globular Amphora** type (p. 164) ceramics was scattered all over the investigated area. The form of vessels: small pots with straight mouths, small amphoras, dishes. One of the dishes was decorated with column ompressions, three - with cords.

Hybrid vessels (p. 166) were characterized by a higher density of clay mass (if compared with the Narva ceramics) and more diverse mouth profiles. Usually they were not decorated.

THE PLACE IN THE DEVELOPMENT OF CULTURES (p. 168). Planigraphically all the types of ceramics were evenly distributed all over the site. This indicates that they were made by the same manufacturers. This is also proved by hybrid types of pots. The same can be said about wooden ards, amber artefacts, imported artefacts, etc. Therefore, the subscriptions to illustrations include

the number of quarters. The evidences of two economic systems were traced. Šventoji 6 represents a settlement of two amalgamated cultures. The local Narva culture included also the culture of Globular Amphora. The local people had kept good relations with the carriers of the latter since long ago. The new form of economy as well as type of ceramics were adopted by the local inhabitants. This created the preconditions of development of the local Bay coast (Pamariai) culture.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. The general view
- Fig. 2. The work in the trench
- Fig. 3. The proceedings of the work. The trenches and years of investigations are indicated
- Fig. 4. Pot fragments in the cultural layer
- Fig. 5. Section of investigated site in q. 30g and lumps of peat from the former lagoon bottom
- Fig. 6. Arrangement of posts in the investigated site
- Fig. 7. Arrangement of finds at the 12th investigated site
- Fig. 8. Sections of posts in trenches
- Fig. 9. A strip of piled timber in the 11th investigated site. This picture appeared when the ceramical finds were removed
- Fig. 10. Piled up timber in the 11th site of investigations
- Fig. 11. 10th site of investigations
- Fig. 12. 7th site of investigations
- Fig. 13. Piled up timber at the 7th site of investigations
- Fig. 14. Finds cleaned and sorted during the expedition of 1985
- Fig. 15. Side boards (1,2,3), weir stakes (5,6), pick (7), swingle trees (2, 8, 9), fragments of fish prongs (10,11,12,13,15)
- Fig. 16. Side board in situ
- Fig. 17. Fragments of leister
- Fig. 18. Floats from pine bark
- Fig. 19. Stone net sinkers
- Fig. 20. Floats wrapped in a birch-bark
- Fig. 21. Paddles and their fragments
- Fig. 22. Paddle in situ q. 44i
- Fig. 23. Paddle in situ q. 48h
- Fig. 24. Paddles and their parts
- Fig. 25. Disks-tops of sticks
- Fig. 26. Flint point
- Fig. 27. Fragments of spears
- Fig. 28. Spearpoints from slate
- Fig. 29. Bone spearpoints and daggers
- Fig. 30. Weapon (?) made from a horn o. 48 i
- Fig. 31. Stone picks
- Fig. 32. Wooden picks (1-4) and mallet (5)
- Fig. 33. Hand ards
- Fig. 34. Ard in situ o. 51 g-h
- Fig. 35. Traces of work on the blade and furrow making stick
- Fig. 36. Furrow making stick (1) and mallet (2)
- Fig. 37. Shovels from an elk horn
- Fig. 38. Stone axes and groovers
- Fig. 39. Axe handles
- Fig. 40. Fragments of axe clutches

Fig. 41. Polishers
 Fig. 42. Saws
 Fig. 43. Squared points of poles and stakes
 Fig. 44. Lumber and fragments of wooden artefacts
 Fig. 45. Fragments of wooden bowls (1,2), fragment of trough (3), spoon (4), part of birch-bark basket (5)
 Fig. 46. Wooden mallets and their fragments
 Fig. 47. Wooden scutchers (1,2,5), holders (3,4,9-11), fragments of tongue-shaped artefacts (6,7), forked branch (8)
 Fig. 48. Women's working tools
 Fig. 49. Bone scrapers for leather (1,2), awls and darning needles (3-5, 8, 10, 11), retouching tool (7), scraper (?) (9)
 Fig. 50. Flint knives (1,2), scrapers (3,4,8,13), small perforators (5-7), mall chisel (14), scraper (15)
 Fig. 51. Pendants-amulets from animal teeth
 Fig. 52. Distribution of amber artefacts at the investigated site
 Fig. 53. Casual amber finds on the lagoon shore (1970)
 Fig. 54. Amber adornments
 Fig. 55. Ornamented leister (1) and fragment of pick (dagger?) (2)
 Fig. 56. Seal bone-amulet
 Fig. 57. Distribution of ceramics at the investigated site
 Fig. 58. Mouthes and bases of the Narva culture pots
 Fig. 59. Elements of surface decoration of the Narva culture ceramics

Fig. 60. Fragments of pots decorated with impressed pit lines
 Fig. 61. Fragments of pots decorated with impressed pit compositions
 Fig. 62. Fragments of pots decorated with the motifs of pacing loops
 Fig. 63. Fragments of pots decorated with intricate impressed pit patterns
 Fig. 64. Fragments of pots decorated with winding impressions and overturned drops
 Fig. 65. Fragments of pots decorated with wedges and overturn drops
 Fig. 66. Fragments of pots decorated with nail impressions, incisors and knobs
 Fig. 67. Fragment decorated with sored rhombs in the inner wall o. 53 h-i
 Fig. 68. Stroked fragments entirely carried with impressions
 Fig. 69. Motifs of ornaments on pot rims
 Fig. 70. Cups and platters
 Fig. 71. Restored platters
 Fig. 72. Pots of the Globular Amphora culture
 Fig. 73. Bowls of the Globular Amphora culture
 Fig. 74. Pots of hybrid type

Translation Ada Jurkonyte

ПОСЕЛЕНИЕ ШВЯНТОЙИ 6

Р. РИМАНТЕНЕ

РЕЗЮМЕ

ВВЕДЕНИЕ. Обзор (стр. 83). Исследование поселений на берегу бывшей морской лагуны, около 800 м бывшего морского побережья к юго-западу от водозабора курорта Швянтойи (Паланга II). Исследования проводились в 1983-1988 г. Исследовано 2276 кв. метров.

Стратиграфия и хронология (стр. 84). Поверхность была покрыта слоем торфа и почвы толщиной в 25-40 сантиметров. Культурный слой - глинистый сапропель. Под ним лежал полосатый песок и алевриты. Это берег занесенной лагуны. Радиоуглеродная датировка - 3-ее тысячатилетие до н. э.

ОСТАТКИ ЖИЛИЩ (стр. 87) разрушены и смыты приливами лагуны. Уцелело несколько стоящих колов, по которым удалось определить 3 местонахождения бывших построек. Они, видимо, были надземные и четырехугольные.

РЫБОЛОВСТВО (стр. 97). Найлены остатки от катса. Лучше всех уцелела доска длиной в 149 сантиметров. Их предназначение подтверждает кладка 4-го местонахождения. К катсам, видимо, можно отнести некоторые плоские жерди или жерди с выступами.

Вилы для ловли угрей и гарпуны (стр. 98). Найлены части 5 вил. Костяных гарпунов найлены лишь 2. Видимо, ими забивали тюленей. Зимой для ловли рыбы также применялись и деревянные пешни с костяными наконечниками.

Остатки сетей (стр. 98). Найдено несколько веревок из липового лыка, поплавки из сосновой коры и каменные грузила с высечениями, обмотанные липовым лыком.

Весла (стр. 101). Найдено 24 экземпляра; весла лежали сравнительно неглубоко, поэтому большинство из них уцелело плохо. Длина уцелевших - до 142 сантиметров. Весла сделаны из тонкого дерева, в большинстве случаев уцелели отдельные части. Большинство весел - с узкими, равномерно сужающимися лопастями. Другие шире, с ярко выделяющимися лопастями. Третий тип - весла с языком на конце, уцелели только острые концы.

ОХОТА. Стрелы и копьё (стр. 105). Наконечники стрел сделаны из кремня - треугольные и ромбовидные. Найдено несколько сужающихся нижних концов копий, вырезанных из толстого дерева. Наконечники сделаны из кости (23 эгз.) или из привозного сланца (10 эгз.).

К оружию могли бы причислить и трехгранное изделие с гнездами для вкладышей. Найдено несколько частей костяного кинжала.

ЗЕМЕЛЬНЫЕ РАБОТЫ. Мотыги (стр. 110) каменные, мало обработанные (8 эк.). 3 головки от деревянных мотыг сохранились плохо.

Ручные рала (стр. 111) Найдены 3 ясеневых рала длиной 63, 55 и 44 сантиметра, с высечкой для подпюрки ноги. На подошве видны рабочие следы. На бороздательной палке тоже видны рабочие следы.

Лопатки (стр. 115) сделаны из лосиного рога и сильно обтерты.

Земледельчество (стр. 116), видимо, культивировалось в пойменных лугах.

ОБРАБОТКА ДЕРЕВА. Топорики (стр. 117) - основное орудие труда. Собрано 10 топориков без отверстия и их частей, сделанных из местного камня и 4 - из привозного алеволита.

Топорища (стр. 118) - крючковидные, загнутые. Топорики крепятся деревянными, иногда роговыми муфтами.

Шлифовальные плиты (стр. 121). Найдено много кусков шлифовальных плит для обработки топоров и других изделий. Они сделаны из песчаника, несколько - из камня кристалльной породы.

Пилки (стр. 123) сделаны из камня кристалльной породы или песчаника.

Рубка деревьев (стр. 123) - отсечено крышкой или с одной стороны, мелкими фасетками. Доски раскалываются вдоль и поперек слоя. Среди них есть заготовки и неопознанные изделия.

ДОМАШНЕЕ ХОЗЯЙСТВО. Посуда (стр. 126) - не только керамическая, но и деревянная. Это части тонких, хорошо отшлифованных мисок.

Колотушки (стр. 127) делались из ветвистого дерева и применялись для шелканья орехов.

Орудия для обработки волокна и меха (стр. 128). Это деревянные трепалки, костяные проколки, шила. Скребки для меха изготовлены из тюленевых конечностей. Для этих работ применялись и кинжаловидные приборы из локтевых костей зверей.

Изделия из кремня (стр. 131) - из местного простого материала: скребки, резцы, сверла, лезвия для стамесок, ножи. Только один из них - из привозного кремня.

УКРАШЕНИЯ И АМУЛЕТЫ. Подвески (стр. 134) - сделаны из передних зубов лося и кабана, а также из клыков кабана, тюленя, бобра.

Украшения из янтаря (стр. 135) - сконцентрировались в 4 участках раскопа. Собрано 1063 куска янтаря. 196 из них - обработаны. Основные типы изделий - линзовидные и четырехугольные пуговицы, лодковидные пуговицы, подвески, трубчатые бусы, шайбы и кольца.

Обрядовые изделия (стр. 142) - это гарпун с орнаментом ячеек, часть пещни и просверленная тюленья косточка - подвеска - амулет.

КЕРАМИКА (стр. 143). Выделились 3 типа керамики: керамика нарвского типа, типа шаровидных амфор и гибридная. Стратиграфически и планиграфически различия между ними отсутствуют. Разница в плотности их массы (соотношение между весом и массой), в источающейся примеси глиняной массы и в формах горшков. Плотность глины керамики нарвского типа $d=0,6 - 0,7$, типа шаровидных амфор - $d=1,6 - 1,8$, гибридного типа - $d=0,9 - 1,1$. В керамике нарвского

типа видны 2 группы: одна продолжает старые традиции, другая ближе к формам керамики шаровидных амфор. Гибридные варианты указывают на то, что керамика всех типов - дело рук одних и тех же производителей.

Керамика нарвского типа (стр. 143). Горшки с острым дном, только 2 с маленьким плоским дном. Горлышко - всех 4 форм, свойственных нарвской культуре: I, C, SC, S, но часто оно упрощенное, недалекое от прямого силуэта.

Орнаментика (стр. 147) совсем несложная. Почти 60% всех горшков орнаментировано ямками, минимальное количество таких горшков могло быть около 100. Ямки расположены рядами вокруг горлышка, иногда - прерывистыми, повисшими линиями, очень часто встречаются шагающие зигзаги. Выделяются 3 горшка, украшенные рядами ямок, расположенных ромбами; горшки, украшенные ромбами с крючками и более сложными композициями. Мотивы других вдавленных узоров более просты: гусеницы, оборотные капельки, узкие клиночки, ногтевые вдавления, линии, рельефные украшения. Ромбы, вырезанные на внутренней стенке горшка, как и ромбы ямок, появились в месте с земледельчеством, они обозначали пересекающиеся борозды пашни. Найдено несколько горшков с штрихованной поверхностью, сплошь покрытые вдавленными ямками. Берег венчика почти половины горшков не украшен. Другие орнаментированы насечками, ямками, гусеницами. Иные виды украшения встречаются редко.

Кружки для питья и миски (стр. 161). Они небольшие, диаметром в 12-15 сантиметров, иногда совсем маленькие (диаметр - 5 сантиметров). Характерные представители нарвской культуры - продолговатые миски в форме ванночки из глиняной массы разной плотности. Одни миски чистые, другие закопченные и обгорелые, эти использовались под светильники. Они продолговатой формы и узкие, другие - овальные и широкие, 2 миски - шестиугольные. Миски часто украшены орнаментом.

Керамика типа шаровидных амфор (стр. 164) найдена на всей исследовавшейся территории. В глиняной массе много крупнотолченного гранита, поверхность заглаженная. Формы сосудов - невысокие горшки с изогнутым горлышком, маленькие амфоры и миски. Одна миска украшена столбиками, три - веревками. Найдено несколько экземпляров гибридного типа, их масса более плотная, горлышки сложного профиля.

МЕСТО В РАЗВИТИИ КУЛЬТУР (стр. 168). Керамика всех видов планиграфически равномерно распространена по всей исследовавшейся площади. Это свидетельствует о том, что ею пользовались одни и те же люди. Это характерно также и ручным ралам, изделиям из янтаря, привозным изделиям и т.д. Поэтому в разъяснениях к рисункам указаны номера квадратов. Кроме того, обнаружены признаки двух хозяйственных систем.

Швянтуйи 6 - это поселение, где слились 2 культуры. В местное общество нарвской культуры, влились пришельцы - представители культуры Шаровидных амфор, с которыми издавна поддерживались связи. Новую форму хозяйствования, как и керамику, приняли и усвоили местные жители. Это создало условия для развития местной балтийской Жудевской культуры.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

- Рис. 1. Общий вид поселения
Рис. 2. Работа в раскопе
Рис. 3. Ход исследований, указан год раскопа
Рис. 4. Черепки горшков в культурном слое
Рис. 5. Разрез исследованной площади 30 d кв. и комы торфа со дна бывшей лагуны
Рис. 6. Расположение колов в исследованной площади
Рис. 7. Расположение находок раскопа № 12
Рис. 8. Разрез колов в раскопе
Рис. 9. Свалившиеся деревья на раскопе № 11, после снятия керамических находок
Рис. 10. Развалина деревьев в раскопе № 11
Рис. 11. Исследованный раскоп № 10
Рис. 12. Исследованный раскоп № 7
Рис. 13. Свалившиеся деревья на раскопе № 7
Рис. 14. Приводятся в порядок находки экспедиции 1985 г.
Рис. 15. Боковые доски (1,2,4), жерди закола (5,6), пепшия (7), распорки (2,8,9), вилы для ловли рыбы (10,11,13-15).
Рис. 16. Боковая доска in situ
Рис. 17. Часть гарпуна
Рис. 18. Поплавки из сосновой коры
Рис. 19. Каменные грузила
Рис. 20. Грузила, обмотанные берестой
Рис. 21. Весла и их части
Рис. 22. Весло из 44 i kb. in situ
Рис. 23. Весло из 48 h kb. in situ
Рис. 24. Весла и их части
Рис. 25. Шайбы - верхушки палок
Рис. 26. Кремневый наконечник
Рис. 27. Части копьа
Рис. 28. Наконечники копьа из сланца
Рис. 29. Костяные наконечники копьа и кинжалы
Рис. 30. Роговое оружие (?) с 48 i kb.
Рис. 31. Каменные мотыги
Рис. 32. Деревянные мотыги (1-4) и молотилка (5)
Рис. 33. Ручные рала
Рис. 34. Рало in situ 51g-h kb.
Рис. 35. Рабочие следы на ралах и бороздательной палке
Рис. 36. Бороздательная палка и молотилка (2)
Рис. 37. Лопатки из лосиного рога
Рис. 38. Каменные топорники и тесла
Рис. 39. Топорница
Рис. 40. Части топорных муфт
Рис. 41. Шлифовальные плиты
Рис. 42. Пилки
Рис. 43. Обтесанные острия колов и жердей
Рис. 44. Заготовки из дерева и части изделий
Рис. 45. Части деревянных мисок (1,2), часть корыта (3), ложка (4), часть берестяной корзинки (5)
Рис. 46. Деревянные колотушки и их части
Рис. 47. Скребла (1,2,5), рукоятки (3,4,9-11), части языкообразных изделий (6,7), двувилый (8)
Рис. 48. Женские орудия труда
Рис. 49. Костяные скребла для меха (1,2), пила и проколки (3-5,8,10,11), ретушер (7), скребок (9)
Рис. 50. Кремневые ножи (1,2), скребки (3,4,8,13), сверла (5-7), скобель (15)
Рис. 51. Подвески - амулеты из звериных зубов
Рис. 52. Распространение янтарных изделий на исследованной площади
Рис. 53. Случайные находки янтаря на берегу лагуны (Римантене Р. 1979)
Рис. 54. Янтарные украшения
Рис. 55. Орнаментированный гарпун (1), часть пепшия (кинжала?) (2)
Рис. 56. Тюленевая косточка - амулет
Рис. 57. Распространение керамики на исследованной площади
Рис. 58. Горлышки и днища горшков керамики нарвского типа
Рис. 59. Элементы украшения поверхности керамики нарвского типа
Рис. 60. Части горшков, украшенные рядами ямок
Рис. 61. Части горшков, украшенные композициями из ямок
Рис. 62. Части горшков, украшенные мотивами шагающих зигзагов
Рис. 63. Части горшков, украшенные сложными узорами из ямок
Рис. 64. Части горшков, украшенные гусеницами и обратными капельками
Рис. 65. Части горшков, украшенные клиновидными оттисками и обратными капельками
Рис. 66. Части горшков, украшенные оттисками ногтей, нарезками и бугорками
Рис. 67. Часть горшка, украшенная ромбами во внутренней поверхности из 53h-i kb.
Рис. 68. Черепки, сплошь покрытые оттисками
Рис. 69. Мотивы орнаментики краев венчика
Рис. 70. Кружки для питья и миски
Рис. 71. Реставрированные миски
Рис. 72. Горшки типа культуры Шаровидных амфор
Рис. 73. Миски типа культуры Шаровидных амфор

Перевод Бируте Индрулене